AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 14 • KASIM 2003 • 3.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2003/11

ISSN 1300-4158

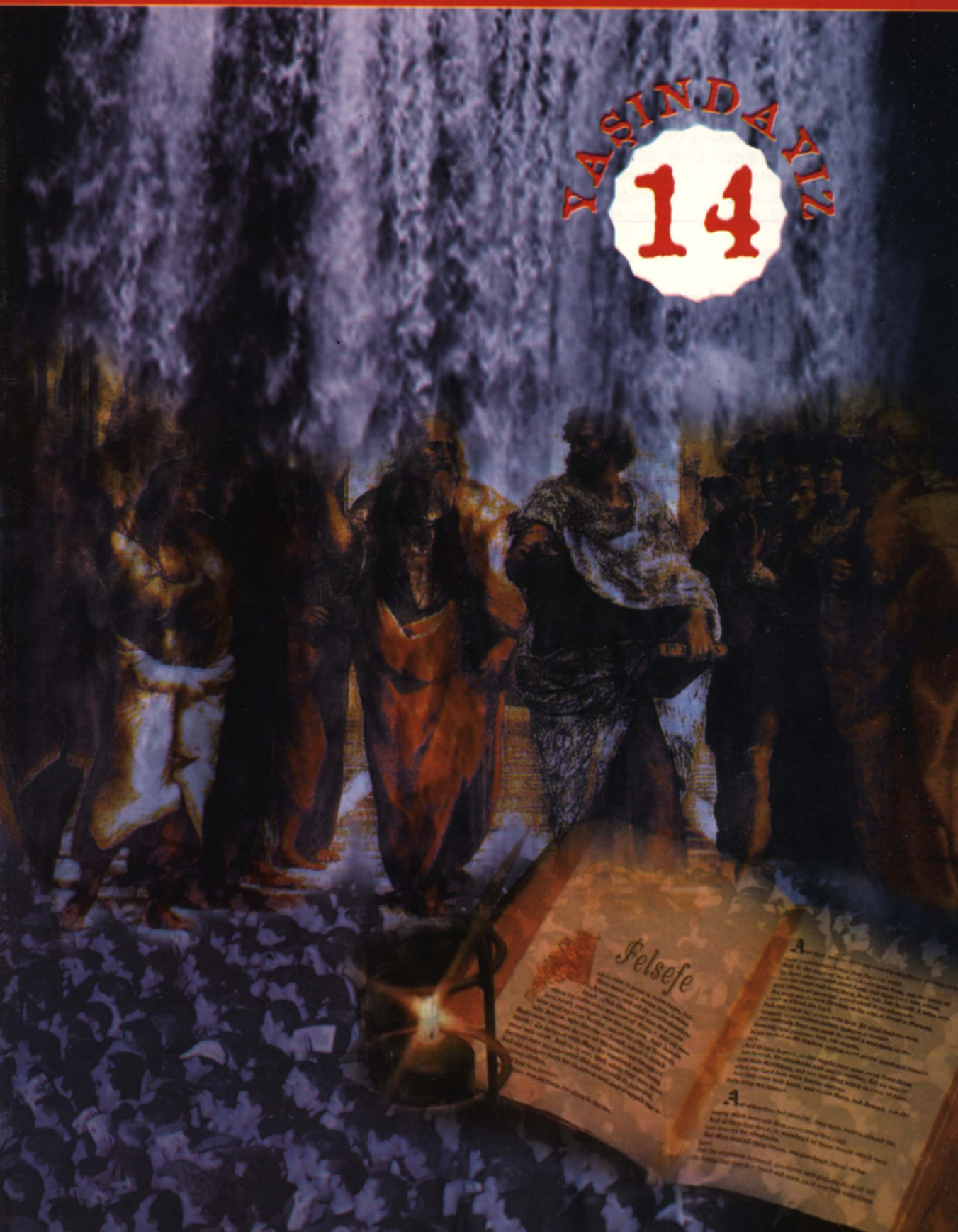

2003/11 Sayı: 157 İNSANCIL Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu: Berrin TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni: Cengiz GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı: Şadiye GÜLE
Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım: Deniz SARAÇ

Basım: ILICAK Matbaası
Dağıtım: DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•İsmet ALICI, •Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Cengiz GÜNDOĞDU, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Doç.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Doç.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Prof.Dr.Zeynep DİREK *(Galatarasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmaktakapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
Aboneliğe Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 36.000.000 TL.
Yurtiçi Ödemeler için
T.İş Bankası Parmaktakapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı Ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

	DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNE SALDIRIYI DURDURUN	1
Sibel ÖZBUDUN	SOSYAL BİLİMLER NEREDEN NEREYE	2
Yılmaz ZİR	HAİKULAR (ŞİİR)	8
Berrin TAŞ	ŞEYTANTERSİ (ŞİİR)	9
Nilüfer ÖNDİN	TÜRK RESİM SANATININ İDEOLOJİK ARKA PLANI (1923-1950)	10
Güngör GENÇAY	EPRİMİŞ HALLER ERGİMESİ (ŞİİR)	13
Burcu UPRAK	SUAT DERVİŞ: SUSTURULAMAYAN BİR AYDIN	14
Hulki CAN	ŞİİR YAZANLAR VE ŞAİRLER	18
Enver AYSEVER	POPÜLERLİK BİR BATAKLIKTIR	20
Doğan KILIÇKAYA	BENİM BİR ABLAM OLSA (ŞİİR)	21
İsmet ALICI	RUS EDEBİYATI'NIN GERÇEKLİĞE YOL ALIŞINDA ÜÇ BÜYÜK ELEŞTİRMEN DOBROLYUBOV (III)	22
İbrahim İSPİR	ŞİMENDİFER (ŞİİR)	24
İnci AYDIN	PENGUENLER ADASI (II)	25
Gülhan DİKME	ŞİİR'E MEKTUP	34
M. Veysel TIRPAN	SANA (ŞİİR)	35
İkbal KAYNAR	"DUENDE YOK SAYIN BAYLAR"	36
Medet TURAN	SAVAŞ SAVAŞI BESLER	37
Mustafa GÖKSOY	HEP GÜZEL SÖZLER SÖYLEMELİYİZ (ŞİİR)	38
Dilek YILMAZ	SUSKUNLUĞUN (ŞİİR)	39
İnci AYDIN	HAKİKAT APARTMANI (ÖYKÜ)	40
Anıl MERİÇELLİ	PLATON ASTER (GREK ŞİİRİ)	42
Nalan ÇELİK	BİSİKLETE BİNMEYİ ÖĞRET BANA (ŞİİR)	43
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	44

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜNE SALDIRIYI DURDURUN!

Noterler Birliği, *İnsancıl* Dergisi'ne biri 7, diğeri 10 milyar olmak üzere iki tazminat davası açmıştır. Bunların yanında bir de ceza davası açılmıştır. Gerekçe, *İnsancıl* Dergisi'nin Mayıs 2003 sayısında yayınlanan "*Noterler ve Edebiyat*" adlı eleştiri yazısıdır.

Noterler Birliği'nin *İnsancıl* Dergisi'ne açtığı davaların düşünce özgürlüğünü zedelediğini düşünüyoruz. Çünkü, düşünce özgürlüğü yalnız kendi kendine düşünmek değildir. Düşündüğünü çeşitli araçlarla topluma açıklamayı da kapsar. Aşağıda imzası olan bizler bu saldırının durdurulmasını öneriyoruz.25.08.2003, İstanbul.

Adı Soyadı	Mesleği	Adı Soyadı	Mesleği
Zafer Deniz	Tıbbi Satış Mümessili	Ali Ekber Kul	Öğrenci
Salih Çiniş	Memur	Nursen Ural	Ev kadını
Sabiha Çetinkaya	Avukat	Nalan Çelik	Şair
Özkan Kuş	Gemi İnş. Müh.	Sima Can	Tiyatrocu
Cemile Karman	Halkla İlişkiler	Ezgi Can	Takı Tasarımcısı
Zeynep Alpaslan	Serbest Meslek	Hilal Soydan	Endüstriyel Tasarımcı

TÜRKİYE NOTERLER BİRLİĞİ YÖNETİM KURULU'NA

ANKARA

12 ve 21 Ağustos 2003 tarihli *Evrensel* gazetelerinin haberlerine göre; *İnsancıl* Dergisi'ne "*Noterler ve Edebiyat*" yazısından dolayı davalar açmışsınız.

Sözü edilen yazıyı ve yanıtını tekrar tekrar okuyup, tartıştıklan sonra şu kanıya vardık: Yazı, kişilik haklarına saldırı ve hakaret içermemektedir. Bundan dolayı 7-10 milyar liralık davalar açmak, temel insan hak ve özgürlüklerinin başlıcası olan düşünce ve basın özgürlüğünü kısıtlama çabasıdır.

Eleştirmen B. Sadık Albayrak, yazısında duygu ve düşüncelerini açıklamakta, kimsenin kişilik haklarına saldırı ve hakarette bulunmamakta, eleştiri oklarını anamalcı sisteme yani kapitalizme yönlendirmektedir.

İnsancıl Dergisi'ne açtığınız davaları geri alarak, düşünce ve basın özgürlüğünden yana olduğunuzu göstermenizi bekliyor, düşünce ve basın özgürlüğünün savunucuları ve yandaşları olarak; insani kültür mücadelesinde yaşamsal öneme sahip bir okul olarak düşündüğümüz *İnsancıl* Dergisi'nin sürekli yanında olduğumuzu belirtiyoruz.

HATAY / 26 Eylül 2003

Adı soyadı	Mesleği
Akan Sönmez	Öğretmen
Mera Şahutoğlu	Öğretmen
A. Rahim Uyguner	Öğretmen
Mehmet Eser	Eğitimci
İrfan Küçük	Psikolog
Erdal Fırıncıoğulları	Öğretmen
Semire Yüksek	Öğretmen
Selda Çolak	Öğrenci
Ayhan Deniz	Fotoğrafçı
Faruk Bal	Öğretmen

SOSYAL BİLİMLER: NEREDEN NEREYE?

Sibel ÖZBUDUN

Sosyal Bilimler: Başlangıçtaki "Lanet"

Sosyal bilimlerin, 19. yüzyıl sonlarına doğru Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da biçimlendiği ve kurumsallaştığı söylenir.(1) Bizatihi batı-merkezcilikle yüklü olan bu hüküm, içinde, öznesine ilişkin, biri daha belirgin, diğeri daha örtük iki gerçekliği taşımaktadır:

1. Söz konusu bilimlerin "Batı" olarak tanımlanan kültürel mekanda biçimlenmiş olması, rastlantısal değildir. Batı dünyasının siyasal, iktisadî, toplumsal dönüşümlerinin bir sonucu, bu dönüşümlerin açığa çıkardığı gereksinimlere bir yanıt olarak gerçekleşmiştir. Bu bakımdan, Batılı kapitalist ulus-devlet biçimlenişinin damgasını taşımaktadırlar. Bir başka deyişle, sosyal bilimler ortaya çıkışlarından 20. yüzyılın son çeyreğine dek, Batı-merkezci paradigmayla yüklüdürler. Disiplinler halindeki ayrışmaları dahi, bu saptamayı doğrular mahiyettedir. Wallerstein'ı (1997: 31-33; 2003: 78-79) izleyecek olursak, bu ayrışma, Batı-merkezli bir kavramsallaştırmayı izlemektedir: (Batı'nın) geçmiş(i) üzerine odaklanan ve daha çok idiyografik (betimleyici) bir hat izleyen tarih; Batılı toplumların şimdiki zamanı üzerine odaklanan ve nomotetik (yasa koyucu) bir özellik sergileyen iktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji (ki bu üç "nomotetik" sosyal bilim dalı Batı toplumlarında geçerli piyasa, devlet ve sivil toplum ayrıştırmasına denk düşmektedir); "Batılı-olmayan" Öteki'ni sorunsallaştıran antropoloji (ki "ilkel" "yazısız" "devletsiz" "kabile" vb. toplumlarını konu edinir) ve Oryantalizm/Şarkiyat (ki büyük imparatorluklar oluşturabilmiş, ancak "modernite"yi tesis edememiş "geleneksel" toplumsal formasyonlarla ilgilidir: İslam dünyası, Çin, Japonya, Hindistan, Bizans vb.) Dolayısıyla sosyal bilimlerin disiplinleşmesi dahi, daha başından itibaren, bünyesinde biçimlendikleri Batı dünyası üzerinde merkezlenmektedir. Greko-Romen antikiteden başlayarak Avrupa Ortaçağı üzerinden Rönesans-Reformasyon-Aydınlanma-Ulusal devletlerin kuruluşu-Sanayi Devrimi hattını izleyen tarih; Batı kamusalının mevcut halinin üç yönünü inceleyen iktisat, siyasetbilim ve sosyoloji ile, Batılı-olmayan'ın, ötekinin incelemesi olan antropoloji ve/ile oryantalizm.

2. Bu bölümlenme Batı merkezci olduğu kadar, Batı kapitalizminin işlerliğini, ulus-devlet biçimlenişlerine ideolojik desteği ve içeride ve dışarıda "toplumsal denetim"i sağlamaya yöneliktir: İktisatçılar "bırakınız yapsınlar"cı liberal kuramları biçimlendirirken, tarihçiler kendi ulus-devletlerini uygarlığın merkezine yerleştirmeye, Auguste Comte(2) ve John Stuart Mill gibi sosyal bilimciler Devrim'in neden olduğu altüstlüklere bir son verip *"sosyal sorunların çözümünü uygun eğitim almış 'sınırlı sayıda seçkin zeka'ya devrederek düzen ve ilerlemenin bağdaştırılmasını* (abç) *sağlayacak"* (Gulbenkian Komisyonu 1996: 20) bir sosyolojiyi (Comte'un deyişiyle "sosyal fizik"(3)) tesis etmeye uğraşıyor, antropologlar sömürge siyasalarının biçimlendirilmesinde metropol idarecilerinin hizmetine sunuyorlardı birikimlerini(4). Bu "toplumsal denetim" işlevini, kendi alanımdan, antropolojiden örneklerle biraz daha açımlayayım:

Sömürgeciliğin Mahçup Müttefiki: Antropoloji

Sosyal antropoloji geleneğinin, esas olarak küçük-ölçekli toplumları iç tutunuma sahip, makul bütünlükler olarak ele alan ve çeşitli kurum ve yapılarını birbirleriyle ilişkinlik içinde, genellikle en az bir yıl boyunca içlerinde yaşayarak, doğrudan gözlem yoluyla işlevsel ve yapısal-işlevsel açılardan inceleyen antropologlar tarafından tesis edildiği, disiplin tarihi içinde sıkça telaffuz edilir. Özellikle Britanya sosyal antropolojisinin on yıllar boyu (1920-1950) temel yönelişini oluşturan bu anlayış uyarınca, kurucu-babalar Malinowski ve Radcliffe-Brown'un manevi otoritesi altında yüzlerce antropolog, Okyanusya ya da Sahra-altı Afrika'nın avcı-toplayıcı ya da bahçe tarımcısı topluluklarının arasına katılarak aile yapılarını, akrabalık ilişkilerini, geçim faaliyetlerini, mülkiyet kavrayışlarını, karar alma mekanizmalarını, dinsel inanışlarını, ritüellerini... analiz ederek bunların sergilediğini düşündükleri içsel tutarlılığı kanıtlamaya uğraşmışlardır. Ancak mikrokozmoslarındaki en ufak ayrıntıları, büyük bir titizlikle ve olabildiğince "nesnel" olarak aktarmaya çabalayan bu antropologların neredeyse tümü, anlatılarında "küçük" bir detayı atlayagelmiştir: İnceledikleri toplum(lar)ın, genellikle kendi ana-

vatanlarının sömürgesi olduklarını!... (Bu araştırıcıların inceledikleri halklar arasında kimi zaman yıllar süren ikameti, gerekli izinleri almaları, güvenliklerinin sağlanması, sömürge yöneticileri ve diğer kolonistlerden lojistik destek sağlamaları, başka türlü nasıl mümkün olabilecektir ki?) Sömürge bağlamı, birkaç istisna dışında 1950'li yıllara dek kaleme alınmış etnografilerde hiç ortaya çıkmaz. Öyle ki, bir Dinka şefinin, uzun süre Nuerler arasında yaşayıp topluluklarını inceleyen Evans-Pritchard'dan etkilenerek antropolog olan oğlu Francis Mading Deng, anılarında, ilk otomobilin Dinka ülkesine Pritchard'ın varışından çok önce geldiğini ve Pritchard'ın Nuer araştırmasına başlamadan önce Katolik misyonerlerin karargâhı Wau'da tuğladan inşa edilmiş bir katedral bulunduğunu zikretmektedir. Kuşkusuz, Pritchard'ın yapıtlarında bunlardan söz edilmez. Dahası, Pritchard'ın yerlilerinin hemen tümü çıplak iken, Dr. Deng'in aynı döneme ait fotoğraflarında, tümünün Batı tarzı giysiler içinde oldukları görülmektedir! (Leach 1989: 41).

Ancak antropolojiyle sömürgeciliğin bu utangaç işbirliği, salt bu anlamlı "lapsus"dan ibaret değildir. Feuchtwang (1985), Britanya sosyal antropolojisini sponsor kurumlarla ilişkisi içinde incelediği makalesinde, Britanya antropolojisinin, ancak ve uzun çabaların sonucu, sömürge yönetimlerini yönetimin sorunsuz hale getirilmesinde, geçmişteki hataların tekrarlanmamasında ve sömürge yöneticilerinin eğitiminde antropolojinin gereğine ikna edebildikten sonradır ki metropol ve sömürgelerde itibar kazandığını ve hükümet, sömürge yönetimleri ve Rockfeller ve Carnegie gibi vakıfların cömert fonlarına mazhar olabildiğini anlatır. Antropolojinin sömürgecilik açısından önemi, Radcliffe-Brown ve Malinowski gibi disiplinin "babaları" tarafından da vurgulanmazlık edilmemiştir. Örneğin Radcliffe-Brown 1940'da Avustralya ve Yeni Zelanda Bilim İlerletme Derneği Antropoloji Seksiyonu'nda başkan sıfatıyla yaptığı konuşmada antropolojinin emperyalizm denilen toplumsal deneyimin kuramsal yanı olduğunu, hatta emperyalizmin yerini sosyal antropolojiye bırakması gerektiğini(5) ilan etmekten kendini alamazken, Malinowski de, *Africa* dergisinde yayınlanan bir makalesinde(6) şunları yazabilmektedir:

"Örgütlenebilecek ve örgütlenmesi gereken... kafalarını çatışan görüşlerin kaosu ve çelişen çıkarların kargaşasının üzerinde tutmak durumunda olan... bir sınıf varsa, o da idarecilerdir. İleride kimi karma konseylere kabul edilebilseler de, kendi yazgılarının belirlenmesine katılmayan ve katılamayan yerlilerin çıkarlarını korumak onların meslekî ve içkin görevidir. (...) Afrika'da sesinden yoksun kalmış ve karar alma yetisi açısından olgunlaşmamış tek bir unsur vardır; o da yerlidir "

Ya da, hedefin *"Yerli otoritenin şahsında, denetim altında ama güçlü, zengin ve doygun, adanmış ve güvenilir bir müttefik yaratmak"* olduğunu söylediği The Dynamics of Cultural Change başlıklı kitabında (akt. Feuchtwang 1985: 92), yerlilerin "işbirliği"nden Batılı yaşam tarzına asimilasyonu anladığını açık bir dille itiraf etmektedir:

"Eğer uygarlık İncili'ni va'z ederken tam bir kimliğe erişmenin imkansız olduğunu. Afrikalılara verilen şeyin kendi gereksinimlerine daha uygun. ancak Avrupa'nın talepleriyle daima uyum içinde yeni varoluş koşulları olduğunu ta baştan iyice anlatmak mümkün olursa, güçlü tepkiler(-le karşılaşma) ve yeni, potansiyel olarak tehlikeli milliciliklerle karşılaşma riski daha az olacaktır."

Ancak antropoloji biliminden tek yararlanan. özellikle dolaylı yönetim döneminde onu sömürge halklarını denetleme aracı olarak kullanan Britanya sömürgeciliği değildi(7). İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir dünya hegemonu olarak ortaya çıkan ABD yönetimleri, hatta CIA de antropologları bolca istihdam etmişlerdir. Üstelik, bu "istihdam", her türlü bilim etiğine boş vererek, Güneydoğu Asya'daki -ya da dünyanın başka bölgelerinde- karşı-ayaklanma stratejilerini istihbaratla destekleyecek, hatta kimi antropologların bu türden operasyonlara katılmalarını sağlayacak kertede kaba-saba biçimler alabilmekteydi. En çarpıcı örnek, 1960'ların en aşikar karşı-ayaklanma araştırma çabalarından biri olan Camelot Projesidir.(8) Projenin işe alma belgesinde şunlar yazıyordu: *"ABD Ordusunun. kalkınmakta olan ülkelerdeki ulus-kuruculuğunun olumlu ve yapıcı yönlerinde önemli bir misyonu ve aktif ayaklanma sorunlarıyla baş etmede dost hükümetlere yardımcı olma sorumluluğu vardır "* (Nader 1997: 119). ABD'nde iş öylesine çığırından çıktı ki, Amerikan Antropologlar Derneği'nin (AAA), 1967 tarihli bir kararında, *"Bazı antropologların profesyonel konumlarını ve akademik kurumlarının isimlerini istihbarî bilgi ve istihbarat operasyonlarında bir kisve olarak kullandıklarına inanmak için yeterli nedenler... bulunmaktadır."* ifadesi yer alacaktı (Forster 1985: 30).

İstihbarat sağlamak ya da karşı-ayaklanma operasyonlarına fiilen katılmak gibi "kaba" görüntülere sıkça bürünmese de, antropoloji ve genelde sosyal bilimler, en iyi ihtimalle iç ve dış sömürü ilişkilerini araştırma/sorgulama evrenlerinin dışında bırakmış/görmezden gelmiş, en kötü ihtimalle de bu ilişkileri meşrulaştırmış, hatta geliştirecek argümanları formüle edegelmişlerdir. II. Dünya Savaşı sonrasında Üçüncü Dünya ülkelerinin Batı-merkezli "kalkınma" tasarımlarına hasredilmiş devasa sosyal bilimler külliyatı, bu yaklaşımın kanıtıdır. Bu literatür, dünyayı Batı modelinde biçimlendirme ve

tüm ülke ve toprakları tek bir kapitalist piyasa ağı içinde bütünleştirme yönündeki kapitalist girişimin bilimsel desteğini oluşturmaktadır. Ve sosyal bilimler, kapitalist dünya sistemi için üstlendikleri bu payanda rolünden ötürü, 1970'li yıllara dek, gerek akademik, gerekse akademi dışındaki bilim kuruluşlarında devlet ve vakıf desteğinden bolca yararlanabilmiş, yükselen bir itibar grafiği sergileyebilmiştir.

Neo-Liberalizmin "Bilim"i

Ancak, bilindiği üzere, 1970'li yıllardaki petrol krizi, yani enerji maliyetlerindeki ani ve şiddetli yükselişin Batılı kapitalist metropollerde tetiklediği gelişmeler, Sosyalist sistemin çöküşünün biçimlendirdiği ortamda, kalkınmacı paradigmaları da ihtiva eden refah devleti modelinin terkini hızlandıracaktır. Ulus-devletler, en azından Üçüncü Dünya'dakiler yükselen neo-liberal ideoloji açısından artık olmazsa olmaz müttefikler olmaktan çıkmaktaydı. Mikro-elektronik, dolayısıyla da iletişim ve bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, klasik sanayilerin terkine, daha doğrusu çeperdeki Üçüncü Dünya ülkelerine ihraç edilmesine, metropollerdeki istihdam yapısının hızla mavi yakalılardan (sanayi işçileri) beyaz yakalılara (hizmet sektörü) doğru kaymasına yol açacaktı.

Bu gelişmeler, Batı (ya da bundan böyle "Kuzey") ülkelerindeki sosyal bilimleri etkilemezlik edemezdi. Bu etkilenimlerin çerçevesi, şu başlıklar altında özetlenebilecektir:

- **Özelleştirmeci yönelliş:** 1970'li yılların sonlarından itibaren Kuzeyli metropollere damgasını vuran neo-liberal ideoloji, ulus-devlet ve hükümetlerin ekonomiye müdahalesini asgarîye indirmeyi öngörmekteydi. Bu politikalar, IMF ve Dünya Bankası gibi ABD'nin tartışılmaz ağırlığındaki "ulus-üstü" kurumlar eliyle borçlanma sarmalı içindeki çeper ülkelere dayatıldı/dayatılmaktadır. Bu dayatmaların, özellikle sağlık ve eğitim gibi, o güne dek ağırlıklı olarak kamu sektörüne dahil hizmetleri etkilediği biliniyor.

Eğitimin özelleştirmeci yönelişin temel avlaklarından biri haline getirilmesi, kuşkusuz bilimler alanını, özellikle de sosyal bilimleri temelden sarsan bir gelişme olmuştur(9). Sosyal bilimlerin bünyesinde geliştiği en önemli kurumlar olarak üniversitelere tahsis edilen kamu kaynaklarının hızla ve büyük miktarlarda kısıtlanması, üniversite yönetimlerini, kurumlarını ayakta tutmak üzere kaynak yaratma sıkıntısı içine sokmuş, üniversiteler kamudan yitirdiklerini özel şirketlerden kazanma yoluna başvurur hale gelmişlerdir. Böylelikle üniversiteler, hizmetlerini (bilgi-teknoloji üretimi, teknolojik donanım, kalifye personel, vb.) satın alabilecek güçteki (büyük) şirketlerin AR-GE kuruluşlarına dönüşmekte gecikmemişlerdir. Bu süreç halen süregitmekte ve bilim(-ler) alanında önemli etik sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Bu sorunlardan en önemlisi, kuşkusuz, bilim insanlarının neyi araştıracakları konusunda bağımsızlıklarını tümüyle yitirmeleridir. Araştırmaların konusunu ve yönünü belirleyen, bundan böyle, siparişi veren ve araştırma sürecinin finansmanını üstlenen şirket, ve tabii bu şirketin çıkarları olacaktır. Böylelikle, bilimin, bilimsel araştırmaların yönelişinde öncelik kamusal yararlardan (örn. halk sağlığı, önleyici hekimlik vb.) tikel çıkarlar ve kârlılık hedefine doğru bir sapma gerçekleşmektedir.

İkinci sorun ise; bilimin toplumsal/kamusal niteliği ile, piyasa talepleri arasındaki çelişkidir. Bilimin kamusallığı/toplumsallığı, somut olarak araştırma sonuçlarının yayınlanmasında tezahür eder. Araştırmacılar, bulgularını yayın ve konferanslar yoluyla temellük ederken, aynı zamanda bu yayınlar, araştırma sonuç ve bulgularının toplumsallaşması/kamuya mal olmasının araçlarını oluşturur. Oysa, birbiriyle rekabet halindeki şirketler, proje siparişi verdikleri ve finanse ettikleri üniversitelerde yürütülen araştırmaların süreç ve sonuçlarını, kendi mülkleri olarak görmektedirler. Bu nedenle de, şirketler için çalışan bilimciler, bulgularını yayınlama konusunda sıkça kısıtlamalarla karşılaşır. O'Neill'in (2001: 251-252) bir İngiliz üniversitesinin öğretim elemanlarına gönderdiği bilgi notundan yaptığı aktarmalar, bu kısıtlamaların ve bilimsel etik sorunsalının çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Şöyle denilmektedir bilgi notunda:

"Yaptığınız araştırmanın ticari potansiyeli olabileceğini düşünmüş müydünüz? (...) Bu notlar, entelektüel mülkiyete sahip olabileceklerini, yani kullanılabilecek bir ürün geliştirdiklerini ya da yaratıcı bir ürün keşfettiklerini düşünen araştırma öğrencilerine ve eğitimcilerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır

Bir ilk adım olarak lütfen şunları YAPMAYIN:

(i) Buluşla ilgili bir yazı yayımlamak.

(ii) Bu konuda bir konferansta konuşmak.

(iii) Sanayicilere buluştan söz etmek.

Bunlardan birini yaparsanız, entelektüel mülkiyet kamusal alana dahil olacak ve herkes bunu size ya da üniversiteye değinmeden kullanabilecektir. Böyle bir açık ifşaattan sonra hakları koruma girişimi, at kaçtıktan sonra ahırın kapısını kilitlemek gibi olur

Ama şunu YAPIN:

— numaralı telefondan Bay —'ı arayın.

O size entelektüel mülkünüz ve kullanımı konusunda patent almanın olası araçları hakkında bilgi verecektir.

Entelektüel mülkünüzün size ve Üniversite'ye ne ölçüde yarar sağlayacağı çalışmanızın niteliğine ve bu çalışmanın karşılığını kimin ödediğine bağlıdır. Mamafih ürettiğiniz entelektüel mülkten maddi olarak yarar sağlayacağınızdan hemen tam olarak emin olabilirsiniz "

Böylelikle, neo-liberalizm, havayı, suyu, toprağı metaya dönüştürdüğü gibi, aynı ölçekte bilimsel bilgiyi de metalaştırmaktadır Bilim (-ler)ve üniversite(-ler) üzerindeki piyasa baskısı öylesine yoğunlaşmıştır ki, İngiltere hükümeti, Maliye Bakanı Gordon Brown'ın yükseköğretim ile ticaret ilişkileri konusunda hazırlattığı bir rapora dayanarak Oxford ve Cambridge üniversitelerinin yönetimlerini, gerekli modernizasyona gitmemeleri durumunda (siz bunu "piyasa ekonomisinin talepleri doğrultusunda yapısal değişimi gerçekleştirmek" olarak okuyun) yönetim değişikliğine gidecekleri yolunda uyarabilmektedir!(10)

- **Sosyal bilimlerin gözden düşmesi:** Bu gelişmelerin kaçınılmaz sonuçlarından biri, şirketlerin dolayımsız taleplerine yanıt verebilecek uygulamalı doğa bilimi dallarının (iletişim teknolojisi, genetik, biyo-teknoloji, çoğu mühendislik dalları, mikro-elektronik vb.) konumları ilerler, prestijleri artarken, piyasanın doğrudan taleplerine fazla uyarlı olmayan sosyal bilimlerin, kadro, mali kaynak, fiziksel donanım vb. açısından sıkıntıya düşmesiydi. Dahası, kamu sektörünün ve genelde kamusalın neo-liberal salvo altında hızla gerilediği ortamlarda, üniversitelerin sosyal bilim(ler) dallarının mezunları, ağır işsizlik sorunlarıyla karşı karşıya kalacaktı. Gerçekten de, neo-liberal piyasa ekonomisinin tarihçilere, siyaset bilimcilere, sosyologlara, antropologlara ihtiyacı son derece sınırlıdır. Piyasa araştırmaları, kamuoyu yoklama kuruluşları, reklamcılık sektörü, medya, üniversitelerin sosyal bilim dalları mezunlarını massetmeye yetmemenin yanı sıra, kendi elemanlarını uzmanlaşmış eğitim dallarında yetiştirme eğilimine girmiştir.

- **Postmodern "kemirme":** Böylelikle, "Sosyal bilimler ne işe yarar?" sorusu, yalnız alanın dışında değil, içinde de sıkça dile getirilir hale gelmeye başlamıştır. Günümüzde sosyal bilimler alanı içinde hızlı bir çözümsüzlük ve çözülme yaşandığı, konuyla ilgili hemen herkesin ortak kabulüdür. Ancak bu kabulü en vurgulu biçimde dile getirenler, son 20 yılda disiplin içinde sesleri en fazla duyulur hale gelen post-modern sosyal bilimcilerdir. Bu konuyu biraz daha açalım.

Sosyal bilimlerin Batı-merkezci, duragan, iktidar ilişkilerine kör, pozitivist, tarih-dışı, parçalı vb özelliklerine ilişkin eleştiriler, ilkin dünyanın önemli altüstlükler yaşadığı, sömürgelerin ve sömürgeciliğin tasfiye olduğu, eski sömürge ülkelerinden pek çoğunun ve Doğu Avrupa ülkelerinin sosyalizmin çekim alanına girdiği, sosyalizmin kapitalizm karşısında geçerli bir alternatif olarak biçimlendiği, savaş sonrası Batı'da yaşanan ekonomik büyümenin geniş toplum kesimlerinin önünde öğrenimin daha yüksek kademelerine ulaşma olanağını açtığı, bağımsızlığına kavuşmuş yeni ulus-devletlerin kadro yetiştirmek üzere gençlerini Batı üniversitelerine akıttığı vb. 2. Dünya Savaşı sonrasında dile getirilmeye başlanmıştı. 1960'lı yıllardan itibaren akademilerde (yeniden) yaşam alanı bulmaya başlayan Marksist yönelimli sosyal bilimciler, mevcut haliyle sosyal bilimlerin iktidar ilişkileri açısından destekleyici, ideolojik işlevlerine dikkati çekerken, sosyal bilimlerde yeni bir yapılanmanın, tarihsel ve bütüncül bir sosyal bilimin gereğini vurgulayan yeni bir arayışa da çağrı çıkarmaktaydılar.(11)

Ancak sosyal bilimlere yönelik bu eleştirellik, kısa sürede sosyal bilimin nesnelliği, (sosyal bilimlerin nesnellik kisvesi altında Batılı, beyaz erkeğin bakış açısını yansıttığı, nesnellik iddialarının ise gerçekte bu otorite ve iktidar ilişkilerini perdelemeye yaradığı) giderek herhangi bir nesnelliğin mümkün olup olmadığı, rasyonalizmin geçerliliği ve Batı-merkezciliği, sosyal bilimlerin geleceği kestirmek, öngörüde bulunmak gibi bir misyonu yerine getiremeyeceği, zaten bunun da gerekmediği, aslında sosyal bilimleri insan bilimleri (edebiyat, güzel sanatlar, felsefe) kapsamında değerlendirmenin daha doğru olacağı, sosyal bilimcinin anlattığının da nihayetinde "anlatılar içinde bir anlatı" olduğu ve yazının yazara yazdıkları üzerinde bir otorite vermesinin doğru olmadığı vb. yollu post-modern itirazlarla, nihayetinde "(sosyal) bilimin inkarı" olarak nitelenebilecek bir durağa ulaştı. Postmodernizmin sosyal bilimlerin epistemolojik temellerine yöneltti̇ği eleştirilerin sonucunda ortaya çıkan tablo, sosyal bilim metinlerini bir anlatı olarak yapı-bozumuna uğratan, araştırmanın konusundan çok bizzat araştırıcı üzerine odaklanan (özdüşünümsellik), aşırı göreci (Melford Spiro bunu "epistemolojik görecilik" olarak tanımlamakta; akt. Barnard (2000: 99)), çoksesli (diyalojik), konvansiyonel "bilim"den çok anlatı sanatlarına yakın, açıklayıcılığını ve ikna ediciliğini yitirmiş, bir başka deyişle "iktidarsızlaşmış" "bilim-olmayan" bir bilimdir.(12)

Varılan noktada, kantarın topunun kaçtığı ortadadır. 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl ortalarına dek uzanan tarihsel kesitte sosyal bilimlerin kapitalist-sömürgeci ve/veya emperyalist sistem açısından gördüğü payanda işlev(ler)ine yönelik eleştirilerle başlayan olumlu hava, nihayet insanlığın büyük çoğunluğuna hizmet edebilecek, mevcut eşitsiz ilişkileri ve eşitsizlik koşullarını sorgulayacak, bunların ezilenlerden yana dönüştürülmesine kat-

kıda bulunacak, insan(lık)ın doğayla barışmasını, kaynakların adil ve üretken dağıtımını hedefleyebilecek, bütünsel, çoğulcu ve farklılıklara açık bir sosyal bilim olanağını ortaya çıkartmışken, post modern nihilizm, bu eleştirelliği (sosyal) bilimin olanaksızlığı ucuna taşıyarak bu imkanı insanlığın elinden almaktadır.

Şu halde şu tespit, önem kazanıyor: Günümüzde sosyal bilim(ler) bir yandan onları araçsallaştıramadığı ölçüde değersizleştiren "serbest" (?) piyasanın, bir yandan da, muhalifliği, her türlü muhalefet olasılığının ortadan kaldırılması noktasına dek vardıran post modern nihilizmin meydan okumasıyla karşı karşıyadır. Dahası, bu iki meydan okuma, piyasanın (malî, idari, askerî) iktidarı günümüzde, şimdiye dek görülmemiş ölçülerde tekelleştirdiği koşullarda, post modern ideolojinin bu güç temerküzü karşısındaki muhalefet olasılığını görülmedik ölçüde parçaladığı, tikelcileştirdiği, görelileştirdiği ölçüde birbirini tamamlamakta, pekiştirmektedir.

Nasıl Bir Sosyal Bilim? - Birkaç Not

Gelelim bu koşullar altında ne(ler) yapılabileceğine.

I. Wallerstein'ın (1997, 2003) ve başkanlığını yaptığı Gulbenkian Komisyonu'nun (1996) iktisat, siyaset bilimi, tarih ve toplum bilimlerini kapsayan tek bir sosyal bilim önerisi, bu alanda anlamlı ve önemli bir çağrı olarak önümüzde durmaktadır. Toplumları tarihsel süreçleri içinde, bütünüyle ve bağıntılılıklarıyla kavramaya yönelik, toplumsal iktidar ilişkilerinin çözümlenmesini hedefleyen, emekten ve hayattan yana bir sosyal bilim kavrayışı, neo-liberal uygulamaların başat paradigma haline geldiği son 20 yılda insanlık ve çevresi için gerçekleştirdiği tahribata "dur" demede önemli görevler üstlenebilecektir. Böylesi bir bilim anlayışı, günümüzde bilgi ve bilimsel üretimi metalaştıran ve sonuçlarıyla birlikte temellük etmeye çabalayan kapitalizm açısından bir "yarar" sağlayamayacağı için, "Batı-merkezli" olma riskini de büyük ölçüde yitirmiş sayılabilir. Dünya sosyal bilimcileri, neo-liberal tasallutun bugüne dek görülmedik ölçüde risk altına soktuğu toplumsal yaşamın (yoksulluk, yoksunluk, açlık, marjinalleşme, hızla artan çevre riskleri, yabancılaşma, etnik çatışmalar, yükselen tikelcilikler: tepkisel milliyetçilik, fundamentalist dinsel hareketler, ırkçılık, vb.) dönüştürülmesi, yani hayatın savunulması yolundaki çabalarını -iletişim teknolojisinin sağladığı kolaylıklarla- eşgüdümleme olanaklarına bugün geçmişten çok daha fazla sahiptirler. 21. yüzyılda insanlığın yaşadığı sorunların birbiriyle bağlantılılığı, disiplinler arasındaki işbirliğini, giderek tüm disiplinlerin bir ve tek insan/toplum bilimin çeşitli veçheleri olarak algılanabileceği bütüncül, dinamik, çoğulcu ve çelişkilere kör olmayan bir bilim kavrayışını olanaklı kılmaktadır. Ve neo-liberal iktidar odaklarının yeryüzüne ve insanlığa dayattığı yıkım koşulları, (sosyal) bilimcileri, kapitalizme karşı, ezilenlerden, sömürülenlerden yana, onların seslerini duyurmayı, dünyadaki yaşamın sürdürülmesini hedefleyen bir bilim anlayışı etrafında toparlanmaya çağırmaktadır. İnceleme konularının gereksinimleri, arzuları, özlemleri olan, etkin, etkiyen, etkileşim ve değişim halindeki "insan(lar)" olduğunu göz ardı etmeksizin, nesnelliğin asla kestirmeden ulaşılabilecek ya da nicelleştirilebilecek bir durum/koşul olmadığını akıldan çıkarmaksızın, onun çok-yönlülüğünün ve dinamikliğinin ön-kabulüyle, birbirlerinin ve araştırma konularının seslerine kulak vererek açıklama/çözümleme faaliyetlerini sürdürmenin olanaklarını biçimlendirmek durumundadırlar.

Kuşkusuz bu söylenenler, bilim karşısında olduğu kadar hayat karşısında da bir "duruş"u gerektirmektedir. Disiplin-içi birikimlerin ve piyasa koşullarının aşırı uzmanlaşmaya zorladığı bilimciler, aynı zamanda "aydın" nitelikleriyle bu uzmanlaşmanın getirdiği darlıkların üstesinden gelmeyi bilmelidirler. Bu, Giordano Bruno'dan(13) Frédéric Joliot Curie'ye(14). Edward Said'den(15) Noam Chomsky'ye, Behice Boran'dan Fikret Başkaya ve İsmail Beşikçi'ye, insan yaşamı ve emekten yana bilimin sorumluluk bilinci ve onur mirasıdır.

Dipnotlar

1.Bkz. Gulbenkian Komisyonu (1996 11-36); Kızılçelik (2001).

2. "İlginç görünebilir, ama geçtiğimiz yüzyılda bilimin toplumsal rolünü gerçekten kavramayı geliştirmeyi beceren tek belli başlı düşünür, belki de, sosyolojinin resmî kurucusu olan Auguste Comte'dur. (...) Comte'a göre bilim yalnızca 'boş zaman merakı'nın ürünü olarak kavranan bilgi değil, toplumsal süreç, planlama ve inisiyatif çerçevesinde oluşturulan bilgidir. Bu nasıl mümkün olur? Comte'un akıl yürütüşünün ana çizgileri yeterince basit. Hocası olan Saint-Simon şunu önermişti: 'İnsanlık perişan halde yaşamaya uygun değildir; kesinliğe ve istikrara ihtiyaç duyar.' Fransız Devrimi'nden sonra insanlık doğal yerini yeniden inşa etmek zorundaydı; toplum bütünsel yeniden inşaya ihtiyaç duyuyordu. Yeni değerlerin keşfedilmesi ve bu değerlerin çeşitli toplumsal grupların temel önvarsayımları olarak işlev görecek şekilde formülleştirilmesi zorunluydu. Bu yeni değerler nereden doğacaktı? Gelenek tükenmişti. Eski moda teolojinin ve spekülatif felsefenin topluma önerecek pek az şeyi vardı (tabii eğer vardıysa). Diğer yandan, bireysel istençler yeni cemaate ortak bir temel öneremeyecek ölçüde önceden kestirilemez ve farklılaşmış nitelikteydi. Toplumsal konsensusun tamamen yeni bir temel üzerinde kurulması zorunluydu. Bu noktada Comte'un katkısı bir dâhinin fırça darbesi olarak ortaya çıkar. Bireysel istenç, doğası gereği anarşizandır ve bundan dolayı bireysel istence güvenilemez. Ama bunun tam tersine bilimin öznelerarası bağlayıcı bir değeri vardır. Bilim bireysel tercih ilkelerine yaslanamaz. Bilim kamusal bir uygulamalar bütü-

nüdür. Bilim aklın arı gücüyle ikna edicidir Toplumsal konsensusun yeni temeli olarak iş görebilir. (Ferrarotti 1997 53-54).

3. "Auguste Comte, belirlenimciliğin kalesi olan astronomi üzerinde biçimlenen bir 'toplumsal fizik' modeli kurmayı istedi. Bu aynı zamanda John Stuart Mill'in de amacıydı. İktidarın rasyonel bir temeli olacaktı: toplum denetlenen, evcilleştirilmiş bir doğayı içeren bir görüşün parçası olacaktı. (Prigogine 1999: II)

4. "Sömürgelerdeki antropoloji araştırmalarının büyük bölümünün yalnızca Britanya hükümeti tarafından değil, aynı zamanda Carnegie Korporasyonu, Rockfeller Vakfı, Rhodes Tröstü ve Afrika'da mali ve maden çıkarları olan başkaları tarafından finanse edildiğini zamanla farkettim. (Nader 1997 115)

5. "Emperyalizm, kendinden menkul öteki halkların denetimcisi rolüdür Bunun sonsuza dek sürmesine izin vermezler Bu arada, bu kör deneyimi daha az kör hale getirelim. Onu toplumun ve toplumlarımızdaki toplumsal değişimin daha yetkin bilgisine yol açan deneysel antropolojiye dönüştürelim. (Akt.: Feuchtwang 1985: 90)

6. "The rationalization of anthropology and administration" Africa 3: 4, 1930. (Akt.. Feuchtwang 1985: 91.)

7 Öte yandan, Britanya sömürgeci yönetiminin antropologlardan son derece sınırlı ölçüde yararlanmış olduğu ve antropolojik bilginin devasa sömürge imparatorluğu için son derece marjinal bir öneme sahip olduğu yolundaki itirazlar da (bu tür itirazları dile getirenlerden biri de Kuper (1987 116-120('dır) antropolojiyi aklamaz. Antropoloji camiası içinde eleştirel seslerin yükselmeye başladığı 1960'lı yılların ortalarına dek Asad'ın (1985: 17) deyişiyle, "iktidar yapısı kesinlikle sosyal antropolojinin nesneleştirdiklerinin kuramsal seçimi ve irdelenmesini -bazı konularda diğerlerinden daha fazla olmak üzere- etkilemiştir (. .) Analizleri -en çok bütüncül siyasalara ilişkin olanlar, en az da kozmolojik sistemlere ilişkin olanlar- sömürgeci ideolojiye uyarlanma hevesinden etkilendi. En azından, antropolojik anlayışın genel akışı sömürge sisteminin temsil ettiği eşitsiz dünyaya asli bir meydan okuma teşkil etmemekteydi. Ne de -incelenen toplumsal nesnelerin içinde yer aldığı- sömürge sistemi bu haliyle sosyal antropologlarca tahlil edildi. Antropologun uzmanlığının böylesi bir sistemi inceleyebilmesi için yeterli olmadığını öne sürmek, bu uzmanlığın kötü biçimlenmiş olduğunu itiraf etmektir. Çünkü boyun eğici konumda olan ve manipüle edilen her nesne kısmen bir iktidar ilişkisinin bir ürünüdür ve bu olguyu görmezden gelmek, o nesnenin doğasını yanlış anlamaktır.

8. "Sosyal bilimlerde gelişme çalışmalarının egemenliğinin tesis edilmesinin en kritik noktası şüphesiz Amerika Birleşik Devletleri'nde Camelot projesi isimli araştırma projesinin devreye sokulduğu dönemdir. Projeyi yürüten sosyal bilimcilerin ortaya koyduğu amaç açıkça Amerikan dış politikasının amaçları ile örtüşüyordu. Bu amaç kısaca Yunanistan, Küba, Filipinler, Dominik Cumhuriyeti ve Vietnam'da sosyal hareketlilik ve değişim amaçlayan güçleri tayin edip, bunların davranışlarını önceden tahmin etmek ve engellemek olarak özetlenebilir. Özetle, Camelot karşı-ayaklanma (counter-insurgency) stratejileri geliştirme projesiydi. Projenin arkasında Amerikan Savunma Bakanlığının, Ordu dairesine bağlı Özel Harekatlar Araştırma Bürosu (SORO) vardı. Camelot projesi SORO ve çeşitli Amerikalı ve diğer sosyal bilimciler ile birlikte yürütülecekti, yaklaşık üç buçuk yıl sürmesi bekleniyordu ve 44 milyon dolarlık bir bütçe öngürülmekteydi." (Kadıoğlu 1999: 178-9)

9. Eğitimde özelleştirme girişimlerine ilişkin olarak özellikle bkz. Ercan (1998).

10. "Yükseköğretime müdahale uyarısı" Cumhuriyet, 16 Temmuz 2003.

11. Bkz. Copans ve Seddon (1980: 1-46)

12. Antropoloji alanında açıklayıcı bir örnek için bkz. Atay (1996).

13 "Ne gördüğüm hakikati gizlemekten hoşlanırım, ne de bunu açıkça ifade etmekten korkarım. Karanlık ve aydınlık arasındaki, bilim ve cehalet arasındaki savaşa her yerde katıldım, bundan dolayı her yerde nefretle karşılaştım ve cehaletin babaları olan resmi akademisyenlerin yanı sıra, kalın kafalı ve aptal çoğunluğun öfkesine hedef olarak yaşadım. (G. Bruno, akt. Forti 1999:31)

14. "Bir çok kereler yinelediğim gibi, yeniden söylüyorum: Bilim adamları, insanlık düşmanı bir şer örgütü tarafından bilimsel buluşlarının bencil ve insanlığın kötülüğü amaçlanarak kullanılmasına araç olmasınlar Bilim adamları da, ileride gerçekleşebilecek kötü, kıyımcı olayların dışında kalabilecek bir avuçluk sorumsuz seçkinler azınlığı değildir. Onlar da, büyük emekçi kesimlerin bireyleri gibi, bilimsel buluşların, insanlığın mutluluğu ve barışın sürekliliğini sağlamak amacıyla kullanılması için bir militan gibi mücadele etmek zorundadırlar." (Joliot-Curie 2002: 65)

15. "Bense her zaman, bu konuşmalarda anlattığım türden şeyleri temsil eden bir entelektüel için, temelde iktidara hizmet edip ondan payeler aldığı böylesi profesyonel bir konumda olmanın, o eleştirel ve nispeten bağımsız çözümleme ve yargılama ruhunu hayata geçirmeye (ki bana göre entelektüelin işi budur) hiçbir yararı olmadığını düşünmüşümdür Bir başka deyişle, sözün gerçek anlamıyla entelektüel, kendini tamamen bir hükümetin siyasi hedeflerine, büyük bir şirkete ya da kafaları aynı biçimde çalışan profeyonellerden oluşan bir loncaya teslim etmiş bir memur ya da işçi değildir. Bu tür durumlarda kişiyi ahlâki vicdanını unutmaya, sadece uzmanlık alanı içinden düşünmeye ya da başkalarına ayak uydurmak için şüpheciliği rafa kaldırmaya iten ayartılar çok güçlüdür." (Said 1995: 83).

Yararlanılan Kaynaklar

— ASAD, T (1985). "Introduction" *Anthropology and the Colonial Encounter*. T. ASAD (ed.). Londra: Ithaca Press; New Jersey: Humanities Press.

— ATAY, T. (1997). *"Sosyal Antropolojide Yöntem ve Etik Sorunu:* 'Klasik Etnografi'den Diyalojik Etnografi'ye Doğru" İnsan, Toplum, Bilim. 4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Bildiriler. K. LORDOĞLU (ed.). İstanbul: Kavram Yayınları.

— BARNARD, A. (2000). *History and Theory in Anthropology*. Cambridge: Cambrdige University Press.

— COPANS J ve D. SEDDON (1980). *"Marxism and Anthropology: a preliminary survey" Relations of Production. Marxist Approaches to Economic Anthropology*. D. SEDDON (ed.) Londra ve New York: Routledge.

— ERCAN, F (1998). *Eğitim ve Kapitalizm, Neoliberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi*, İstanbul: ÖES-Bilim Yayınları

— FERRAROTTI, F. (1999). *"Endüstri Devrimi ve Bilim, Teknoloji ve İktidarın Yeni Nitelikleri"*, Bilim ve İktidar. F. MAYOR ve A. FORTI (eds.). Ankara: TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları Dizisi 48.

— FEUCHTWANG, S. (1985). *"The Discipline and its Sponsors"* Anthropology and the Colonial Encounter. T. ASAD (ed.). Londra: Ithaca Press; New Jersey: Humanities Press.

— FORSTER, P (1985). *"A Review of the New Left Critique of Social Anthropology"* Anthropology and the Colonial Encounter. T. ASAD (ed.). Londra: Ithaca Press; New Jersey: Humanities Press.

— FORTI, A. (1999). *"Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce Özgürlüğü"*, Bilim ve İktidar. F. MAYOR ve A. FORTI (eds.). Ankara: TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları Dizisi 48.

HAİKULAR

MENEKŞE

Çiçeklerin direndiği yerden geliyorsun
Menekşe kokusu var üzerinde
Ellerini öpüyorum

"PENCERE" ÜZERİNE

Işık sızan o mağaraya
Kocaman bir pencere açtın
Gökyüzü doldu içi, maviyle yıkandı

SENİ SEVİYORUM

Seni seviyorum
Özgürlük parıldıyor kahve gözlerinde
Özgürlüğü seviyorum.

GÖZLERİNİN KAHVESİ

Susamıştım
Kahvesini içtim gözlerinin
Yeniden filizlendi yaşam.

MENEKŞE IŞIĞI

Turuncu güneş çiçeği
Menekşe kokan kadın
Üstüme dök menekşe ışığını

Yılmaz ZİR

— GULBENKIAN KOMİSYONU (1996). *Sosyal Bilimleri Açın*, Istanbul: Metis Yayınları.
— JOLIOT-CURIE, F. (2002). *"Stockholm Çağrısı"* Evrensel Kültür Dergisi Bilim Eki, 124: 2.
— KADIOĞLU, A. (1999). *"Sosyal Bilimsel Sancılar"*, Doğu Batı, 7: 171-185.
— KIZILÇELİK, S. (2001). *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
— KUPER, A. (1987). *Anthropology and Anthropologists. The Modern British School*. Londra ve New York: Routledge.
— LEACH, E. (1989). *"Tribal Etnography: past, present, future."* History and Ethnicity. E. TONKIN, M. McDONALD, M. CHAPMAN (eds.). Londra ve New York: Routledge.
— NADER, L. (1997). *"The Phantom Factor: Impact of the Cold War on Anthropology"* The Cold War & The University. A. SCHIFFRIN (ed.), New York. The New Press.
— O'NEILL, J. (2001). *Piyasa*. Etik, Bilgi ve Politika. Istanbul Ayrıntı.
— PRIGOGINE, I. (1999). *"Önsöz"* Bilim ve Iktidar. F MAYOR ve A. FORTI (eds.). Ankara: TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları Dizisi 48.
— SAID, E. (1995). *Entelektüel. Surgün. Marjinal*, Yabancı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
— WALLERSTEIN, I. (1997). *Sosyal Bilimleri Düşünmemek* -19. Yüzyıl Paradigmasının Sınırları. İstanbul: Avesta Yayınları.
— (2003). *Yeni Bir Sosyal Bilim İçin*. İstanbul: Aram Yayıncılık.

ŞEYTANTERSİ

Berrin TAŞ

Yazgım
ürpertiyor beni

gündoğumunda
günbatımında

kırağı
düştüğünde
çimlere

dağlara
ayın şavkı
vurduğunda

ilkbaharda
sonbaharda

analar
süt veriyorken
bebelerine

güller
tohuma
durduğunda

acıya
dayanamıyor
dilsiz gövdem
gece
şeytantersi
sokaklarımda

çiçeklerle
çocuklarla
kadınlarla
beraber

kokularla
bulutlarla
erkeklerle
beraber

ocağına
incir dikilmiş
onurlu insanlarıyla
yeryüzünün

hava adına
su adına
süt adına
ekmeğe katık
soğan adına
gökyüzünü kucaklayan
eller adına

hırpalanmış
toza toprağa
bulanmış
insanlık adına

yazgım
titretiyor beni

TÜRK RESİM SANATI'NIN İDEOLOJİK ARKA PLANI* (1923-1950)

Nilüfer ÖNDİN**

Yazının içinde geçen resimler derginin arka kapağındadır.

Sanatçının öznel değerlerinin toplumsal ölçütlerle örtüşmesi bağlamında ideolojik-kültürel yapı ile eser arasındaki ilgi, ortak bir erek çatısı altında birleşen toplumlarda daha belirgin olarak karşımıza çıkar. Devrimsel ivme alan toplumların zorunlu koşulu olan ortak erek, ideolojinin düşünsel planda kurduğu düzenin yaşamsallaşması için sanata da siyasal- pratik misyon yükler. İdeolojiye koşut olarak hareket eden sanat, siyasal erkin yeni kültürel değerlerini telkin etmesiyle hem bir propaganda aracı olur hem de didaktik bir nitelik kazanır.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren 'yeni' olarak sunulan dünya görüşü, toplumsal formasyonu belirlediği kadar, sanatsal etkinlikleri de kendi eksenine çeker. Althusser'in ifade ettiği gibi, toplumsal formasyon bireylerin önceden belirlenmiş ilişkiler içinde alacakları rolü belirlediği gibi, kültürel açıdan devletin ideolojik aygıtı olan sanat da yönetici ideolojiye öncelik vererek hareket eder. Sanatın da içinde yer aldığı devletin ideolojik aygıtları üzerinde denetim uygulanmadan iktidar sürekli kılınamayacağı için, yönetimsel sürekliliğin sağlanmasında sanattan da yararlanılır.(1) Bu bağlamda sanattan yararlanma, Batı resminden salt aktarmacı bir tutumla etkilenen resim sanatına, cumhuriyet ideolojisine koşut bir içerik kazandırır. Kendi iç dinamikleriyle siyasal yapının sanatsal platformu yönlendirmesi içerik bağlamında yoğunlaşırken, biçim açısından genellikle figüratif anlatım dili tercih edilir.

Yönlendirici olduğu kadar himayeci bir tutum da sergileyen siyasal yapı, devlet merkezli bir toplum tasarımı öngörmüş ve bu bağlamda kültür politikasının çerçevesi devletin bekası esasına göre çizilmiştir. İmparatorluktan ulus-devlete geçiş süreci, yerel kongre iktidarlarının Sivas Kongresi'nde ulusal kongre iktidarına dönüşmesinden sonra başlatılan ve zaferle sonuçlanan Ulusal Kurtuluş Savaşı ve ardından cumhuriyet rejiminin kabulüyle siyasal platformda tamamlanır. Devletin korunması ve güçlendirilmesi, devlet merkezli bir toplum tasarımını öngörür ve korporatizm, diğer bir deyişle 'imtiyazsız ve kaynaşmış' bir toplum oluşturma düşüncesi de kültürel platformda söz konusu olur. Cumhuriyet, 'imtiyazsız ve kaynaşmış' bir toplum oluşturarak devletin korunması ve güçlendirilmesi bağlamında, pozitivist dünya görüşünü benimser. II. Meşrutiyet döneminde Beşir Fuad, Abdullah Cevdet, Ethem Nejad gibi münevverce gündeme taşınan Auguste Comte kaynaklı pozitivist dünya görüşü ile bağlantılı olarak ele alınan modernleşme, ulusal devlete bağlı modern yurttaş kimliği söylemine odaklanır.

Cumhuriyet ideolojisinin ana kodlarından biri modern bir ulus yaratabilmek için toplumu devlet eliyle yeniden yapılandırmaktır. Toplum bilincinde 'yeni'nin kavranması oranında gelenekseli parçalayarak farklı bir dünya görüşü kazandırmayı hedefleyen Kemalizm, siyasal platformda kazanılan özgürlüğün sürekliliğini sosyal alanda yapılacak radikal değişimlere endeksler. Bu bağlamda köklü reformların gündeme gelmesiyle birlikte, çoğu devlet kurumlarında görevli olan sanatçıların yapıtlarını cumhuriyet ideolojisine koşut olarak ele aldıkları görülür. Söz konusu koşutlukta, devletin sanatçılara verdiği destek kadar, modernleşme girişimlerinin sanatçılarca onaylanması da etkin olur. Sanatsal faaliyetleri düzenlemek ve yönlendirmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak 1926'da kurulan Sanayi-i Nefise Müdürlüğü'nün amacının sanatsal etkinliklerin "ulusal ülküye uygun olarak yürütülmesi ve yayılmasını"(2) sağlamak olması da meseninin talebine göre hareket eden sanatçının cumhuriyet ideolojisi doğrultusunda eserler uretmesine açıklık getirir. Bu nedenle, devrimin hazırlık aşaması olarak kabul edilen Ulusal Kurtuluş Savaşı tüm yönleriyle ve savaş sonrası modernleşme girişimleri sanatçıların ortak teması olur.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı tema alan resimlerin ortak özelliği, savaşa eleştirel açıdan yaklaşılmaması, aksine yapılan mücadelenin bir anlamda yüceltilmesidir. Sami Yetik'in *Topçular* (1928) adlı yapıtında olduğu gibi, sınırlı insan ve savaş malzemesine gönderme yapan yapıtlardaki yüceltme, maddi olanaksızlıklara karşın kararlılığın vurgulanmasıyla ortaya konulur. Kararlılık ve direnme sonu-

cu gelen zaferin teknolojiden kaynaklanmadığı görüşü dönemin münevverleri tarafından da paylaşılır. Örneğin aralarında İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Şekip Tunç ve Mehmet Emin Erişirgil'in de bulunduğu *Dergâh* dergisi yazarlarına göre, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen zafer niceliğe karşı niteliğin, maddiyata karşı maneviyatın üstünlüğünün bir sonucudur.(3)

Gerçeğin yüceltme ile kaynaştığı bir plastik anlatım dili taşıyan ve ulusal motiflerin vurgulandığı savaş konusu, sanatçılarca Türkiye'ye özgü bir çerçeve içinde ele alınır. Ulusal Kurtuluş Savaşı ile özdeşleştirilen Atatürk'ün devrim lideri olarak çok sayıda yapıta tema oluşturması ise, devrimin, liderlerine bir tür toplumsal vekalet vermesinden kaynaklanır. Verilen toplumsal vekalet ve halkın liderlerine beslediği minnet ve şükran duyguları sonucu olan yüceltme, liderlerin güçlü kişilikler olarak yapıtlara yansıtılmasına olanak tanır. Liderleri betimleme sanatçının kendi seçimi olduğu kadar, devletten gelen talepleri de karşılar ve lider portreleri devrimi anımsatacağı inancıyla kamu kurumlarına yerleştirilir. Hatta, liderlere karşı gösterilmesi gereken hürmette kusur etmemek gayesiyle, resimlerin nasıl konumlandırılacağı da bir talimatname ile belirlenir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 14.9.1944 tarihli talimatnamesinde şu ibareler yer alır:

"Partimizin Ebedî Başkanı Atatürk ve Değişmez Genel Başkanımız İnönü'nün resimlerinin Partimizle Halkevlerimiz ve Odalarımız binalarında değişik şekillerde ve bazı yerlerde de devlet dairelerinde güdülen usule uyularak asılmakta bulunduğu görülmektedir.

Partimizin bânisi ve Ebedî Başkan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Kemal Atatürk'e karşı gönüllerimizde yaşatmakta olduğumuz ve ebediyete kadar tükenmeyecek olan minnet ve şükran duygularımızın tezahürü eseri olarak, yüce Millî Şefimiz İnönü'den aldığımız işaret gereğince, Atatürk'ün resmi onör mevkiinde oturan zatın baş üstüne ve Millî Şefimiz İnönü'nünki de keza onör mevkiinde oturan zatın karşı tarafına asılacaktır" (4)

Ulusal Kurtuluş Savaşı ile siyasal platformda kazanılan başarının sürekliliği sosyal alanda yapılacak değişikliklere endekslendiğinden, gelecekte asıl hedeflerine ulaşacak bir süreç başlar. Bu nedenle yeni toplum düzenini düşünsel planda kuran ideoloji ile ideolojinin toplum bilincine yerleşmesi arasında zaman farkı söz konusu olur. Gelecek için tasarlanan radikal düzenlemelerin toplum bilincine yerleştirilmesinin ön koşulu, onların kolay anlaşılabilecek bir dile dönüştürülmesidir. Bu dillerden birinin de sanat olması, yeni yapılandırılacak olan toplumun gereksinimlerinin görselleştirilmesi sürecini başlatır. Rasyonellik üzerine temellenen devlet merkezli bir toplum oluşturma girişimleri toplumun formasyonunu modernleşmeye endeksler. Özellikle kamusal alanda görülen modernleşme, kurumların türü ve niteliği, insanların dış görünümleri gibi biçimsel değişim unsurlarını içerir. Bu bağlamda yapılan değişikliklerle kişilere verilmek istenen modern görünümün yapıtlara yansımasıyla modernleşme resimsel imgelerle görselleştirilir. Örneğin İbrahim Çallı'nın *Ressam Şevket Dağ ve Ben.* (1940) adlı yapıtı şapka giymiş ve modern kıyafetler içindeki iki ressamı ele alır. Batının kravatı ve şapkası modernleşme projesi içerisinde yalnızca bir moda unsuru olarak kalmaz, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nda görülen etnik kimlikleri açığa vuran kıyafet farkının da ortadan kaldırılması anlamına gelir. Modern görünüm söz konusu farklılıkları ortadan kaldırırken, *"devlete sadakatı gösteren bir laiklik üniforması"*(5) haline dönüşerek, kravat ve şapka rejime bağlılığın da bir göstergesi olur.

Modernleşme projesinin temeline oturtulan ve ilerleme ile eşdeğer tutulan modern kadın imgesi ise cinsiyetsiz bir kimliği ön plana çıkartırken, Batı'nın Doğu kadını imajını da değiştirmeyi hedefler Erkeklerin özel alanına itilmiş olmadığı mesajına yönelik modern kadın imgesi resimlere cinsel tevazunun vurgulanması ile yansır. Artık kadın, Oryantalistlerin betimledikleri gibi minderler üzerine yayılmış, uysal, yumuşak ve atıl olarak ele alınmaz. resimlerde dik duruşu, zarafeti ile dikkati çeker. Yüzyıllardır öne çıkartılan dişilik faktörü üzerine kurulu Doğu kadını yerine, enerjik ve ağırbaşlı kadın imgesi dişiliği geri plana atarak(6) resimlere yansır (Namık İsmail, *Ayakta Duran Kadın,* 1927, İbrahim Çallı, *Balkonda Oturan Hanımlar*, 1934)

Kadının kamusal alana taşınmasının görsel ilk örneklerinden olan Melek Celal Sofu'nun *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın* (1936) adlı yapıtı. mecliste kadınları temsilen bulunan milletvekili bir kadını kürsüde konuşurken ele alır. Modernleşme sürecinde, 1930 yılında Belediye Meclisi ve 1934 yılında Millet Meclisi seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmesi ile kadınlara kamusal alana katılabilme olanağı sağlanır. Belediye Meclisi için seçme ve seçilme hakkının verilmesi üzerine Türk Kadın Birliği'nin (kuruluş yılı: 1924) 11 Nisan 1930'da Sultanahmet Meydanı'nda yaptığı kutlama mitingine kadınlardan ziyade erkeklerin katılması(7) ise, temelinde herhangi bir radikal kadın mücadelesinin yer almadığı seçme ve seçilme hakkının Atatürk'ün kişisel desteği ile kadınlara verildiğinin bir göstergesidir.

Modernleşmenin simgesi olan kadın, yasal ola-

rak erkeklerle eşit vatandaşlık statüsü kazanır; ancak kadına bakış açısının hemen değişmediği gözlemlenmektedir. Örneğin elit kesimden olan Dr.Mazhar Osman kadını şöyle tanımlar: *"Kadın fikirden ziyade hisle yaşayan bir mahluktur. İradesi zayıftır, fizyolojikman tenasül için yaratılmış pasif bir mahluktur. Kadın tehakküm (hüküm sürme) için, ezmek için yaratılmamıştır, mahkumiyetten, himayetten ve esaretten zevk alır. Dişinin işi sırf gebelik ve çocuğunu emzirmektir. Eline iğne, iplik, hatta tencere, tava daha yakışır, kucağına çocuğu yaraştığı kadar".*(8) Ressam Ali Sami Boyar da Dr.Mazhar Osman ile benzer görüşü paylaşarak, ideal kadının münevver bir ana, yuvasını seven bir ev kadını olduğunu belirterek, gerekli görüldüğü takdirde dışarı işlerinde çalışabileceğini ifade eder. Kadınların makyajları hakkında ise şu yorumu yapar: *"Sinema makyajı yapan kadınlar hayat sahnesinin en acıklı manzaralarından biridir, boyanmasalar çok iyi olur".*(9)

Kadını çalışma ortamında ele alan sanatçılardan Malik Aksel, *Yeni Mektep*, (1936) adlı yapıtında kadının üstlendiği toplumsal misyonlardan biri olan eğitmenlik sıfatını görselleştirir. Öncelikli toplumsal rolünün annelik olması ve ilk terbiyeyi annenin vermesi gerekçesiyle 'Cumhuriyet Kadını' cumhuriyet ideolojisine bağlı yeni nesiller yetiştirme işlevini yüklenir. Kadına yüklenen söz konusu işlev dönemin ders kitaplarına da yansır. Örneğin 1929 tarihli *Resimli İlk Alfabe*'de dizinin üstünde kitap bulunan bir anne çocuklarıyla beraber ele alınır. 1928 tarihli 4.Sınıf *Yurt Bilgisi Kitabı*'nın *Medeniyet Kaidelerinden*, adlı okuma parçasında geçen aşağıdaki ifadeler de annenin uygar yaşamın tüm bilgisine sahip olduğuna (ya da olması gerektiğine) işaret eder. *"...Medeni insanlar nasıl yaşar? Bu da ders mi sanki? Biz bunu bilmiyor muyuz, nasıl yaşamak lâzım olduğunu annemiz bize öğretmedi mi?"* (10)

'Cumhuriyet Kadını'na yüklenen misyonlardan biri olan eğitim, halkın yeni değerler doğrultusunda bilinçlendirilmesi oranında önemsenir. Bu bağlamda gündeme gelen Halkevleri (kuruluş yılı: 1932) ve Köy Enstitüleri (kuruluş yılı: 1940) gibi kurumların yanı sıra 1938-1943 yılları arasında düzenlenen Yurt Gezileri de halkı sanat ve sanatçı ile buluşturmayı hedefler.

Anadolu halkının sanat ve sanatçılarla ve sanatçıların da Anadolu halkı ile yakın temas kurmalarını hedefleyen Yurt Gezileri'nde, sanatçılar konu açısından özgür bırakılmışsa da, eserlerin çevrenin özelliklerini yansıtan yerli motiflerle zenginleştirilmesi hususu üzerinde önemle durulmuştur. Yerli motifler üzerine odaklanan Yurt Gezileri resimleri Anadolu panoramasını görselleştirirken, Anadolu gerçeğini birebir yansıtmaz. Örneğin Yurt Gezileri bağlamında Bingöl'e gönderilen Cemal Bingöl'ün ve Siirt'e gönderilen Avni Arbaş'ın gittikleri iller ile ilgili izlenimleri modernleşmenin Doğu Anadolu'da henüz gerçekleşmediği gerçeğini gözler önüne serer. Doğu Anadolu gerçeğini olduğu gibi veren Cemal Bingöl'ün bir rapor şeklinde düzenlediği izlenimlerinin resmî bir organa verilmek veya yayımlanmak üzere yazılıp yazılmadığı belli olmadığı gibi, Avni Arbaş'ın Siirt'te gördüklerini anlatan mektupları da İstanbul'a ulaşmamıştır. Sanatçıya göre bu mektuplar ya sansüre uğramış ya da kaybolmuştur.(11) Sanatçıların anılarında bahsettikleri görünümlerin resimlere yansımaması ise Yurt Gezileri'ni düzenleyenlerin koydukları ölçütlerin, çoğunun devlet memuru olan sanatçılarca kabul edilmiş olmasından kaynaklanabilir. Bu savı destekleyen ibarelere ise 29 Haziran 1941 günlü *Ulus* gazetesinde rastlanılmaktadır: *"CHP ressamlarımızın her türlü zaruri masrafını temin etmiş ve kendilerine yolladığı birer mektupla bu seyahatlerin maksat ve gayelerine işaret ederek, bazı direktifler vermiş ve sanatkârlarımızın bu işi aynı zamanda millî bir vazife bilerek çalışmalarını temenni etmiştir".*(12)

Yurt Gezileri bağlamında Balıkesir'e yollanan ve modernleşmenin Anadolu'da gerçekleşmemesini halkla entelektüel arasındaki uçuruma bağlayan Abidin Dino, çözümü iki kesimi kaynaştırmakta bulur: *"Münevverlerimiz halkı tanımıyor, ondan umacı gibi korkuyor. Halk münevverlerimize ısınamıyor çünkü onunla çok az teması ve rabıtası var. Birbirine karışması lâzım ve zaruri olan bu iki kutbun vahdet sırrı birdir: Halkı okutmak, halkı öğretmek, halktan okumak, halktan öğrenmek"* (13)

Yaptığı ibrikler dizisiyle tartışmalara konu olan Abidin Dino'nun da üzerinde önemle durduğu halk konseptinin *"millet içinde en umumi ve geniş müşterek vasıflar itibariyle en büyük kümeyi teşkil eden tabakayı halk olarak, yani cemiyetin ölçüsü ve temeli olarak ele almak ve bu tabakayı manen ve maddeten yükselterek ve adetçe artırarak memlekette tam manasıyla hakim kılmak"*(14) olarak yorumlanması, halk ile köylünün özdeşleştirilmesine temel olur. Köylünün Türk milletinin aslını oluşturduğu ve ulusal gelişmede belirleyici olduğu söyleminin giderek taraftar kazanmasıyla, kırsal kesim yapıtlara yansır. Köye atfedilen bir diğer özellik ise, ekonomisinin şehir ekonomisine görece üstünlüğüdür. Köy ekonomisinin küçük üretim tarzı, köy hanelerinin üretimde temel birim olarak kalabilmesini sağladığı gibi, köylüyü sanayi üretiminin getirdiği yabancılaşmadan da korumaktaydı. Köy ekonomisi, köylünün tarım işinde hevesli olması nedeniyle huzurlu ve uyumlu bir toplumun altyapısını oluşturması açısından da önemsenir. Köye atfedilen öne-

mi görselleştiren yapıtlardan biri olan Ruhi Arel'in *Atatürk Köylülerle*, (1923) adlı eserde Atatürk ve maiyetini bayraklarla karşılayan köylüler betimlenir. Ruhi Arel Atatürk'ü köylülerle birlikte betimlerken, Hakkı Anlı, *İnönü*, (1930) adlı yapıtında İsmet İnönü'yü kırsal kesimin etkinliklerini izlerken ele alır.

İçerik açısından cumhuriyet ideolojisini yansıtan resim sanatı genellikle figüratif anlatım dilini seçer. İdeoloji halka hitap eden, diğer bir deyişle halkın kolay anlayabileceği bir sanat dilini tercih ettiğinden, figüratif anlatım dilini seçen ideolojik sanat, kahramanlık, cesaret, dayanıklılık, sağlamlık, güçlülük, vefa gibi imgelerle donatılır. Anlatım dilinin açık-seçik olması istemi figüratif resmi ön plana çıkarttığı gibi, ulusal bellek oluşturma işlevini yüklenen yapıt, klasik-akademik anlatım tarzına yönelir. Aynı ölçüt 1923-1950 yılları arasında Türkiye'de üretilen yapıtlar için de söz konusu olmuşsa da, eğitimlerini yurt dışında pekiştirerek modern sanatın form anlayışını ülkeye taşıyan Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği ve D Grubu bir anlamda bu ölçütün dışına çıkmıştır. İçerik olarak yerel, form açısından modern yaklaşımı uygulamaya çalışan bazı birlik ve grup üyeleri bir ikilemi dile getirir. Nesnel bir tavırla temsil edilenin önemsizleştiği modernizmin kavramsal yanından ziyade teknik yanıyla ilgilenen Türk sanatçıları, daha anlatımcı tavrı benimsemişler ve seçtikleri yerel konuları modern form anlayışı ile sunmuşlardır.

*Bu yazı, Danışma Kurulu'nca yayımlanmaya değer görülmüştür.

**Yard.Doç.Dr., MSÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

Dipnotlar

1. Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.36.
2. Kaya Ozsezgin, *"Türk Resminde Atatürk"*, Milliyet Sanat, S.36, 15 Kasım 1981, s.16
3. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1999, s.376.
4. CHP 1.Büro, 14.09.1944 tarih ve 490.01.230.909.1 sayılı belge.
5. Deniz Kandıyoti, *"Modernin Cinsiyeti:Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar"*, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s.109.
6. Nilüfer Göle, *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, s.58
7. Anonim, *"Kadınlar Bugün Miting Yapıyor"*, Cumhuriyet, 11 Nisan 1930
8. Anonim, *"Kadın Birliğinde İnfial Uyandıran Bir Makale"*, Cumhuriyet, 30 Nisan 1930.
9. Anonim, *"Ressam Ali Sami Beye Göre Kadınlar Boyanmamalı"* Cumhuriyet, 11 Teşrinisani (Kasım) 1931.
10. Fırdevs Helvacıoğlu, *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.66.
11. Murat Ural, *Avni Arbaş*, Milli Reassürans Sanat Galerisi Yayını, İstanbul, 1998, s.22.
12. Anonim, "CHP Genel Sekreterliğinin Sanatkârlarımızı Himaye İçin Çok Güzel Bir Teşebbüsü 10 Ressamımız Yurt İçine Gönderiliyor" Ulus, 29 Haziran 1941
13. Abidin Dino, *"Kültür Açlığı"*, Kültür, Sanat ve Politika Üstüne Yazılar, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s.34.
14. Nusret Kemal, *"İnkılâp İdeolojisinde Halkçılık"* Ülkü, S.13, Mart 1934, s.41

EPRİMİŞ HALLER ERGİMESİ

Kavgasız bir akşamını yanına alıp baharın
Karşılıklı soyunmak geçmişi hiç ürpermeden
Yürümek denizin ve rüzgarın sahanlığında
Sabah sislerinde yitenler gibi unutuldu artık.
Günü saati belli kilometrelerce yolculuk
Tarih bile olamadı Yenikapı'da.

Bir hırsız gibi anılarını çalıp
Parmak uçlarına basarak savuştu sevgililer
Oysa ne çok söz vardı söylenececk
Tapınaklarımıza gömdüğümüz aşklar
Açlıklarıyla ölen insanlar ve kuşlar üzre
Zaman, ziyan üzre söyleneccek
Ne çok söz vardı.

Dünyanın güzeli bizim değildi
İçindeki hayatın da
Yine de kaçıp kurtulmak yoktu
batılı bir parfüm ardı sıra
Ya da gülyağı kokusuna tutunup

Zamana açık oy vermiş bir gülüş
Ebabil kuşlarının cinayet ortağıyla
Apansız ortaya çıkıp başlattığı oyun
Ölüme değdiğimiz yer olurdu belki
Belki de silbaştan yeşermişliğimiz

Herkes biliyor bunları bir başına
Oysa sözleri gelinlemek en güzeli
Yazın tam göbek taşına oturup
Çekirdeksiz Manisa üzümüyle
çilingir sofrasında
Ekmeğe katık etmek Edirne peynirini.

Güngör GENÇAY

SUAT DERVİŞ: SUSTURULAMAYAN BİR AYDIN*

Burcu UPRAK

Yıl 1970. "Demokratik Devrim Derneği" bir toplantı düzenler. Toplantıya katılanlar tanıtılırken sıra Suat Derviş'e geldiğinde *"TKP Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner'in eşi"* denmesi üzerine o, hiç duraksamadan ayağa kalkıp *"Hayır. Ben yazar Suat Derviş!"* der.

1905 yılında İstanbul'da doğar Suat Derviş, asıl adıyla Hatice Saadet Baraner. Ailesinin üç kızından biridir. Babası, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim üyesi ve bir jinekolog olan Prof. Dr. İsmail Derviş'tir. Babasının babası Müşir Derviş Paşa ise Darülfünun'un kurucularından biri ve bir kimyagerdir. Bu iki insanın, Suat Derviş'in hayatında çok önemli rolleri olmuştur; çünkü ikisi de dönemlerine göre ilericidirler. Müşir Derviş Paşa, zamanında Rusya'da Osmanlı elçiliği yapmış ve liberal görüşlerinden dolayı öldürülmüştür. İsmail Derviş ise bir bilim insanıdır ve aynı zamanda ateisttir.

Anne tarafından Suat Derviş'in kökleri Osmanlı sarayına kadar uzanır. Annesi Hesna Hanım'ın babası Kamil Bey, Sultan Abdülaziz'in "Mızıka-yı Hümayun" orkestrasının şefidir.

Dönemin tüm üst sınıftan ailelerinin yaptığı gibi İsmail Bey ve Hesna Hanım kızlarına özel ders aldırırlar. Suat Derviş yabancı mürebbiyelerden anadili gibi Fransızca, Almanca ve Türkçesini geliştirmesi için Türkçe dersleri alır.

Gazeteciliğe daha çocuk yaşlarda başlar. 1922'de İstanbul'a gelen Ankara hükümeti temsilcisi Refet Paşa'yla ilk röportajı o yapar. Bu sırada *Alemdar* Gazetesi'nde çalışmaktadır. Daha sonra *İkdam* Gazetesi'ne geçer ve burada, bir ilki gerçekleştirerek bir kadın sayfası oluşturur.

1927 yılına gelindiğinde ailesi onu ablasıyla beraber Berlin'e, "Sternisches Konservatuvarı"na gönderir. Fakat Suat Derviş ailesinden habersiz, Berlin Üniversitesi Felsefe ve Edebiyat Bölümü'ne kayıt yaptırır ve üç yıl boyunca bu bölümde okur.

Almanya'da kaldığı süre boyunca da gazeteciliği sürdürür. Almanya'daki *Scherl, Mosse, Ullstein* gibi yayın kuruluşlarında çalışır. Dönemin seçkin sanat ve edebiyat dergilerinin yaklaşık on beşinde (ki bazıları *Querschnitt, Vossische, Zeitung*'dur) yazıları yayımlanır. Fakat 1932 yılında babasını kaybeder. Bu, onun için büyük bir üzüntü kaynağı olur, ama hayatının bütününde yaptığı gibi ayakta dimdik durur. Daha sonra Hitler iktidarı çalıştığı gazeteleri kapatır ve Almanya'da gazetecilige devam edemez. Bunun üzerine 1933'te İstanbul'a dönüp gazeteciliğe burada başlar. Türkiye'de gazetecilik yapmak, onun hayatında her bakımdan bir değişime neden olmuştur. Türkiye'de gazetecilik yapmanın kendisini nasıl etkilediğini şöyle anlatır Suat Derviş: *"Mesleğimin benim üzerimde çok tesiri oldu. Ben yalnız edebiyatçı değil aynı zamanda gazeteciyim. Gazeteciliğe başladıktan sonra memleketimi ve insanları tanıdım. İstanbul'un en fakir semtlerini bildiğim gibi, en ücra köşelerinden en lüks muhitlerine kadar girip çıktım. Sefaleti ve refahı aynı şehirde birbirinden çok uzakta değil. aynı şehrin belediye hudutları içinde seyrettim."* Akşam ve *Hürriyet* gazeteleri dışında bütün İstanbul gazetelerinde, ayrıca birçok Adana, Ankara ve İzmir gazetesinde yazıları yayımlanır. 1937 yılında *Tan* Gazetesi, İkinci Paylaşım Savaşı öncesindeki gergin ortamda Avrupa'daki politik çekişmeleri izlemek amacıyla, yazarlarını çeşitli ülkelere yollar. İki kadın gazetecinin röportajları, diğerlerinin arasında en çok ilgi çekenlerdir. Bu iki kadından biri Sabiha Sertel, diğeri Suat Derviş'tir. Sabiha Sertel Fransa ve Amerika'ya, Suat Derviş ise Sovyetler Birliği'ne gitmiştir. Sovyetler Birliği'ne yaptığı bu gezi, onun edebiyat alanında verdiği eserlerde bir değişimle kendini belli etmiştir.

1940 yılına gelindiğinde, Suat Derviş *Yeni Edebiyat* dergisini çıkarmaya başlar. Bu, on beş günde bir çıkan bir sanat ve edebiyat dergisidir. İlk sayısı 5 Ekim 1940 tarihlidir. Derviş, bu dergide gerek yazılarıyla gerekse öykü ve roman eleştirileriyle toplumcu-gerçekçi edebiyatın gelişmesi için emek verir. Ayrıca Orhan Kemal, A. Kadir gibi gençlerin ürünlerini yayımlayarak onların tanınmalarını sağlar. Fakat dergi ancak 26 sayı yayımlanabilir; çünkü 1941 yılında kapatılır. Son sayısı 15 Kasım 1941 tarihlidir. Dergi kapatıldığı gibi, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Suat Derviş'i bizzat sorgu-

ya çeker ve ona gözdağı verir. Bu, Suat Derviş'i susturma çabalarının henüz ilkidir. 1944 yılında Reşat Fuat Baraner tutuklanırlar. Reşat Fuat Baraner'in tutuklanması o dönemde yürütülen bir TKP davası nedeniyledir. Suat Derviş'in tutuklanma nedeniyse gariptir. Çünkü Derviş, kocasının bir oda içindeki faaliyetlerine tamamen kayıtsız kalamayacağı düşüncesinden hareketle tutuklanmıştır. Bu, kağıt üzerindeki gerekçedir. Oysa Suat Derviş tutuklanma nedenini şöyle açıklar: *"Faşizmden, nazizmden çıkmak üzere olan İkinci Cihan Harbi'nden nefret ettiğim, kalemimin ve dilimin yettiği kadar mücadele ettiğim için. Devrimci, toplumcu, sosyal adaletçi olduğum için. Altı yüz erkek arasında tek kadın olarak askeri hapishanelerde yattığım için. Ankara Caddesi'nde ilk basın sendikasını kuran beş meslektaşımdan biri ve kurulmuş sendikanın başkanı olduğum için."* Rasih Nuri İleri'nin anlattığına göre Derviş sorgu sırasında çocuğunu düşürür ve sekiz ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılır. Bunların üzerine 1945'te Tan Matbaası Olayı patlak verir. Bu iki olaydan sonra gazeteler onu kadrolarına almaktan korkarlar ve bu tarihten itibaren Suat Derviş hep takma isimlerle yazmak zorunda kalır. Gazetelerle aynı korkuyu yayınevleri de paylaşır ve bu nedenlerle 1968 yılına dek hiçbir yayınevi romanlarını basmaz. 1951 yılında Reşat Fuat Baraner tekrar tutuklanır. 1953 yılında yargılanması başlar. Aynı yıl Suat Derviş, tüm bu olaylara geçim sıkıntısı da eklendiği için, İsveç'e ablasının yanına gider. Bu yıllarda da Fransa, Batı Almanya ve Avusturya'daki gazete ve dergilerde makaleleri, öyküleri yayımlanır, romanları tefrika edilir. (Örneğin Fransa'da *Çılgın Gibi* adlı romanı *Yalının Gölgeleri* adıyla yayımlanır.) Yine bu yıllarda, 1944'te, *Zeynep İçin* adıyla yazdığı romanını, önceki haline hiç bakmadan tekrar yazar. Kız kardeşi Hamiyet'in Fransızcaya çevirdiği roman, *Ankara Mahpusu* adıyla 1957'de Fransa'da yayımlanır. Bu roman, Fransızca yayımlanan ilk Türk romanıdır. Aynı roman 1958 yılında Bulgaristan'da, 1960 yılında da Sovyetler Birliği'nde yayımlanır. Türkiye'de yayımlanmasıysa ancak 1968 yılındadır.

1963'te eşinin tutukluluk ve sürgün cezası bittiğinde İstanbul'a geri döner. Taksim civarında küçük bir apartman dairesinde yaşamaya başlarlar. 12 Ağustos 1968'de Reşat Fuat Baraner ölür. Bu ölüm onun için büyük bir darbe olur, fakat Suat Derviş yine yıkılmaz ve mücadelesini sürdürür. 1970 yılında, Neriman Hikmet ve arkadaşlarıyla beraber "Devrimci Kadınlar Birliği"ni kurar, fakat dernek 1971 yılında kapatılır.

1968'de gözlerinde bir rahatsızlık baş gösterir ve okuyup yazmasını güçleştirir. Fakat Suat Derviş bir göz rahatsızlığına teslim olacak biri olmadığından, üç ayrı roman üzerinde çalışmaya başlar. Bunlardan biri kalp ve beyin ameliyatlarını konu alan bir fars* diğerleri *Kanlı Pazar* ve *11'lerin Romanı* adlı iki romandır. Fakat Suat Derviş, çok sevdiği romanı *Fosforlu Cevriye*'yi senaryolaştırdıktan kısa bir süre sonra, 23 Temmuz 1972'de hayata gözlerini yumar.

Suat Derviş'e yazarlık yolunu bir çocukluk arkadaşı açmıştır: Nâzım Hikmet. 1918 yılında, henüz Suat Derviş 13 yaşındayken, yazdığı *Hezeyan* adlı mensur şiirini ondan habersiz *Alemdar* Gazetesi'ne göndermiş ve yayımlanmasını sağlamıştır Nâzım Hikmet. Bu şiirini *Nasıl Çalışırlardı* adlı kısa öyküsü izler. 1920'de ilk romanı *Kara Kitap* yayımlanır. Bu romanın konusu kısaca şöyledir: Şadan ölümcül bir hastalıkla cebelleşmektedir. Ölüm korkusunu yenmek için kitaplara sığınır. Dayısının oğlu Hasan, kambur ve cücedir. Şadan'ı hastalıklı bir biçimde sever ve ancak ölümün Şadan'la kendisini buluşturacağına inanır. Karlı bir gece, Şadan'a duygularını açtıktan sonra intihar edercesine dışarı çıkar ve ölür. 1920'li yıllarda yayımlanan diğer eserleri şunlardır: *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* (1923), *Hiçbiri* (1923), *Ahmet Ferdi* (1923), *Behire'nin Talipleri* (1923), *Fatma'nın Günahı* (1924), *Beni mi* (1924), *Gönül Gibi* (1928). Suat Derviş bu ilk dönem eserlerini çocukluk deneyimleri olarak değerlendirmiş ve kendisi bu eserleri değerlendirme dışında tutmak istemiştir. Kimi öyküleri için yazarla aynı düşüncede olmak mümkünse de, bu eserlerin hepsi için "çocukluk tecrübesi" deyip geçmek doğru bir tutum değildir. Çünkü yazar bu eserlerinde o dönem çökmekte olan Osmanlı aristokrasisini ve yeni yeni filizlenen burjuvaziyi kimi zaman ince bir alayla, kimi zaman ise durumu olduğu gibi ortaya koyup yorumlamayı okuyucuya bırakarak eleştirmiştir. Bu dönem eserleri için Zehra Toska şunları söyler: *"Akıcı bir dil, renkli ve ironik bir anlatımla ele alınan konular daha çok kadın odaklı. 1920'li yılların köhnemeye yüz tutan konaklarıyla yeni zengin sınıfın tercih ettiği Şişli'deki apartmanlarda yaşayan salon sahibi kadınların yaşamlarından kesitler veriliyor. Kadınlı erkekli çay ve yemek ziyafetleri verilen, şıklıkta yarışılan bu salonlarda, şiirleri olduğu şaibeli şairler de dahil olmak üzere herkesin bir edebiyat tutkunu olduğu ortaya çıkıyor. Kocalarının vagon ticaretindeki becerileriyle orantılı olarak göz kamaştıran kadınlar, diğerlerinin eşlerini aşağılamalarına yol açıyor. Diplomat erkekler genç kızların ideallerini oluşturuyor."* Bu dönem eserlerinde kadının toplumsal konumu işlenir daha çok. Bu kadınlar Fransızcayı Türkçeden daha iyi bilen, Fuzulî'nin adını bile duymamasına rağmen Racine'nin

bütün eserlerini okumuş, para ve fiziksel özelliklere karşı cinste her şeyden çok önem veren kadınlardır.

1930'lu yıllar, Suat Derviş'in Türkiye'ye dönüp burada gazetecilik yapmaya, dolayısıyla toplumdaki eşitsizlikleri apaçık görmeye başladığı yıllardır. Bunun bir sonucu olarak bu dönem eserlerinde hem kadını hem de erkeği baskı altına alan toplumsal-ekonomik düzen asıl belirleyendir. Bu yıllarda yayımlanan tefrika romanları şunlardır: *Emine* (1931), *Onu Bekliyorum* (1934), *Onları Ben Öldürdüm* (1935), *Bu Roman Olan Şeylerin Romanı* (1937), *İstanbul'un Bir Gecesi* (1938), *Hiç* (1939). Bu romanlarda Suat Derviş artık toplumcu-gerçekçi bir çizgidedir. 1944'te *"Neden Sovyetler Birliği'nin Dostuyum"* başlıklı incelemesi yayımlanır. Aynı yıl tefrika edilen romanları da şunlardır: *Zeynep İçin (Ankara Mahpusu), Biz Üç Kız Kardeşiz, Fosforlu Cevriye* ve *Çılgın Gibi*. Önüne çıkarılan bütün engellere ve düzenin tüm sindirme çabalarına rağmen üretkenliğini koruyan yazarın sonraki yıllarda yayımlanan eserleri ise şöyledir: *Büyük Ateş* (1947), *Yaprak Kıpırdamasın* (1950) ve *Aksaray'dan Bir Perihan* (1963).

Suat Derviş'in romanlarında işlediği konular, belki öncesinde onlarca romanın daha konusu olmuştur. Onun romanlarına özgünlüğünü verense, ele aldığı konuları işleyişi ve sorduğu sorular, yani romanların temalarıdır. Örneğin *Çılgın Gibi* romanının konusu bir aşk üçgenidir. Bu üçgenin köşeleri Ahmet, karısı Celile ve zengin işadamı Muhsin'dir. Derviş romanda öncelikle bu üç karakterin içinden geldikleri aileleri anlatır bize. Çünkü onun romanlarında, bireylerin içinden geldikleri ailelerin belirleyiciliği baskın bir görüştür. Her birey, aynı zamanda ait olduğu sınıfı temsil eder. Bu bireylerin davranışları, düşünüş biçimleri, olaylara verdikleri tepkiler hep ait oldukları sınıfı tanımamızda bize yardımcı olur. Fakat bu noktada, Derviş'in romanlarını özgünleştiren başka bir yan daha vardır. Eserlerde bireyler, salt toplumsal bir sınıfı temsil etmek "amacıyla" yoktur, bireyler birer araç konumunda değillerdir. Onlar da birer amaçtır. Onların kişilikleri üzerinde geçmişleri belirleyicidir. Bunu yaparken yazar nedenselliği asla elden bırakmaz. *Çılgın Gibi*'de tüm bunların yanında Suat Derviş aşkı irdeler. Romandaki karakterlerin birbirlerini "ne kadar" ya da "neden" sevdiklerini değil, "nasıl" sevdiklerini sorgular. Karakterlerin aşkı algılayış biçimleri, içinde bulundukları sınıfın aşkı algılayış biçimidir aynı zamanda. Zengin bir işadamı olan Muhsin, toplumsal statüsünü tehlikeye atmadığı sürece "sever" Celile'yi. Soylu bir ailenin kızı olan Celile'ninse yaşayabilmesi için Muhsin'e, bir erkeğe ihtiyacı vardır. Oysa ne Muhsin bilir Celile'nin kim olduğunu, ne de Celile Muhsin'in... Romanın bir yerinde şöyle der Celile Muhsin'e: *"Seni sevmemek benim felaketim olur.(...) Herhalde seni hâlâ seviyorum. Yoksa bilmem ki ne yaparım?"*

Yazar, *Çılgın Gibi*'de aşkı sorguladığı gibi, diğer romanlarında da, düzenin içini boşaltıp topluma istediği şekilde dayattığı birçok kavramı sorgular: özgürlük, namus, mutluluk... *Ankara Mahpusu* romanının merkezinde Vasfi vardır. Tıp fakültesi öğrencisidir. Adı Zeynep olan komşu kızına aşık olur, fakat Zeynep Vasfi'nin zengin ve yaşlı amcasıyla evlenir. Bir gün Vasfi, Zeynep hakkında ileri geri konuşan kuzeni Nuri'yi öldürür ve 12 yıl hapiste yatar. Çıktıktan sonra iş bulamaz ve sokaklarda yaşamaya başlar. Bu, aynı zamanda Vasfi'nin özgürlüğü sorgulamaya başladığı zamandır. *"Vasfi denilen bu hür adam madem ki hürdü, demek kendi arzusuyla açlık ve yorgunluktan ölüyordu."* Fakat Vasfi kaybettiği umudunu şans eseri karşılaştığı ve ona yardım eden yaşlı bir kadın sayesinde yeniden kazanır. Bu yaşlı kadın, romandaki olumlu karakterdir. İş aramaya başlar ve karşılaştığı eski bir arkadaşı sayesinde bulur. Roman, umutla biter. Suat Derviş bu romanda toplumun alt kesimindekilerin, sokakta yaşayanların hayatlarını anlatır bize. Mekan kimi zaman Büyük Postane, Haliç İskelesi, kimi zamansa Sirkeci Garı veya Kadıköy İskelesi'dir. Yazar, bu insanların neden bu durumda olduklarını da anlatır. Gerek Haliç İskelesi'ndeki tek bacaklı adam, gerekse sabahçı kahvesindeki sarhoş ihtiyar Sultan Hanım, Vasfi'nin uğruna hapse girdiği Zeynep'ten ya da amcası Şakir Bey'den çok daha "insan"dırlar. Sokakları mesken edinen bu insanların böyle yaşamayı kendilerinin seçmediğini, hepsinin aslında sistemin kurbanı olduğunu gösterir bize Suat Derviş.

Mutluluk da sorgulanan kavramlardandır. Yine aynı romanda, hep Kadıköy İskelesi'nde oturan siyah bereli genç kadın şöyle der Vasfi'ye: *"(Mutluluk) ...belki de güneşin ışığındadır. Bir buğday tanesinde, insan gücünde, çalışma imkânında veya istirahattedir. O her şeydedir. Ve biz insanlar onun bir zerresini ele geçirdik mi, onun tamamını bulduğumuzu zanneder ve kısa bir zaman sonra yanıldığımızı anlarız. Mutluluk hayatın kendisindedir, onun bir unsuru değil, mutluluk hayatın ta kendisidir. Bütün zerrelerinin birbirini tedirgin etmeden birleştikleri bir ahenktir ve hayat işte bu ahenk olmalıdır. Mutluluk bölünmez bir bütündür. Eğer siz mutlu değilseniz ben mutlu olamam. Başkalarının mutlu olmadığı bir dünyada tek kişi mutlu olamaz."*

Yazarın en çok sevdiği, belki de herkesce en çok bilinen romanı *Fosforlu Cevriye*'dir. Romanın konusu kısaca şöyledir: Fosforlu Cevriye bir hayat kadınıdır. Çocuk düşürdüğü için altı hafta hastane-

de yattıktan sonra dışarı çıkar. Hiç parası yoktur. Para almaya Hisar'a bir arkadaşına gider, fakat arkadaşını bulamaz. Bunun üzerine Hisar'da kıyıya bağlı kayıklardan birine biner ve kayığın içinde uyuyakalır. Kayığın sahibi gelir, onun hasta olduğunu görünce kendi evine götürür ve Cevriye bir hafta burada kalır. Bu süre içinde de adama aşık olur. Adam Cevriye'ye bir daha oraya gelmemesini söyler; çünkü polisten saklanmaktadır. Oradan ayrılan Cevriye, bir gün suçlu olmadığı halde hapse atılır ve bir yıl hapiste kalır. Bolu'da sürgündeyken kaçıp İstanbul'a gelir. Dayanamayıp adamın evine gider, fakat onun tutuklandığını öğrenir. Kurtulması için tek çare, evindeki delillerin yok edilmesidir. Cevriye bir gece delilleri yok edecekken heyecanlanıp polisin dikkatini çeker. Kayıkla denize açılır, delilleri denize atar, fakat kendisi de dengesini kaybedip denize düşer ve kayığın kenarı kafasına çarpar. Cevriye boğularak ölür.

Fosforlu Cevriye kimdir? Suat Derviş hemen cevap verir: "O her şeyden önce bir insandır. Fakat o ve onun gibiler toplumda insandan sayılmaz. Onlar adeta birer "mal"dır. Bu nedenle Cevriye kendisine hayatı boyunca ilk defa "siz" diye hitap eden adama aşık olur. Bu adam, günlerce aynı evde kaldıkları halde bir kez olsun ondan faydalanmayı düşünmez. Toplumda Fosforlu gibiler "namussuz"dur, "kirli"dir. Oysa Fosforlu'nun aslında bir çocuğunki kadar temiz bir kalbi vardır. O, gökyüzündeki gezegenlerden birinden düştüğüne inanacak kadar saftır. Geceleri yıldızlara bakabildiğinde hep bunu düşünür. Geçmişine dair tek hatırladığı, köprü altlarında onunla beraber uyuyan bir adamdır. Üstelik onun da anısı çok siliktir.

Çılgın Gibi'de insanları toplumsal konumlarına göre seven Muhsin'e karşılık Cevriye, sevdiği adam için ölümü göze alır ve ölür de. Onun dünyasındaki insanlar da *Ankara Mahpusu*'ndaki evsizler gibidir. Bir gün, Fosforlu'nun bir ayakkabı vitrinine hayran hayran baktığını gören Madrabaz Nuri, ona istediği çizmenin fiyatını sorar ve anında o kadar parayı sıkıştırır eline. Toplumun dışladığı bu insanların belki de insani değerlere o toplumdakilerden daha az yabancılaştıklarını gösterir bize, Suat Derviş. Romanda Fosforlu'nun aşık olduğu adamı biz de ancak onunu tanıdığı kadar tanıyabiliriz. Yazar bize bu adam hakkında, adı da dahil olmak üzere fazladan bir bilgi vermez. Fosforlu'nun merakını, endişelerini biz de yaşarız böylece onunla birlikte. Cevriye adeta içimizde, yanımızda beliriverir. Onun temizliği içimizi ısıtır, mutsuzluğu içimizi burkar. O öldüğünde sanki bir parçamız da yitip gitmiştir onunla birlikte. Peki *Ankara Mahpusu*'nu umutlu bitiren Suat Derviş neden kurtarmaz Cevriye'yi? Çünkü Cevriye, romandaki bir karakter olduğu kadar, toplumda yaşayan biridir. Derviş gerçekçi bir yazardır ve Fosforlu Cevriyelerin bu toplumda tutunabilme olasılıkları yoktur. Onlar ya ölür gider, ya da içlerindeki o çocuksu temizliği kaybederler. Fosforlu, ölmek zorundadır.

Fransız yazar Janine Bouissouneuse, *Ankara Mahpusu*'nun Fransızca basımının önsözünde şunları söyler: *"Bize en sade bir hikayeyi en sade bir dille anlatan bu üsluptan daha az süslü, daha az doğulu bir üslup bulunamaz. Bu kitabı okurken sık sık Gorki'yi, zaman zaman Steinbeck'i, bir Caldwell yahut bir Vittorini'yi düşünüyoruz, kitap bize binbir gece masallarını hatırlatmıyor. Duygu itibarıyla büyük Rus edebiyatına çok yakın olan Suat Derviş, hep bu saydıklarımız gibi kahramanlarına yanaşıyor, onları tetkik ediyor, onların düşüncelerini özlü ve büyük bir doğrulukla veriyor. Lüzumsuz ayrıntılara girmeden en sade, en mütevazı kelimelerle onların sözlerini ve davranışlarını çiziyor."*

Suat Derviş bir gazeteci, bir yazar, fakat her şeyden önce insana dair hiçbir şeye yabancı olmayan, en ince duyarlılıkları içinde barındıran ve düzene karşı elinden gelen her biçimde savaşan bir aydın. O yaşarken de, öldükten sonra da onu unutturmaya yönelik verilen her çabaya rağmen, Suat Derviş'i hatırlatacak birileri mutlaka olacaktır. Tıpkı bugün olduğu gibi...

** Fars: İlkel, yalın güldürme öğelerinden yararlanan, bazen inanırlığın sınırını aşan oyun.*

KAYNAKLAR:

1. Güngör Gençay, *Suat Derviş'in Ankara Mahpusu*, İnsancıl Dergisi, Sayı 51, Ocak 95.
2. Güngör Gençay, *Suat Derviş'i Fosforlu Cevriye'de Anmak*, İnsancıl Dergisi, Sayı 49, Kasım 94.
3. Fatma Kethudaoğlu, *Unutulan Kadın*, İnsancıl Dergisi, Sayı 5, Mart 91.
4. Mahir Ünlü-Ömer Özcan, 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Kuruluş Dönemi 1923-1940,İnkılap Kitabevi,1998,İstanbul.
5. Behçet Çelik, *Suat Derviş*, 1999.
6. A. Ömer Türkeş, *Suat Derviş, Aksaray'dan Bir Perihan*.
7. Çimen Günay, *Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş'in Yeri*, 2001.
8. Fatmagül Berktay, *Yıldızları Özgürce Seyretme Hakkı*.
9. Zehra Toska, *"Suat Dervişseverler"e, Hepimiz Birbirimizin Örneğiyiz, Suat Derviş*, Oğlak Yayınları, 1998.
10. Suat Derviş, *Ankara Mahpusu*, Doğan Kitap, 2000, İstanbul.
11. Suat Derviş, *Çılgın Gibi*, Doğan Kitap, 2000, İstanbul.
12. Suat Derviş, *Fosforlu Cevriye*, Doğan Kitap, 2000, İstanbul.
13. Suat Derviş, *Hepimiz Birbirimizin Örneğiyiz*, Oğlak Yayınları, 1998, İstanbul.

* Edebiyat 2 seminerindeki sunumun metnidir.

DÜZELTİ

Geçen sayı *Yıldız Güncesi*'nde sözü edilen Puşkin'in *Yevgeniy Onegin* adlı eserinin çevirmenleri; Kanşaubiy Miziev - Ahmet Necdet'tir.

ŞİİR YAZANLAR VE ŞAİRLER

Hulki CAN

İnsancıl'ın Eylül 2003 sayısında, şiir ve şairler hakkında, öyle tuhaf görüşler belirdi ki yazmadan duramayacağımı anladım. Öncelikle, Cengiz Gündoğdu'nun eleştirdiği Oğuzhan Akay'a benim de bir iki sorum olacak: Siz şiiri nereden öğrendiniz, nasıl inandınız, nasıl sevdiniz de şair(1) oldunuz? Kütüphanelere tıkıştırılmış, tozlu raflarda unutulmuş şiir kitaplarından mı, yoksa cüzdandaki kağıt parçalarının arasından mı? Ay çekirdeği külahlarından mı, yoksa edebiyat dergilerinden mi? Kağıt mendillerden mi, yoksa kitapçılardan aldığınız şairlerin yapıtlarından mı?

Gördüğüm kadarıyla, Akay çöken, gerileyen, çürüyen şair ve şiir anlayışına yaklaşan bir örnek. Bizzat kendisi de "*ben biraz zırtlak şiir yazıyorum*" demiyor mu? (zırtlağın sözlük anlamı: tatsız, yılışık, yavan) Yani, kendisi de işin farkında galiba... Ülkemizdeki sistem, tepeden tırnağa, tüm kurumlarıyla birlikte çürürken, sanatı da, sanatçıyı da çürütüyor, çökertiyor. Çürük toplum, medyatik, dünyevi (mondain), tatsız, cıvık, yavan, kurtlu meyveler veriyor. Küreselleşen dünyanın kültür bunalımı bu zaten. Türkiye'nin de kültür bunalımı bu. Toplumsal değerler hızla aşınıyor, eriyor. İşte, eğer toplumsal değerler hızla aşınıyor, çürüyorsa ve siz bu aşınan değerler yerine -gâvurlaşma korkusuyla ya da başka korku, nedensi ve bahanelerle- başka değerler koyamıyorsanız, yaratamıyorsanız, işte çöküş o zaman başlar. O zaman, bırakalım da insanlar Mevlut Kırnapçı'nın ileri sürdüğü gibi her "*yazdığını şiir sansın*" veya, Akay'ın dediği gibi şair "*çapkın değilse başarılı olamaz*" olsun... Peki bizim bir aydın, bir yazar, bir şair olarak bu toplumun önünde hiç mi sorumluluğumuz yok? Halka karşı, gençlere karşı, çocuklara karşı, yeni kuşaklara karşı bir sorumluluğumuz yok mu?

İmdi, eğer, bir aydın, bir yazar, bir şair olma iddiasında isek, halka inmeli miyiz, yoksa o mu bize çıkmalı gibi söylemleri de bir kenara bırakalım. Çünkü, aydınlar ve yazarlar olarak biz ne yaptık. Yukarı çıkmaya çalışmadık mı? Halkın içinden gelip yukarı doğru tırmanmaya çalışmadık mı? O halde, şimdi tekrar aşağı mı inelim? Bir zamanlar içinde yaşadığımız, eskiden kölesi olduğumuz ilkel, eğrelti değerlere, kurallara tekrar geri mi dönelim? Ya da halka yaranmak için kendimizi öyle mi gösterelim? Özgürlüklerimizden vaz mı geçelim? Yukarıdayız diye aşağıdakileri hor mu görelim? Hayır. İçinde yaşadığımız toplumu küçümsemeye hakkımız var mı? Yok. Ancak, halk, çapulcu sermayenin dejenere kültürü ile şeriatçı kültürün arabesk dayatması arasına sıkışıp kalmıştır. Çıkış yolu bulamayınca da kendi içine, kendi içsel, geleneksel değerlerine dönmek, kapanmak, hiçbir şeye karışmamak, bulaşmamak istemektedir.

Oysa, onlar yukarı çıkmaya, aşama yapmaya, özenmeli, imrenmeli. Örneğin, klasik müzik dinlemenin -anlamasa bile- bir üst değer olduğuna halk inanmalı, bunu böyle bilmeli. Bu müziğe sempati ile yaklaşabilmeli, "*ben bu gıygıydan anlamıyorum*" dememelidir. Dinleye dinleye günün birinde anlayacaktır. Keza, şiir yazmak, öykü yazmak ve sanatsal eserler vermek de bir üst basamağa geçiştir. Ama, böyle hevesler, arzular, istekler, hedefler, amaçlar, hırslar yoksa ne olacak? Siyasal yetke tarafından halk arabesk bir şekilde güdülemiyor ise ne yapacağız? Akay'ın söylediği gibi ay çekirdeği külahlarına şiir mi yazalım? Mesajı böyle mi ulaştıracağız? Eğer insanlar her zırladıkları an şiir yazarlarsa ve bu yazdıklarını şiir zannederlerse o zaman şaire ne gerek var? Seks, sevgi ve aşkın bir bulamaç haline geldiği böyle bir toplumda sanata ne gerek var? Edebiyata ne gerek var? Dergilere ne gerek var? Doktor olmak için altı sene tıp okunuyor. Peki şair olmak için ne gerekiyor? Bir kesekâğıdı ve bir kalem, o da olmadı mı sokaklar ve hatta umumi tuvaletlerin duvarları bile pek âlâ bu işi görür!

Ancak yine de şunu derim: Sanatçı özgür olmalıdır. Dokunulmazlığı olmalıdır. Halk, sanatçıyı her durumda özel konumda olan biri olarak, hoş görmelidir. Toplumda hoşgörü yoksa, toplum ile iletişim kuramazsınız. Çağdışı, yasakçı, tutucu, şeriatçı söylemler ile bir yere gidilemez. Her ne kadar bunlara milli ve manevi değerler desek de! İşte zaten siyasal yetke bu "milli ve manevi değerler" veya "Türk toplumunun örf ve adetleri" yaftasıyla toplumu islam potasında cılk pelte kıvamında tutuyor. Tanzimat'tan (reform) bu yana bu kâfir olma korkusunu içimizden hâlâ atamadık. Avrupa düşünce tarzını, zihniyetini (mentalite) kavrayamadık. Korka korka büyüdük. Korka korka düşündük. Düşünce ve muhakeme etme (yargılama) yetilerimizi korkak alıştırdık. Oysa, korku engeller. Korku duraksatır.

Korku geriletir. Korku çökertir. Korku varsa özgürleşme, gelişme, ilerleme, kalkınma olmaz. Kızıl Sultan dediğimiz Abdülhamit zamanında bile bugünkü gibi bir düşünce yasağı, kamusal psikolojik bir baskı yoktu; en azından aydınlar, yazarlar sokak ortasında patır patır vurulmuyor, hapislerde çürümüyor, Sivas'ta olduğu gibi toplu halde yakılmıyor. Bu gidişle Abdülhamit'i mumla arayacağımız günler yakındır.

Çağdaşlaşma, aşama, özgürleşme, gelişme, ilerleme, kalkınma: *Id est*, yaratma, yaratarak tamamlama, değiştirmedir: Ama, eskisinden çok daha güzel, çok daha kutsal, çok daha insancıl değerler ortaya koyarak. Bu bağlamda, modernlik kavramına ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Modern kavramı, *á la mode* olmayı, modaya uymayı, "zırtlaklaşmayı" çağrıştırıyor. Oysa, uygar, medeni *(civilisé, cultivé)* olmak başkadır. Uygar olmak, klasik, evrensel *(üniversel)* olmaya gidişin başlangıcıdır. Çağın ötesini görebilmektir. Ama, eğer siz toplumun karşısına varlıklı arabesk sınıfın -sermaye sınıfı demiyorum, çünkü büyük burjuvazinin bile bir yere kadar kendine özgü bir asaleti ve rafine, özgün, bir sanat algılayışı vardır- medyatik kültürünü, daha doğrusu çıkartısını ve abur cubur sanat anlayışını modernlik, laiklik, atatürkçülük, çağdaş olma adına çıkartırsanız, o zaman halk buna tepki gösterecek, korkacak, içine kapanacak, arabesk değerlere çok daha sıkı yapışacaktır.

Medyatik moloz kültürün halka verdiği mesaj nedir? Şu: Sanatçı bohemdir, sanatçı çapkındır zamparadır, hafifmeşreptir. Eğer sanatçı ve aydın olarak böyle bir görüntü verirseniz, halk da bunu, sanatçı ahlaksızdır olarak algılar, sanat ve kültürden kaçar, kitap almaz, şiir okumaz (ama gizli gizli kendi şiirini yazar, yazdıklarını şiir, kendisini şair zanneder.) Herhalde, öncelikle aydın, toplum gözündeki bu yanlış imajı, bu görüntüsünü değiştirmek durumunda... ve hepsinden önemlisi toplumsal fotoğrafa en geniş açıdan bakmak durumunda.

Kuşkusuz, Akay ve Kırnapçı'nın görüşleri hakkında burada derin sosyo-psikolojik ve hatta sosyopsikiyatrik çözümlemelere girişecek değilim; ancak, kısaca belirteyim ki, genelde, bu tür düşüncelerin kökeni bizim kolaycı, alaturka, lakayt, adamsendeci, oryantal bir toplum olmamızdan kaynaklanır. Kolaya kaçmayı ve kestirme yolları pek severiz. Gerekirse çimlere basarak, telleri delerek, kendimize patikadan yollar açarız; beleşe kaçmak için her türlü engeli yıkarız. Çocukluğunda nasıl ki futbol oynamamış bir Türk genci yok ise, aynı şekilde, bir turiste hello dememiş gencimiz de yok gibidir. "Hello, havaryu, vatizyorneym, tenkyu" demekle ingilizce konuştuğunu zanneden bir toplumun, şiir zannederek yazacağı şeylerin de, bu bağlamda, sıradan, bayağı, basmakalıp, özensiz klişeler olacağı açıktır.

Nasıl ki Türk futbolu sokak aralarında ayaktopu oynayan veya futbol oynadığını sanan, küfürbaz ve kavgacı baldırıçıplak mahalle çocuklarının tepişmesi ile değil, ancak, modern spor tesisleri, yabancı antrenör, ve yabancı futbolcuların katkılarıyla bir gelişme gösterebilmiş ise, aynı şekilde, türk şiiri de, şiir yazdığını sanan kenar mahalle çapkınlarının "zırtlak şiir"leri ile değil, edebiyat dergileri, şiir kitapları, eleştirmen ve gerçek şairlerin katkılarıyla bir gelişme gösterebilecektir.

İşte bunun için *"ne kadar çok şiir yazan varsa, toplumumuz o kadar çabuk uygarlaşacaktır!"* demek eksik oluyor. Keşke 'ne kadar çok tiraj artarsa (ekinsel dergi ve kitapların), toplumumuz o kadar çabuk uygarlaşacaktır' deseydiniz Kırnapçı. Şiir yazanların artması şairlerin sayısının artacağı demek değildir. *"Şiir yazmakla futbol oynamayı birbirine benzet"*mek de traji-arabesk bir hata. Şiiri ayağa düşürmek diye buna derim. İkincisi: Kime ne zararı var? demeyiniz Kırnapçı... Büyük zararı var. Bir kere çıtayı düşürüyorsunuz. Seviye düşüyor. Kalite düşüyor. Halkın değerlerini küçümsediğim sanılmasın. Halkın değerleri önemlidir. Ancak, bir de öte yanda, evrensel etik normlar, klasik, estetik, sanatsal, kültürel değerler vardır. Bunlar çok daha önemlidir. Çıtayı düşürürsek dünya çapında bir atlet çıkaramayız, çıkarsak bile, o da birinci gelemediği zaman bunun özrünü aybaşı bezine endeksler. Zavallı kız! Kim bilir hangi et kafa sana böyle -atletizm tarihinde bugüne kadar duyulmamış- bir açıklama yapmanı buyurdu! Üçüncüsü, ülkede şiir yazanların artması uygarlık göstergesi olmayabilir. Tam tersi çöküş göstergesi de olabilir. Roma İmparatorluğu o çok ünlü orjileri ve erotik şiirleriyle birlikte batmadı mı? Dördüncüsü de şiir yazanlar'ın çoğalması -şairler demiyorum- belki de batıdaki günah çıkarmanın alaturka bir karşılığı, göstergesi. Yani, şiir yazarak *kendi kendine günah çıkarma* (autoconfession) mı yapılıyor? Toplumsal *catharsis*, boşalma, şiirle mi sağlanıyor yani? Şiir sosyal müshil midir? Eğer böyle ise, zaten şiir yazanların sayısı kaçınılmaz olarak artacaktır. Hiç merak etmeyin!

(1)Şair ile Ozan eşanlamlı, ama arada bir çağrışım farkı var: Örneğin, biri için *"şair adamdır, şair ruhludur"* deriz ama *"ozan adamdır, ozan ruhludur"* pek diyemeyiz. İkinci örnek biraz sırıtır. Çünkü *ozan* sözcüğü *şair* sözcüğünün ve günlük konuşma dilinin kapsamı dışında kalan başka şeylere de işaret eder, başka şeyleri de çağrıştırır. Atalarımız *kam, baksı, ozan, şaman* gibi sözcükleri şairler için kullanıyorlardı ve bunlar kopuz eşliğinde şiirlerini söylüyorlardı. Eski türklerde ozan kutsallığı olan çok önemli bir kişi idi.

POPÜLERLİK BİR BATAKLIKTIR

Enver AYSEVER

'Herkesin bir fiyatı vardır!' belirlemesi, eskiden onur kırıcı bir durum olarak algılanırdı. Kendini satanlara, kendini paraya tahvil edenlere, biraz acıyarak, aslında tiksinerek bakılırdı. Çünkü herkesin bir fiyatı yoktu. Bazıları parayla satın alınamazdı!

Zaman bize çok acı şeyler yaşattı. Uğruna yaşamlar verilmiş Cumhuriyet yozlaştırıldı, içi boşaltıldı ve ötesinde, medeniyet adı altında, uyduruk arap çöl kültürüne teslim edildi ülke. Hoşgörüyle, alçaklık birbirine karıştırıldı. Ülkesinin soylu aydınlarını savunanlar alay konusu edildi ve nihayetinde bir ucube toplum yaratıldı. Yalnızca popüler olanla ilgilenen ve ona yaşama hakkı veren bir toplum.

Medyanın hali ortada! Çok izleneceğiz diye yapılmayan şarlatanlık kalmadı. Hilkat garibesi şarkıcılar, talk-showcu oldular başımıza. Yüz kelimeyle konuşan sunucular baş tacı edildiler, insanların zaaflarından, cahilliklerinden ve en önemlisi yoksulluklarından yararlanıldı. Sanal mutluluklar yaratılıp, bu sahte cennetlerin peşine düşürüldü koca bir toplum. Dansözlük, iğrenç pop şarkıcılığı ve yalnızca futbolculuk meslekten sayılmaya başladı. Anlayacağınız in'ler ve out'lar dönemine tutsak olduk.

Siyaset garip bir paradoksa dönüştü. Temel işlevi yitti. Bir çeşit ticari dönüm noktası oldu. Siyaset, ülkenin temel meselelerini çözmek için değil, bir çeşit rant kavgası yapmak için kullanıldı. Orası da cehaletten payını aldı. Aşiret reisleri, yalakalar meydanda cirit atmaya başladılar. Düşünür kimliğiyle, devlet adamı kimliğiyle, toplumu dönüştürme kaygısıyla yola çıkanların yolu tıkandı. Tek amaç edinildi; daha çok para, daha çok güç ve sonsuz iktidar... İnsanların egosu kaşınarak, sirk hayvanı muamelesi edilerek, iğrenç bir tüketim toplumu yaratıldı. Hepimize Pavlov'un köpeği olmak uygun görüldü. Zil çalınca, kafesi açılan ve düşünmeden saldıran canavara dönüştürüldük...

Bütün bunlar olurken, doğal olarak kültür, sanat adamlarımız direnmeliydi. Nitekim öyle oldu. Pek çoğu bu pis ilişki ağının dışında kaldı. Kimi şana, şöhrete, paraya yenik düştüyse de çoğu başı dik olmayı yeğledi. Ancak geçtiğimiz günlerde çıkan ve iddiası kültür, sanat ve edebiyat dergisi olmak olan, *Picus* Dergisi'nde, öyle bir sunu yazı okudum ki, aklım yerinden çıkacakmış gibi oldu. Derginin genel yayın yönetmeni Berran Tözer, ikinci sayıda şöyle diyor; *"Şöyle bir düşünün: Metallica, San Francisco senfoni orkestrasıyla bir konser veriyor (verdi de zaten) biri metal grubu, diğeri klasik müzik orkestrası. Derken Amerika'nın belli başlı klasik müzikçileri ayağa kalkıyor. 'Metallica haddini bilsin' diyen sesler yükseliyor, müzisyenler Newsweek'e görüş bildiriyor, New York Times'ın köşe yazarlarından biri, o günkü köşesini bu konsere ayırıp demediğini bırakmıyor. Olacak şey değil, değil mi? Bizim ülkemizde oluyor ama. Mercan Dede-Özcan Deniz konserinden söz ediyorum elbette. Özcan Deniz ne yapsa birilerini kızdırıyor zaten. Birkaç ay önce de resim yapacak oldu, Adnan Çoker'inden. Bedri Baykam'ına Türkiye'nin en tanınmış ressamları ayağa kalktı. Bu ülkede herkes partı komiseri. Herkes tek tiplıliğe ve renksızlığe bayılıyor*

Anlaşılan Berran Hanım, Amerikancı bir tavırla bakıyor dünyaya. Hani şu dünyada tek lider, tek uygar, tek yaşama hakkı olan ABD var ya, işte o Amerika. Zaten çıkardığı dergi de bu tavrı destekliyor. Birinci sayısının kapağında futbolcu Ümit Karan ve Murathan Mungan vardı. Düşünün bir kültür ve sanat dergisi yapıyorsunuz ve kapağına üstelik ilk sayıda futbolcu koyuyorsunuz. Bunu eleştirmek de, komiserlik oluyor. Ne yapacağız yani alkış tutup, Türkiye'ye bir dergi kazandırdınız mı diyeceğiz!

Kendinize gelin, siz Adnan Çoker'le Özcan Deniz'i aynı cumlede kullanarak, ihanet ediyorsunuz. Sanat dergisi çıkarıyorum görüntüsü altında pazarlamacılık yapıyorsanız ve bunu haklı görmemizi istiyorsanız, biz buna evet diyemeyiz. Kitabım biraz daha satsın derdinde olan birileri sizinle kol kola girebilir. Ancak sanatçı, yazı adamı paradan önce başka şeylerin peşine düşer.

Amerika'da bazı şeyler eleştirilmeyebilir. Ancak niçin her şeyin en doğrusunu ABD'liler bilir kanaatinde bu hanımefendi, hiç anlayamadım. Onlar Metallica ve klasik müzik orkestrasını yan yana görmekten hoşlanabilirler. Hatta bundan büyük para da kazanabilirler. Ancak bu hangi haklılığın ve doğruluğun göstergesi olabilir? Üçüncü sınıf bir televizyon yıldızını alıp, başınıza taç edebilirsiniz. Hatta yarın onun kitabını da basabilirsiniz. Ancak o kitabın çok satması da sizi haklı çıkarmaz.

Yayın kurulunuza, ülkemizin tek edebiyat ajanı olan, Barbaros Altuğ'yu da almışsınız. Zaten yalnızca çok satanlarla ve popülerle ilgili olan bu zat, belli ki sizin aracılığınızla, ülkeye büyük yarar sağlayacak (!) Siz kültür-sanat derginizde beş sayfa Selim İleri'nin roka salatasını anlatın. Mercan Dede

BENİM BİR ABLAM OLSA

L. Şahin'e

"Kerem derki: aşkı karşılamaya gittim yenildim
tipide atı ölen tay gibi" L. Şahin

akşam olunca üşürdü
arbede içindeydi çocuklar ve sokaklar
"Kerem Tarihi'nden bir abla
yıkarak
yıkayarak çıkageldi
lunaparklar dizeler doğurdu salıncaklardan

gülerken dağlarında eriyen karın
ayak sesini duydum
çocukluğumdan eski benler unuttum
derler ki
seni bir şiir bıçaklamış
gördüm atlasımda coğrafyanı
yaranı kırlangıçların kanatlarında uçurdum
eski bir çocukken söküldüm ben
uyumuş evler arasından
sokak lambalarına yaslanıp
dolunay üstüne döküldüm

geldin kaf dağından masallar
yüreği örselenmiş kuşlar getirdin
bütün ırmakların yetim ablası
çocukların ulaşamayacakları yere koymuşlardı tanrıyı
geldin saçlarından aktı sabah

bir ablam olsa benim
atların kanatları rüzgara uzar
gülüşü sarmaşıklara benzerdi
kardeş derdi suyun taşa değdiği gibi
acıyı tuza basınca çocuklar büyür
benim bir ablam olsa
bütün bıçaklar çürürdü

benim bir ablam olsa yetim çocuklara
yüreği örselenmiş kuşlara
benim ablam kuşkusuz sana benzerdi

Doğan KILIÇKAYA

ve Özcan Deniz'in o olağanüstü konserine yer verin(!), polisiye yazarlarımızın yemek yediği lüks lokantaları tanıtın, gerçekten entelektüel yaşamımıza büyük katkı yapmış olacaksınız (!)

Ben hâlâ *Varlık, Adam Sanat, İnsancıl, Virgül* okumaya devam ediyorum. O dergiler çok satmıyor, doğru. Ellerinde büyük sermaye ve olağanüstü medya enstrümanları da yok. Ancak orada dergicilik var. Şiir var, roman var, öykü var, plastik sanatlar var, müzik var. Çok renkli ve kaliteli kağıda dergi basmak, adamı nitelikli yapmıyor. Size önerim böyle birilerinin sermayesini alarak ve arkasına sığınarak, halkın beğenisini kirletmeyin. Ne zaman o kapakta yetkin bir sanatçı olur, siz de o zaman doğru dürüst bir dergi yapmış olursunuz.

Edebiyat, kültür, sanat yayıncılığı ciddi iştir. Yeter artık sulandırdığınız. Popülerlik bir bataklıktır. Bizi bu bataklığa taşımanıza izin vermeyeceğiz!

Rus Edebiyatı'nın Gerçekliğe Yol Alışında Üç Büyük Eleştirmen Dobrolyubov (III)

İsmet ALICI

Dobrolyubov'da bir papaz oğludur Çernişevski gibi. İlk ve ortaöğrenimini dinsel okullarda yapar. 1836 doğumludur. 25 yaşında Belinski gibi veremden ölür. Belinski'nin yanına gömülür. Yüksek öğrenimini Petersburg Pedapo Enstitüsü'nde görür. 1857 yılında *Çağdaş* dergisinin yönetimini ona devredilir. Zaten Çernişevski'nin en yetenekli izleyicisidir Dobrolyubov.

Çağdaş dergisinde parçalanmaya sebeb olan yazı Dobrolyubov'dur. Bu yazı, Turgenyev'in *Öngün* romanı için yazılan yazıdır. Yazının ismi *Gerçek Gün Ne Zaman Gelecek*'tir. Bu yazı ile birlikte dergideki libarel grup ayrılır. Ayrılanlar Turgenyev, Tolstoy, Gonçarov, D. Grigoroviç'dir. Turgenyev önce Dobrolyubov'u dergiden çıkarmasını ister, Nekrasaf'tan. Nekrasaf Dobrolyubov'dan yana olur, böylece dergideki libareller ayrılır. Turgenyov, Çernişevski'ye dergide katlanabilirmiş de Dabrolyubov'a asla katlanamazmış. Bugün Turgenyev'in şöyle dediğini biliyoruz. "*Siz bir engereksiniz. Dobrolyubov düpedüz kobra yılanı*"(25) Şimdi, Lenin şöyle diyor *Felsefe Defterleri*'nde "*Bu arada belirtelim ki Sviskak'ta yayınlanan ve pek görgülü libarellerin ince yüreklerinde özellikle hoşnutsuzluk uyandıran yazıların çoğu Çernişevski'nin kaleminden çıkmış değildir*"(26) Önce şunu bilelim, dergideki ayrışımın her ne kadar Dobrolyubov'un yazısından çıktığı bilinse de, aslında bu ayrışım zorunludur. Liberaller, tek tük, belirli yenilikler yapmasını istiyorlardı sistemin. Bunun dışında, toprak köleliğini kaldırmak için pek mücadele etmekten yana değillerdi. O süreçte köylülerin yeni bir ayaklanma yapacağı bekleniyordu. Çeşitli dernekler, örgütler kuruluyordu. Çernişevski'nin bütün saptamaları ciddi bir döneme girmeyi vurguluyordu. İşte libarellerin uzak durduğu, görmek istemediği alan buydu. Çernişevski'nin hapsedilmesinin nedeni de, kanıtlanamasa da, bu örgütleri organize eden bir lider gibi görünmesiydi çarlıkca. Çernişevski'nin libarellere dair dediklerini öğrendiğimizde,bu ayrışımın zorunlu bir ayrışım olduğunu daha net anlarız. "*Temel arzular, temeldeki güdüler, liberallerde ve demokratlarda çarpıcı biçimde farklıdır. Demokratlar bir yandan üst sınıfların devlet örgütünde alt sınıflara olan üstünlüğünü alabildiğine azaltıp yok etmek, öte yandan da üst tabakaların gücünü ve zenginliğini azaltıp alt tabakalara daha çok ağırlık ve refah kazandırmak amacındadırlar. Yasaları bu yöne doğrultma ve toplumun yeni örgütünü destekleme yolu, hemen hemen hiç ilgilendirmiyor onları. Buna karşılık libarelleri en büyük önem ve ağırlığı alt tabakalara vermeye hiçbir zaman yanaşmayacaklardır. (...) Tüm siyasal kurumlar içinde demokrata önüne geçilmez bir düşmanlık duygusu veren bir teki vardır: Aristokrasi. Oysa liberalin gözünde. liberal bir rejimin kurulup ayakta tutulabilmesi için belli bir aristokratik anlayış hemen daima zorunludur. İşte bunun içindir ki genellikle bütün libareller demokratlara karşı ölümüne bir kin besler. ve demokrasinin despotizme yol açtığını. özgürlüğü boğduğunu söylerler.*"(27) Çernişevski'nin bu saptaması, sınıfsal ayrışımlar üzerinden, nasıl bir politika ve kültür farklılığını gerektiğini gösteriyor bize. Belirli programlar, projeler ve buna uygun nasıl bir insan, nasıl bir sınıfsal birlik sorununun kendisini kavradığını görürüz. Gerçekten de, Lenin'in altını çizdiği şu çok görgülü libarellerle uzun süreli birlik, hele de toprak köleliğini kaldırmak için savaşmalarını beklemek, onların sınıfsal konumu üzerinden yükselen kültürü görememektir. Bu kültürle savaşım olmaz. Ancak mıymıntı politika yapılır. Zaten ne güzel söylermiş Çernişevski, Devrimci mücadele Neva Caddesi'nde gezinmeye benzemez.

Şimdi şu liberaller soruna girdikte, bakın Lenin, Çernişevski'nin libarellerle mücadelesinden nasıl etkilenmiş. Lenin'in hayat arkadaşı, yoldaşı Krupskaya, Lenin ve Çernişevski arasındaki bu ilişkiyi nasıl açıyor "*Çarpıcı bir kişiliği olan Çernişevski. Vladimir İliç'i, uzlaşmazlığı, kararlılığı ve trajik bir yazgı karşısında takındığı soyluluğu ile etkilemiştir (...) Ancak bu etki sadece kişiliğin etkilenmesi düzeyinde kalmamıştır. Vladimir İliç'in ilk yasadışı eserini, 'Halkın Dostları' Nedir? adlı kitabını inceleyecek olursak burada Çernişevski'nin çok açık etkisini görürüz. Lenin'in sözünü ettiği kuşak. 1894'te devrimci sosyal-demokratlara katılan bu gençler, köylü devrimin övüldüğü bir ortamda yetişmişlerdi. Bütün çevrelerini, edebiyatı ve her yeri, bu konuda düzülen övgüler kaplamıştı. Çernişevski ise soruna çok doğru bir yaklaşım getirmişti ve Vla-*

dimir İliç, Liberalizmi O'nun yaptığı gibi yargılayabilmek ve Liberalizmin hainlik işlevini ve de sınıfsal özünü yakalayabilmek için insanda Çernişevski'nin dehâsı olması gerektiğini söylerdi. Lenin'in bundan sonraki etkinliğini gözlersek, O'nun liberalizm karşısında Çernişevski'nin uzlaşmazlığını kazandığını görürüz."(28) Doğrudur, bu saptama. Çernişevski, Dobrolyubov, liberallerin kültürel duruşlarını iyi görmüş, bunu o süreçte, devrimci çevrede geniş bir şekilde yaymışlardır. Artık öncülük, Rusya'da tutarlı mücadele eden Demokratların eline geçmiştir. Böylece halkın öncüleri kimlerdir sorusuna doğru cevabı vermişlerdir. Rusya'da Nihilist denilen insanları artık şöyle algılamak gerekir. *"Halktan çıkmış hayati güçlerden oluşan bir topluluk"*(29) Bunlar, demokratlar ve sosyalistlerdir.

Şimdi, *Babalar ve Oğullar* romanında, Turgenyev'in tartıştığı kişilik o süreçte öne çıkan demokratlardır. Bazorov'la öncül alının kişinin, Turgenyev her ne kadar, bu kişinin 1960'da ölen bir kasaba doktoru olduğunu söylese de, Turgenyev'in esinlendiği kişiliğin Dobrolyubov olduğunu söyleyenler de var. Bugün biliyoruz ki, *Çağdaş* dergisinde, yapılan tartışmaların bir yanı da. Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar* kitabıdır. *"Turgengev'in Babalar ve Oğullar'ı 1860'ların Rusya'sında büyük tartışmalara yol açmıştır. Eser Puşkin'in kurduğu 'Çağdaş' dergisi yazarlarını ikiye bölmüş. Herzen bir tereddüt anından sonra romanı desteklerken, Çernişevski, Rahmetov adı altında 'olumlu kahramanı yaratmaya yönelmiş ve Dostoyevski de terörist devrimcileri 'ecinniler' olarak sunan ünlü romanının ilhamını bu eserde bulmuştur."*(30) Turgenyev *Babalar ve Oğullar* romanında demokratlara şöyle der, işte Bazarov, hiçbir ahlaki değeri yok, her şeyi red ediyor. Bir tek ilgilendiği bilim var. Onun için aşk bile önemsizdir. Rusya'daki hiçbir şey onu ilgilendirmiyor. Ona Mir'i ne yapacaksın diyoruz! Köylüler mi, onlar ancak efendisine bağlanmayı bilir, diyor. Bazarovlar, yani siz, öncülük görevini üstelenen demokratlar, bu kültürle mi, bu rededişle mi öncülük edeceksiniz. Tartışmanın patladığı nokta burası. Bu anlamda, Turgenyev, bence gerçekçi değil. Niye mi, Bazarov, demokratl bir tip değil. Bence Turgenyov, geçiş sürecinin bütünlüğünü kavrayamamıştır. Bazarov'u çizerken Tuurgenyev, ne yazık ki, liberal ve aristokrat kültürden çıkarak çizmiştir. Bu yüzden Bazarov, demokratların kişilik özelliklerini taşımaktan çok, aristokrasinin bir uzantısı olan Peçorin tipine daha yakındır. İşte Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı*'sındaki Vera, Loputov, Kirsanov, Rahmetov, o zamana kadarki Rus edebiyatında oluşturulan aristokrat ve liberal kişiliklere cevaptır.

Debrolyubov'un etkilendiği kişiler Herzen, Belinski, Çernişevski ve Feuerbach'tır. O Hegel felsefesine pek yakın durmamıştır. Çernişevski'yle arasındaki fark budur. Ama ona göre de, Aristokratlar, sera kültüründe büyümüştür. Bu yüzden yapaydır hepsi. O da geleceğin kültürünü oluşturmaya çalışan emekçi kitlelere bilinçle bakar. Çernişevski gibi. Naif anlamda da olsa, bir sınıf görüşü vardır. Yaşamı çalışan halkın asalaklara karşı savaşını alarak görür. Şöyle düşünür. Bu sömürülen çoğunluk, kendi bulundukları noktayı iyi kavrayabilse, çoğu şeyi değiştirebilir. Bu anlamda, Gorki gibi o da, kısmi de olsa, sanatın işlevini bilinç taşıma olarak görür.

Kendi eliştiri yöntemini gerçek eleştiricilik diye tanımladı Dobrolyubov. Bunu şöyle belirtiyor. *"Bize göre eleştiri de, en iyi yöntem, kanunun, okuyucunun kendi sonucunu çıkarabileceği bir biçimde ortaya serilmesidir. Bize düşen verileri gruplandırmak, yapıtın taşıdığı genel düşünce üzerine görüşlerimizi ortaya koymak, bu düşüncenin yaşadığımız gerçeklikle ilişkisini göstermek, bu konudaki kendi düşüncemizi belirtmek (...) ama bütün bunları yaparken okura eleştirmenle yazar arasında herhangi bir noktada kendi düşüncesini üretebileceği bir serbesliği sağlamak, muhakkak sağlamaktır."*(31) Burdan baktıkta, anlıyoruz ki. Dobrolyubov'un öncülük ettiği bakış, sanat eserinin nesnellikte karşılığını bulmasıdır. Böylece eleştirmen sanat eserinin nesnellikteki karşılığını gösterecek, bu yazıyı alımlayan da kendi fikirlerini üretebilecektir. Bu anlamda, Dobrolyubov eleştiriye özel bir görev yükler. Bu görev, sanat eserinin nesnelliği karşılayıp, karşılamadığını göstermektir. Şöyle der: *"Eleştirmen için en önemli olan, şu belirlemeyi yapmaktır: Yazar, işlerin gidişatı gereği halkla doğmuş ya da doğmakta olan doğal istekleri görebilecek düzeyde midir? Sonra, bu istekleri hangi ölçüde anlayabilmekte, yansıtabilmektedir? Ve olayın özünü mü yoksa yalnızca görünürdeki yanını mı kavrayabilmiştir? Olayın yalnızca kimi yanlarını değil de bütününü kavrayabilmiş midir?"*(32) Bütün bunlardan sonra daha ileri gider, yazara bir görev yükler. *"Bize göre bir yazar ya da yapıt halkın isteklerini, zamanın gereklerini ne ölçüde dile getirebiliyorsa, o ölçüde başarılıdır."*(33) der. Bütün bunlardan sonra anlarız ki, Dobrolyubov şunu der, edebiyat bir içe dalma, kibarlık gösterisi, saf sanat değildir. Direkt halkın sorunlarının tartışıldığı, gerçekliğin irdelendiği bir alandır.

Dobrolyubov'un yazılarına baktıkta, edebiyat eserini büyük bir yetkinlikle kavradığını görürüz. Eseri bütünlüğü içinde çözümler, eserin toplumsal karşılığını gösterir. Onun *Oblomovluk Nedir* yazısı bu anlamda önemlidir. Oblomov tipinden çıkarak, Oblomov'un aristokisinin tipik temsilcisi olduğunu gösterir. Oblomov, Puşkin'in Yevgeni Onegin'i, Lermontov'un Pecorin'i, Peşari'si, Herzen'in Beltof'u,

Turgenyev'in Rudin'idir. Oblomov yazısıyla aristokratların ne kadar yapay yaşadıklarını ve onların asalak kültürünün halka hiçbir şey veremeyeceğini gösterir. Sonra bu düşüncelerinden kalkarak, bu tür gereksiz adamların sadece Oblomov gibi konuştuklarını, ama hiçbir şey yapmadıklarını söyler. Çünkü onlar Oblomovluk felcine yakalanmışlardır, hiçbir üretkenlikleri bu anlamda olmaz der. Böylece. Dobrolyubov 1840 kuşağıyla büyük bir savaşıma girer. Ona göre, 1840 kuşağı Oblomovluk felcine tutulmuş, gereksiz adamlardan oluşmuş bir kuşaktır. Demokratların bu kuşakla yapacağı pek bir şey yoktur.

Bu üç eleştirmen Rus edebiyatına, bence gerçekçi bakışı kazandırmışlardır. Yaptıkları bütün mücadele nasıl bir gerçekçilik anlayışını ortaya koymaktan ibarettir. Ya ezilenden, emekten yana bir gerçekçilik yaratırsın, ya da ezilenden, emekten yana olmayan bir eser. Üçünün ortak özelliği devrimci değişime tutkuyla bağlılıklarıdır. Bu bağlılık Rus edebiyatçılarının gerçekçi olmasını ve insani edebiyata bağlanmasını sağlamıştır. Bu üç yazar, Rus edebiyatının tiplerini ortaya çıkarmış, sanat eserlerinin, nesnellikteki karşılığını göstermiş, böylece kuşaklar arası geçişi sağlanmıştır. Puşkin'in *Maça Kızı* öyküsündeki Hermann'ın, süreç içinde Raskolnikov olması. Lermontov'un *Zamanımızın Bir Kahramanı* romanındaki Maksim Maksimiç'in, süreç içinde edebiyat eserinde devrimci bir kahramana dönüşmesini. Rus edebiyat eleştirisinin yaratmış olduğu eleştiri geleneği içinde anlamak lazım.

Bu çalışma içinde beni en çok yoran, Belinski'nin, Çernişevski'nin, Dobrolyubov'un kendi eserleriyle karşı karşıya kalamamamdır. Ne yazık ki, Türkiye'de Belinski'nin sadece *Eleştiri* yazıları, (4.5 makaleden ibaret), Çernişevski'nin sadece *Nasıl Yapmalı*'sı, Dobrolyubov'un ise sadece *Oblomovluk Nedir* (4-5 makaleden oluşan) kitapları vardır.

Bu eleştirmenlerin yazılarını okudukta şöyle bir sonuca vardım. Asım Bezirci ve *İnsancıl* dergisi, Rus edebiyat eleştirisiyle süregelen geleneğini devamcısıdır. Bu noktada onlarla buluşmak bizim için onurdur.

Kaynakça:
25- Lenin, *Felsefe Defteri*. Çev. Atilla Tokatlı. Sosyal Yay. İstanbul, 1976
26- A.g.e.
27- A.g.e
28- Lenin, *Sanat ve Edebiyat*. Çev. Emre Kapkın. Payel Yay İstanbul.
29- Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. Afa Yay. İstanbul, 1991
30- A.g.e.
31- Dobrolyobov, *Oblomovluk Nedir*. Çev. Mazlum Beyhan. Yön Yay. İstanbul, 1992
32- A.g.e.
33- A.g.e.

ŞİMENDİFER

uçurumlar takılır belleğime
katar olur uzar yol
şiir düşer önüme
canım sıkılır avucumda
kan akar kızarır yüzüm

susmak daha kötü
ellerim gömülür içime
yoksullaşır sessizliğim
neden kırmızıyı severim

dağ istasyonu beni koru
sevdam sende saklı / giz
ıslanan gökkuşağı gözlerin

hangi tren saat kaç
soğuk nefesi soluyan yalnızlık

seslenir tren yamaçtan
kayalar konuşur
geldi gitti geldi gitti
geldi gitti geldi gitti

vurulan leyleğin kanı
mazgallara aktı gün ışığı
özlenir yeniden gözyaşların
trenin dönüş seferinden

sevdası geldiğinde
geldi kaldı geldi kaldı
geldi kaldı geldi kaldı

İbrahim İSPİR

PENGUENLER ADASI* (II)

İnci AYDIN

YAKINÇAĞ-CHATILLON

"Peder Agaric ve Cornemuse"

Cumhuriyet yönetiminde soylular ayrıcalıklarını yitirmişlerdir. Küçük esnaf da para kazanamaz olmuştur. Hristiyanlar kadar Yahudi bankerler de hükümetin kalmasını ya da değişmesini önemsemez. Onlar nasıl olsa işlerini her yönetimde yürütürler. Ancak yine de gönüllerinde yatan, krallık yönetimidir.

Bankerler ve eşleri soylulara özenmektedir. Bir de cumhuriyetin savunucuları vardır. Bunlar işçilerdir. Cumhuriyet ne zaman tehlikeye girse alanlarda yürüyüş yaparlar. Çünkü cumhuriyet onlara umut vermiştir Theodore Formose, başkandır. Onun döneminde peder Agaric adlı biri yaşamaktadır. Çocukları eğiterek, nikah kıyarak yaşamını sürdürür. Ancak onun yaptığı sadece bu işler değildir. Asıl amacı cumhuriyeti devirmektir. Bunun için planlar yapmaktadır. Din adamları, yüksek sınıfla içli dışlıdır Özellikle Agaric'in soylular üzerinde derin bir etkisi vardır.

Agaric, bir gün bir olaya tanık olur. Adamın biri kör bir kuyunun içinden yardım istemektedir. Adam, *"Yaşasın Cumhuriyet"* diye bağırınca, oradan geçmekte olan ve cumhuriyet düzenini korumakla görevli süvari subaylar, adamı kuyuya atmıştır. Agaric, bu olaydan yola çıkarak, hareket geçme zamanının geldiğini düşünür. Agaric, Conil Ormanı'nda yaşayan bir peder arkadaşını ziyaret eder ertesi gün. Ona, cumhuriyetin sonunun geldiğini, Prens Crucho'nun artık tahta geçmesi gerektiğini söyler. Agaric, bu sözleri laf olsun diye söylememektedir. Ordunun en büyük önderleriyle, halkın önemli temsilcileriyle gizli bağlantıları vardır. Cornemuse'a göre, düzeni kendi yazgısıyla baş başa bırakmak daha akılcıdır. Kendi kendini yemesini beklemek daha doğrudur. Cumhuriyet, sanıldığı kadar güçsüz olmayabilir. Üstelik Cornemuse, bu düzende şifalı merhemlerini, kuvvet macunlarını, tespihlerini, atkılarını, okunmuş sularını, Azize Pembekız şuruplarını yüksek fiyattan satabilmektedir. Dini, ticarileştirmişlerdir. Cumhuriyet düzeni buna ses çıkarmamaktadır.

"Prens Crucho"

Agaric, bir gemiyle 'Foklar Ülkesi'ne gider. Crucho, burada sürgündür. Nasıl bir sürgünse bu. Agaric, onu bir araba içinde iki güzel kızla, saatte 130 km hız yaparken bulur. Agaric, Crucho'ya bütün Penguenistan'ın onu istediğini söyler. Bu konuşma sırasında, güzel kızlardan biri Agaric'in kucağına oturmuştur. Arabaysa önlerine çıkan canlı cansız her şeyi ezip geçmektedir. Crucho, Alca'ya yeşil bir at üstünde geleceğini söyler. Bir tek sorun kalmıştır geriye. Bolca para gerekmektedir. Para kopartmak için iki yola başvururlar:

-Statü meraklılarına

-Düşman ülkenin (Foklar ülkesinin) prensine

Balo verilir. Balonun ardından Prenses Gudrune, yeşil giysisinin eteklerini yırtıp kokartlar yapar.

Agaric, penguenlerin başkentine döner. Burada Draco yanlısı olarak bildiği soylularla görüşür. Agaric'in düşüncesine hepsi olumlu yanıt verir. Ancak, cumhuriyet yönetiminin nasıl yıkılacağına dair bir yöntem tartışması çıkar ortaya. Bazıları yasal eylemden yanadır. Onlara göre yasal sınırlar içerisinde kalınmalıdır. Ülkenin kafa yapısını değiştirmek gerekir. (Oysa ki en zor olandır. Kafa yapısının değişmesi için en azından bir kuşak harcanmalıdır.) Başkan Formose'ın kralcılara sempatiyle baktığı söylenir. Halka çağrı yapılması önerilir. Bu konuşmalar, halkı düşünmeden yapılan konuşmalardır.

Bay Bigourd söz alır. Bigourd'a göre yenilik halkı ürkütmektedir. Bigourd gerçekleri, kendi aleyhine olsa bile, görebilmektedir. Halk, soylulardan nefret etmektedir. Eğer, soylular amaçlarını ortaya koyup açığa çıkarlarsa, halk bundan ürkecektir. Peki madem durum böyledir, ne yapmak gerekir? Politik oyunlara başvurmak, halkı kandırmak gerekmektedir. Amaç, sevimli görünmek, halkın arkalarından gelmesini sağlamaktır. Cumhuriyeti sağlamlaştırmak, güzelleştirmek amacıyla hareket ettiklerine inandırılmaları gerekmektedir.

Kamu Malını Kamudan Birine Yıktırın

Cumhuriyet savunucularından en popülerinin seçilmesi gerekmektedir. Bu kişi iltifatlar ve sözlerle kazanılacaktır. Sözler ucuz, ama etkilidir. Kamu malı, kamudan birine yıktırılacaktır.

Gizli bir hükümet taslağı hazırlanır. Toplantı bitmek üzereyken, bir işçinin söylediği halk şarkısı duyulur. Şarkının sözleri, Bigourd'un söyledikleriyle uyuşmaktadır. Halk soyluları sevmemektedir. *"Boscenos şişko bir domuzdur;/ Ondan sucuk yapacağız,/ Ve sosis ve jambon/ Yoksulların noel gecesinde."*

Prens des Boscenos, işçiden bu şarkıyı söylememesini ister. Tartışma başlar. Prens, işçiye yumruk atar. Çatıda çalışan işçi, yumruğun etkisiyle, merdivenlerden aşağı yuvarlanır. Arkadaşlarının sesini duyan, tavan arasında çalışan, yedi-sekiz marangoz dışarı fırlar. Prensi, merdivenlerden aşağı yuvarlarlar. Bu ayrıntı da boş yere verilmemiştir. Bize şunu gösterir:

1-Soylular arasında yapılan gizli görüşmede, Bigourd dışında hiçbir soylu gerçekleri göremektedir.

2- Soyluların hareketi başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

3- İşçiler, prensin, sınıfsal konumundan ürkmez. Cumhuriyetin kazanımlarını savunurlar.

Yazar ordular konusunda bir saptama yapar:

-Bir ordunun büyük bir bozguna uğraması, onu birinci konumundan aşağı indirmez.

-Her ülke zaferini generallerinin zekasına, askerlerinin cesaretine bağlar.

-Her ülke yenilgilerinin hep şanssızlıktan kaynaklandığını söyler.

Penguenler ülkesinin donanma komutanı Amiral Chatillon'dur. Soyluların yanlarına çekecekleri cumhuriyetçi odur. Nasıl biridir Chatillon?

Halk çocuğudur. Yakışıklı, mutludur. Hiçbir şey düşünmez. Plan gereği, amiral ilk aşamada pohpohlanır. Agaric parayla altı yüz kasap çırağı tutar. Amiral nereye gitse, onun arkasından koşup, *"Yaşasın Amiral"* diye bağırır bunlar. İkinci aşamada Vikontes Olive'i, öneriyi sunmak için amirale yollarlar. Kadının, güzel, uzun boylu olması, sunulan öneriyi, amiralin hemen reddetmesine engel olacaktır. Üçüncü aşamada; amirale statüsünün yükseleceği söylenir. Başkomutanlık önerilir. Cumhuriyet yönetiminin, onun hakkını yediğine inandırılır. Son olarak da, başkomutanın bu öneriyi kabul etmeye hazır olduğu söylenir. Amiralin kendisini yalnız hissetmesine neden olacaktır bu. Bir de, rekabet içinde bulunduğunu düşünmesine... Öneriyi kabul eder. En büyük etken, kadının güzelliğidir.

"Prens Des Boscenos"

Basının etkisi: Draco yanlısı gazeteler, Chatillon'a övgüler yağdırmaktadır. Cumhuriyetin öbür görevlileri ise aşağılanmaktadır. Halkı yönlendirmekte önemli bir araçtır basın. Caddelere, amiralin büstleri yapılmaktadır. Özellikle yoksul penguenler Chatillon'a övgüler yağdırmaktadır. Yeni birini tanırız bu bölümde: Altamiral Volcanmoule. Açık sözlü, mert biridir. Amiralin arkadaşıdır.

Chatillon, Vikontes Olive'e bir daire kiralamıştır. Onunla her gün buluşmaktadır. Kadın, amirale her istediğini yaptırmaktadır. Amiral, kadına aşıktır. Sözgelimi Crucho'nun karaya çıkması planlanan La Crique limanını askerlerden boşalttırmıştır. Prensin, Penguenistan'a rahatça girmesi sağlamıştır böylece.

4 Mayıs günü büyük bir toplantı yapılır. Önceki bölümlerde, Azize Pembekız'ın yakılan sandığından birkaç parça bez ve kül toplayan Bayan Rouchin'in eşi Bay Rouchin, sarı sendikanın genel sekreteri olmuştur. Bayan Rouchin'in halka dair yaptığı tespitin yerinde olduğunu görürüz. Toplantı sonunda hükümeti yere çalan ve Chatillon'u öven bir bildiri kabul edilir. Toplantı çıkışı bir kargaşa yaşanır. Prens des Boscenos, sırasını beklemektedir Prens şöyle der: *"Görüyorsunuz. Sonunda biz de çıkacağız. Sabır ve nezaket...*

Aslında söyledikleri toplantı salonunu terketme sırası değildir. Devletin başına geçme sırasıdır. Cumhuriyetçilerin süresi dolmuştur. Sıra, soylulara gelmiştir. Bu sırada prens, eşini bir kontla sarmaş dolaş görür. Az önce sözünü ettiği sabır ve nezaketten bir zerre kalmaz. Kavga etmeye başlar kontla. Soylular arasındaki ilişkilerin ne kadar yozlaşmış olduğunu gösterir bize yazar. Aslında bu, tek tek bireylerin değil, bir sınıfın yozlaşmasıdır.

O gece, Draco hareketinin doruk noktası olur Agaric, üç sendikacı işçiyle ilişki kurar. "Ortak düşman" söylevini verir. *"Hepimiz sömürülüyoruz."* der. İşçiler ikna olmuş gibidir. Agaric'ten parayı alırlar. Antlaşmaları mühürlenmiştir görünüşte.

Parayı aldıktan sonra bir şarkı söylerler. Şarkının sözleri şöyledir: *"Bende çok para var;/ Sana vermeyeceğim, Chatillon!/ Huu! huu! Canım takke!"* İşçilerin, Agaric'i kandırdığını anlarız böylece. Bu şarkının işçiler arasında benimsendiği sivil polis ajanlarınca tespit edilmiştir.

Bu sırada parti, para sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Vikontes Olive, onlara pahalı gelmeye başlamıştır. Partide ayrılıklar oluşmaya başlamıştır. İki grup vardır:

-Birinciler, cumhuriyeti güçlendirme görüntüsü vermeyi sürdürmek istemektedir.

-İkinci grup, Draco tacının ortaya çıkarılmasını, bu işaretin altında savaşın başlatılması gerektiğini savunmaktadır.

Halk, amiral yanlılarının cumhuriyeti yıkma niyetlerini anlamıştır. Varoşlarda bir direniş başlamak üzeredir. Peder Agaric buna sevinmektedir. Oysa ki sevinci boşunadır. Çünkü varoşların hep bir ağızdan söylediği şudur: *"Chatillon alaşağı! Huu! huu! Canım takke!"*

Hükümet bu gelişmeler karşısında pasif bir tutum almıştır. 28 Temmmuz günü, milletvekilleri Parlemento binasına girerler. Devrim Alanı'na kara giysili pek çok insan gelmeye başlamıştır. *"Bize Chatillon gerek! Milletvekilleri aşağı! Cumhuriyetçilere ölüm!"* sloganları atmaktadır kalabalık. Bayrakları

yeşildir. Polis korumaları. cumhuriyetin jandarmaları kalabalığı püskürtür. Silah şakırtıları işitilir. Hükümet görevlileri Chatillon'u suçlamak için ağır bir suç maddesi bulamamaktadır. 18 Eylül sabahı, Chatillon'un kaçtığı haberi yayılır. Chatillon'un kaçmasında Altamiral Volcanmoule'nin payı küçümsenemez. Amiralin yanına gidip, hükümetin her şeyi öğrendiğini söyler. Ona bir pasaportla, güneş gözlüğü uzatmayı, iyi şanslar dilemeyi unutmaz. Karşılığında hükümet üyeleri altamiralin kumar borcunu ödeyecektir.

Chatillon, sorgulamadan yaşar. Bu yanıyla saftır. Kim ne derse inanmaktadır. Bu, ikinci kez Chatillon'a büyük bedeller ödetmektedir.

Cumhuriyetin kurtuluşu üzerine bir tören düzenlenir Penguenistan'da. İşçiler, cumhuriyetten umutludurlar. *"Yoksulların kara bayrağıyla devrimin kırmızı bayrağının arkasında işçi temsilcileri, yüzlerinde haklarının bilincinde olduklarını gösteren ciddi bir anlatımla yürüdüler.*

Sloganlar değişmiştir: *"Yaşasın cumhuriyet! Yaşasın özgürlük! Hu! hu!Canım Takke!"* Prens des Bascenos, bakanların arabasına yaklaşıp *"Cumhuriyetçilere Ölüm"* diye bağırdığı için tutuklanır. Zindana atılır. Peder Agaric'in komplonun içinde olduğu anlaşılır. Hükümet kiliseye tavır alır. Onlara dünyayı dar eden bir düzine yasa çıkartır. Agaric, uslanmamıştır. Bunları, sınama olarak görür. Conil Ormanı'ndaki rahip arkadaşının laboratuvarını, dükkanını kapatmıştır hükümet. Şişelerine, imbiklerine el koymuştur. Bunları önemsemez Agaric. Yeni bir isim bulmuştur: Gomoru. Demokrasiyi onunla yıkmayı düşünmektedir. Gomoru, bir tabak pirinç için partisine ihanet etmiş biridir. Bu kez seçilen kişi sividir.

YAKIN ÇAĞ-SEKSEN BİN BALYA SAMAN OLAYI

"Skull Dükü General Greatuk"

Pyrot, zengin olmadığı için 'soylu' olamayan bir Yahudi'dir Ülkesine hizmet etmeye karar vererek Penguenistan ordusuna katılır. Çalışkandır, hamarattır. Örnek alınacak davranışları vardır. Pyrot'un bu özellikleri Savaş Bakanı Skull Dükü Greatuk'un hoşuna gitmez. Çünkü bütün olumlu özelliklerine karşın Pyrot bir Yahudi'dir.

Ne kadar işlenmiş suç varsa, savaş bakanı önce ondan şüphelenir. Fransa'da yaşanan ünlü "Dreyfus Olayı"nın simgelerle anlatılışıdır bu. Dreyfus, Pyrot adıyla simgelenmiştir. Süvariler için alınan seksen bin balya saman kaybolmuştur. Suçlanacak kişi elbette Pyrot olacaktır. Peki ne amaçla çalmıştır Pyrot? Bu soruya da bir kılıf uydururlar. Penguenlerin ezeli düşmanı Foklara, daha yüksek fiyata satabilmek için. Bu bir vatan hainliğidir. Önce suçlanmıştır Pyrot, daha sonra suçu tanıtlamak için kanıt aranmaya başlanmıştır. Prens de Boscenos. özgür düşüncenin en büyük düşmanlarındandır. Yahudilere büyük bir kin beslemektedir.

Ordunun, General Greatuk başkanlığında gevşek olduğunu düşünmektedir. Generalin rüşvet aldığına dair birkaç mektup elindedir. Generali mektuplarla tehdit eder. Asıl isteği Draconitlerin geri gelmesidir. General, Pyrot'u askeri mahkemeye verdiğini bildirir, Boscenos'a. Boscenos biraz rahatlamıştır. Pyrot'a karşı hiçbir kanıt yoktur. Buna karşın generalin sözleri nettir. *"Bulunsun efendim, adalet bunu istiyor. Derhal Pyrot'u tutuklayın."*

Adalet dediği, kendisinden başka bir şey değildir. Kral yanlısı olanlar, bunu istemektedir. Emile Zola'nın da kaleme aldığı *"Dreyfus Olayı"*nın perde arkasını, dönen oyunları, devletin yozlaşmışlığını semboller aracılığıyla görürüz.

"Pyrot"

Güçlü finans kapitali, Hıristiyan ve Yahudi bankerler ellerinde tutmaktadır. Bunlardan özellikle Yahudi bankerler sevilmemektedir. Penguenistan'ın servetinin yaklaşık beşte biri ellerindedir. Finans şirketleri, bakanları etkilemektedir. Etkilenmemekte inat edenlerin, iş yaşamlarından artık söz etmek pek mümkün değildir. Zengin Yahudilere dokunmaktan korkar halk. Buna karşın küçük Yahudilerin gözünün yaşına bakmaz. Halkın asıl korktuğu, saygı duyduğu paradan başka bir şey değildir. Günah keçisi Pyrot. küçük bir Yahudi'dir. Pyrot kişiliğinde İsrail soyundan öç alınabilecektir. Halk eleştirel bakamaz olaylara. Kuşku, felsefi gerçekliğe inen şeydir. Halk ise yüzeyde kalmıştır.

"İnsanlar nedensiz kolayca inanırlar, kuşkulanmak için bir neden gerekir." Pyrot'un vatan haini olduğuna inanmıştır halk. Yurtsever(!), milliyetçi halk... Pyrot'u sevmeyen savaş bakanı Greatuk, Dreyfus'u sevmeyen savaş bakanı General Billot'tur. Pyrot, gizli bir oturumda yargılanır ve suçlu bulunur. Dreyfus için açılan adli soruşturma Paris Birinci Savaş Konseyi'nde görülür. Duruşmanın gizli yapılmasına karar verilir.

Pyrot, suçsuz olduğunu haykırmaktadır. Ancak onun yaptıkları, durumunda değişiklik sağlamayacaktır. Çünkü onun suçlu olduğuna bir kere inanılmıştır. Sussa, durumu kabullenmiş sayacaklardır. Eğer suçu kabullenmezse, söylediği yalanın şiddetini göreceklerdir. (Ters tepki!)

Pyrot, üç yüz yıldır boş olan bir kafese kapatılır. Bunu protesto eder. Ancak bu protestosu kimseyi ilgilendirmez. Çünkü itirafları gazetelerde yayımlanmıştır. Yalancı basın, ordunun elindedir.

Yoksul Yahudilerin örnek alınacak yanlarından biri de dayanışma ruhlarıdır. Pyrot'un uzak, yakın

tüm akrabalarının sayısı yedi yüzdür. Pyrot'un suçlanmasına neden olan kanıtları çürütemez yedi yüz Pyrot. Çünkü ortada çürütülecek kanıt yoktur. Yedi yüz Pyrot'tan birisinin çaldığı bir mektup sayesinde seksen bin balya samanın hiçbir zaman varolmadığı öğrenilir.

Kont Maubec onları devlete satmış, parasını almıştır. Ancak malı hiçbir zaman teslim etmemiştir. "Hayali ihracatçı" kont, ülkenin "en namuslu" işadamlarından biridir. Buradan, Penguenistan'daki işadamlarının tümünün namussuz olduğu sonucuna varırız. Bu "namuslu" adamın başlıca gelir kaynağı işlettiği bir randevu evidir. Yedi yüz Pyrot, kontun hırsız olduğunu halka açıklar.

Ancak penguenler ordusunda görev yapmış, savaşta madalya kazanmış konta inanmayı yeğler halk. Bu, bir yanıyla halk şan, şerefi, adaletten daha üstün tutar. Bu arada felsefi kuşkuya açık bazı penguenler, Pyrot davasındaki çelişkileri fark etmiştir. Bunlardan en önemlisi Colomban'dır.

"Colomban" (ya da Emile Zola)

Kısa boylu, miyop, asık suratlı, saçı sakalı birbirine karışmıştır. Penguen sosyolojisi üzerine yüz altmış ciltlik bir kitabı vardır. Tek başına birçok sokağa afişleme yapar. Afişin üzerinde şunlar yazılıdır: *"Pyrot masum, Maubec suçludur."* Afişleri asarken yükselen homurtular, "Azize Pembekız Sokağı'nda" belirginleşir. Halk, Colomban'ın üstüne yürür. Azize Pembekız Bakkalı'ndan eline ne geçirirse, üstüne fırlatır. Colomban hırpalanır.

Mekan-insan ilişkisi sağlam kurulmuştur. Hristiyanlığa bağlı bir sokakta felsefi kuşkuyla varılan sonuçların önemi yoktur. Azize Pembekız, kilisenin Pyrot olayına bakışını simgeler. Kilise halkı etkilemektedir. Ne de olsa Pyrot Yahudi, kilise Hristiyandır.

Colomban, halkın elinden kurtulduktan sonra, bir kitapçık yayınlar. Maubec'in suçunu, Pyrot'un suçsuzluğunu anlatır kitapçıkta.

Evinin pencereleri taşlanır. Başbakan, Colomban'ı küstah biri olarak niteler. Greatauk, mecliste Pyrot'un hain olduğuna ant içer. Zaten rahatlamaya istekli kamu vicdanı Greatauk'un sözlerine inanır.

Colomban, yeni kitapçıklar hazırlamaya devam etmektedir.

Emile Zola da Dreyfus davası için önce gazetelere yazı vermiş, ardından bildiriler hazırlamıştır. Bu sırada Pyrot'un suçluluğundan kuşkulananların sayısı artmaktadır. Özellikle aydın kesim Colomban'ın yazılarından etkilenmiştir. Bin, bin iki yüz Pyrotçu vardır ülkede. Peder Agaric, bu olayı da kendi istedikleri doğrultuya çekme planları yapmaktadır. Ordu düşmanlarının (Pyrotcuların) üstüne yürümek, kilisenin adını yüceltmek için önemli bir adımdır. Peder Cornemuse'nin kaygıları vardır

Pyrot yanlılarının sayısı arttıkça, ülkede de çatışmalar şiddetlenir. Soylular Anti-Pyrot Ocağı kurar. General Panter, Pyrot'u suçlayacak odalar dolusu kanıt toplar. Topladığı kanıtların çoğu sahte belgelerdir. Greatauk'u endişelendirir kanıtlar. Kanıtların varlığı, tartışmaya fırsat verecektir çünkü.

Greatauk'a göre sahte raporlar şöyle temellendirilir. Sahte rapor, insanı gerçek dünyadan uzaklaştırır. Görmek istedikleriyle, düş dünyalarıyla karşı karşıya bırakır. General de böyle bakmaktadır hayata. Pyrot'u suçlu görmek istemiştir. Onu hapse attırmıştır sahte belgelerle. Kurguladığı bir dünyanın içinde yaşar Greatauk.

Meclis, Anti-Pyrot Ocağı'nı kamuya yararlı dernek olarak tanır. Anti-Pyrot Ocağı genel sekreteri Bazile, Colomban'a çok benzemektedir. Bu nedenle kendi yandaşlarından ve karakoldaki polislerden bol bol dayak yemiştir. Eee Colomban olmak kolay değildir!

"Bidault-Coquille ve Maniflore-Sosyalistler"

Eugene Bidault-Coquille, yoksul ama mutlu bir gökbilimcidir. Uzayda bulunan her şeyi gözler Yoğun çalışmaları karşılığında devletten yardım görmez, halk onu umursamaz. Gökyüzüne kendisini kaptırdığından yeryüzünde olup bitenden pek haberdar değildir. Birkaç kez kör kuyulara düşmüştür.

Gökbilimci, bize Miletli üç filozoftan Thales'i anımsatır. Thales de gökbilimcidir. Anlatılan bir öyküye göre, Thales ve kölesi yolda yürürken, yıldızları gözleyen Thales, önündeki çukuru görememiş ve çukura düşmüştür. Kölesi, kendisini de kastederek Thales'e, göğe bakmaktan yerdekileri göremediğini söyler.

Girdiği lokantada Colomban'ın kitapçıklarından biri gözüne çarpar, Coquille'nin. Kitapçığı okuduktan sonra Pyrot yanlısı olur Mitinglere katılır. konuşma yapar. Eski bir fahişe olan Maniflore ile birlikteliği de başlar eş zamanlarda. Pyrot karşıtları Coquille'yi ve Maniflore'u devlete karşı komplo kurmakla suçlarlar.

Sosyalistlerin henüz bir partisi yoktur. Bu önderlerin başlıcaları Şeytan Kuyruklu Mael Sokağı'nda toplanır. Mekan-insan ilişkisi sıkı kurulmuştur. Dindarların yaşadığı Mael Sokağı'na karşı, sosyalistlerin toplandığı Mael Sokağı. Bir farkla... Sosyalistler, Mael'e bir de şeytan kuyruğu takmışlardır.

Toplantıda sosyalistler arasında görüş ayrılıkları çıkar. Halk, sosyalist önderlerin tehlikeli Pyrotçular olduğuna inanmaktadır. İnancında haklıdır. İşçiler, bu davayla pek ilgili değildir. Bu davayı fazla entelektüel bulurlar. Büyük sermaye ve burjuvazi kokmaktadır dava.

"Colomban'ın Yargılanması"

Pyrotçuların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Rahipler, askerler arasında bile bulunabilmektedir Colomban. halka açık mahkemeye çıkartılır. Ancak konuşturulmaz. Genelkurmay başkanı Panter'in toplanan kanıtlarla ilgili sözleri ilgi çekicidir

"Kanıtlarımız vardır, benim arşivlerimde yedi yüz otuz iki metrekare alan üzerinde, her biri beş yüz kilo olmak üzere, tam üç yüz altmış altı bin kilo kanıt vardır.

"Her renk ve tonda kanıtlarımız vardır, her birinin biçimi değişiktir: su kabı, şapka, para, üzüm, güvercin yuvası, kartal vb. En küçüğü bir milimetre kare boyunda, en büyüğü ise yetmiş metre uzunluğunda ve doksan santimetre genişliğindedir Genelkurmay başkanının bu sözleri onu, mallarını (kanıtlarını) müşteriye beğendirmek için çırpınan bir satıcı kılığına sokmaktadır. Bu anlatım şekliyle yazar bizim böyle düşünmemizi sağlamıştır. İronik bir dil kullanmıştır.

Pyrot'un suçluluğunu kanıtlamak için konuşanların sundukları delillerin elle tutulur yanı yoktur Biri küfreder, bir diğeri duyduklarını iletir Ünlü yazı uzmanının (Vemillard'ın) inceleme sonuçları ilgi çekicidir. Bu, Dreylus davasındaki sahte yazı uzmanlarını da simgelemektedir. (B. Belhamme, B.Verinard ve B.Couad, uydurma-hileli rapor düzenlemişlerdir.)

Vermillard, Pyrot'un harcamalar defterini ve kuru temizleyici faturalarını incelemiştir. Olağan yazıların altında gizli şifreler bulmuştur Bir yazıda *"Üç bardak bira için Adele'e yirmi frank"* sözleri yazmaktadır. Bunun anlamı şudur yazı uzmanına göre: "komşu bir ülkeye yirmi bin balya saman sattım. Ne derler? Dam üstünde saksağan. Mahkeme sonucunu elli bin kişi beklemektedir. Gazeteciler, tutucular, profesörler, devrimci işçiler toplanmıştır. Yedi yüz Pyrotçu da kılık değiştirmiş, orada bulunmaktadır.

Colomban görüldüğünde bir gürültü kopar. Yandaşları, öfkeli kalabalıktan, onu kısmen korumuşlardır. Ancak soylulardan bazıları son anda Colomban'ın arabasını durdurup, onu ırmağa yuvarlamışlardır. Colomban, bu kavganın düşündüğünden de zorlu geçeceğini anlamıştır. Benzer şeyleri Emile Zola da yaşamıştır.

"Peder Douillard"

Ülkeyi bu karanlık günlerden kurtarması amacıyla Tanrı'ya dua edilir Ayin Alca Katedrali'nde yapılır. Üst rütbeli ordu mensupları ile soylular önlerde otururlar. İsa, çarmıhta başını sağa eğdiği için, değerli sağ yan subaylara ve üniformalı askerlere ayrılmıştır. Bu bize Fransız İhtilali'nden sonra sağ yanda oturan kralcı gericileri (sağcıları) anımsatır.

Douillard, yetkin bir konuşmacıdır. Halkı nasıl etkileyeceğini bilmektedir. Pyros sözcüğünün anlamının ateş olduğunu, Pyrot'un ülkeyi ateşe vereceğini söyler. Başbakanı korkak olarak niteler. Dinci bir hükümetin kurulması gerekmektedir. Yoksa Tanrı, başlarına bela açacaktır.

Ajitatör propogandacı peder, halkı sokağa döker. Halk *"Pyrotçulara ölüm"* diye bağırarak, yasama binasına saldırır. Saldırı polisler ve korumalarca geri püskürtülür. Sosyalistler de, polislerin yanında kalabalığa katılınca, atılan solganlar farklılaşır *"Yaşasın Sosyalizm"* bağırışları yükselir. Kilisede sadece peder Cornemuse kalmıştır. Öteki pederlerden farklıdır. Gerçekliği görebilmektedir.

Hamamböcekleri

Hamamböcekleri, ne Cruchocu ne de sosyalisttirler. Her iki yana da eşit uzaklıktadırlar. Darbelerden korunmak için hamamböceği gibi sinmişlerdir. Kafka'nın Değişim adlı eserinde Gregor Samsa dev bir hamamböceğine dönüşür. Bunlar orta yolcudurlar. Genel laflarla yaşarlar. "Kardeş kanı dökmeyin" "Vatanınızı koruyun" vb.

Sonuç üzerinden akıl yürütür hamamböcekleri. Nedenler, onları ilgilendirmez. Daha doğrusu, ilgilenmek işlerine gelmez.

Cumhuriyetçiler, Pyrot davasının gerçek yüzünü görmüştür artık. Ancak suçu başbakana atarlar. Onu zayıf davranmakla suçlarlar. Kabine devrilir. Yeni bir cumhurbaşkanı seçilir. Trinite adlı bu yeni başkan bu davada, din adamı sayısını fazla bulmaktadır.

Trinite başbakanlığa adımını atar atmaz Pyrot dosyasını ister. Savaş bakanı bunu kabul etmez. Yerine atanan yetmiş savaş bakanı da aynı tepkiyi verir. Yetmiş birinci dosyayı vermeyi kabul eder. Çünkü, o da atanan ilk yetmiş savaş bakanının casusudur.

Altı ay sonunda savaş bakanlığının iki katı, Pyrot'a karşı kanıtlarla dolmuştur. İlginç bir de olay yaşanır: *"Bir gün dosyaların ağırlığına dayanamayan döşemeler çöktü; devrilen kanıtlar altında iki şube şefi, on dört büro memuru ve yer katında çizmeleri boyayan altmış er ezildi...*

Pyrot davası, yüksek mahkemenin önüne getirilmiştir. Ön rapor hazırlama, usül hataları bulma görevi Chaussepied'e verilmiştir. Bu dosyada net kanıtlar bulma umudu taşımaktadır, Chaussepied.

Dosya, on dört milyon altı yüz yirmi bin üç yüz on iki (14.620.312) sayfadan oluşmaktadır. Dosyada ambalaj kağıtlarından iskambil destelerine, bakkal kese kağıtlarından zımpara kağıtlarına kadar pek çok şey vardır. Buna karşın Pyrot'tan söz eden bir tek belge yoktur.

Dava bozulur. Pyrot serbest kalır. Asker yargıçlar Pyrot'u yeniden yargılar. Pyrot ikinci kez mahkum edilir. Yargıç Chaussepied, Pyrot davasına bakarken bir dönüşüm geçirmiştir. Artık askeri yargıçlara düşmandır. Pyrot davası ikinci kez bozulur. Yargıç, nesnel davranmaktadır. Eleştirel bir bakış kazanmıştır dava sırasında.

Cumhuriyetçiler, papaz ve rahiplere dönerler ikinci kez. Evlerinden çıkartırlar, mallarına el koyarlar onların. Sosyalist Larrivée başbakan olur. İktidar koltuğuna oturur oturmaz askeri mahkemelerin en ateşli savunucusu haline gelir.

Shakespeare'i anımsarsak, iktidarda şeytani bir şeyler olduğunu söylemiştir yıllar önce. İktidara giden yolda, insanlar değişime uğramaktadır. Larrivée de bunlardan sadece biridir. Düzeltim yanlısı olmuştur. Halktan biriyken devrimci, iktidara gelince orta yolcudur. Koşullara bağlı olarak amaçlarına yön verenlerdendir. Davasını koşullara karşın savunanlardan değildir.

Cumhuriyet hükümeti yine büyük finans şirketlerinin denetimindedir. Bidault-Coquille ile Maniflore ayrılmıştır. Gökbilimci artık yıldızların arasından yeryüzüne inmiştir. Kendisine eleştirel bakmaya, alçakgönüllü olmaya başlamıştır. Dahası, haksızlıkları yok etmenin hiç de öyle kolay olmadığını görmüş, mücadeleye her gün yeniden başlamak gerektiğini de anlamıştır..

YAKIN ÇAĞ

"Madam Clarence'ın Salonu"

Yüksek bürokratlardan birinin dul eşidir. Her Perşembe günü orta sınıftan arkadaşlarını evinde buluşturmaktadır. Bu kadın sosyetik bir fahişedir aslında. Evelyne adında az konuşan, çeyiz parası olmayan güzel bir de kızı vardır.

Bir Perşembe günü konu aşktan açılır. Profesör Haddock'un söyledikleri kalıplaşmış, kurallara, geleneklere eleştiri niteliğindedir. Bunun yanı sıra Oğuz Beyleri'nde görülen "at,avrat, silah" üçlemesine de değinir.

"Bir erkekle ilişkiye giren kadın, tıpkı atı veya silahları gibi, artık onun malıdır... kadın, bir evlilik gibi bir sözleşmeyle erkeğe verilir... Bir kızın evlendiği erkeğe bekaretini götürme kuralı da, kızların ergen olduktan hemen sonra evden kovulduğu eski çağlardan kalmadır."

İlişkilerde kişilerin birbirini "mal" olarak görmesi, mülkiyetin doğuşuyla ilişkilidir. Ekonomik gücü elinde tutmayan kadın, erkeği "mal" olarak görememiştir. Yetiştirilme tarzı, erkeğe itaat etmeyi buyurmuştur.

Cinsellik konusunda bilgisi en az olan kadın, en akıllı kadın sayılmaktadır. Çünkü bu onun "namus"unun göstergesidir. Masumiyetinin simgesidir. "Erk" i elinde tutan erkek, herhangi bir alanda (bu cinsellik de olabilir) kadınla bilgi yarışına girmez.

Kadınların aşkta kendilerini teslim etmediklerini, ödünç olarak verdiklerini söyler son olarak Profesör. Bundan sonra da kimse onu dinlemez. Evelyne, evliliği istediği gibi gezebilme, topluma katılma pasaportu olarak görmektedir. Peder Douillard'ın çile odasına gitmeye karar verir annesiyle

"Azize Pembekız Vakfı"

Çile odası denen yer Alca sosyetesinin buluşma yeri olmuştur. Vakfın amaçlarından biri de zenginlerin ruhlarını kurtarırken, onladan bağış koparmaktır. Bayan Rouquin'in istedikleri olmuştur Tarih kitaplarına adı bir kahraman olarak geçmiştir. Dindar kadın, azizenin birkaç parça kemiğini kurtarabilmek için kendisini alevlerin arasına atmıştır. Ölünceye kadar kilisede mum satıp, sandalye kiralamıştır.

Kilise, peder Douillard zamanında zenginleşmiştir. Evelyne, Vikont Clena ile tanışır. Kısa sürede birbirlerini severler. Avrupa'nın en güzel otomobili onundur. (En azından öyle görünmektedir)

Evelyne, Vikontla gezmesine karşın cinsel ilişkiye girmez. Vikont, annesiyle (sosyetik fahişeyle) birlikte olur. Evelyn, onun uçan kuşa borcu olduğunu, yaşlı bir fahişenin parasını yiyerek geçindiğini sonradan öğrenir.

"Hippolyte Cérés"

Madam Clarence'ın salonunda tekrar aşktan söz edilen günlerden birinde Hippolyte Cérés de çağrıya gelenler arasındadır. İyi konuşan, iri yapılı bir avukattır. Alca milletvekilidir. Alca Amerikanlaşmaktadır. Mimarisi bozulmuştur. Anlaşılmaz, ölçüsüz biçimsiz binalarla dolmuştur her yer. Bu ölçüsüz yapılar, "yeni sanatın" ürünü olarak gösterilmektedir.

Yeni sanatı oluşturanlardan söz etmek gerek. Bunlar, yabancılaşmanın etkisiyle yaşamı anlaşılmaz bulur. O nedenle yapıtlarının da anlaşılmaz olmasını isterler. Çünkü yapıtları yaşamı yansıtmalıdır. İnsanı daha iyiye, daha güzele götürmeyen bir sanattır bu. Estetik bakışı sakattır

Bu sanatın mimaride kendisini göstermesi tehlikelidir. İnsan, kötü bir romanı okumayabilir, kötü bir resme bakmayabilir. Ancak yaşadığı kentin sokaklarında, caddelerinde yürürken, ben bunları görmek istemiyorum diyemez. Mimari, insanın estetik bakışının oluşmasında önemli yer tutar. İnsan, yaşadığı yerin mimarisinden kaçamaz.

Hippolyte Cérés, Evelyn'i görüp beğenmişti. Genç kadınsa adamı küçümsemektedir. Bu tepeden bakan tavrıyla genç kadın her geçen gün daha da güzelleşmektedir Hippolyte'nin gözünde. Evely-

ne, Hippolyte'yi zararsız ve yararsız biri olarak görmektedir. Onunla birlikte girdiği milletvekilleri ve bakanlar çevresi hoşuna gitmiyor değildir ama.

Genç kadın sevmemektedir Hippolyte'yi. Sevilmek istemektedir bencilce. Hippolyte, özgür düşünce yanlısı orta yolculardandır (liberal solcudur). Bu nedenle Evelyne, onun karşısında dindar tavırlar takınmaktadır. Aslında kadının dinle pek ilgilendiği yoktur. Gelişmemiş bir kişiliği olduğu için, kendi varlığını gösterebilmek amacıyla dindar görünmektedir. "Eşi dindar olsaydı, Evelyne sosyalist olurdu" da denebilir.

Meclisteki konuşmasında, ayakta alkışlanır Hippolyte. Basın başta olmak üzere pek çok çevre onun yetenekli olduğunda birleşmektedir. Basının yönlendirici gücünü unutmamak gerekir. Basın, büyük tekellerin yönlendirmesiyle hareket etmektedir. Şöyle özetlenebilir bu durum. Hippolyte'nin varlığı, büyük sermayedarların, büyük şirketlerin işine yaramasaydı, basında bu kadar yankı uyandırmazdı.

Hippolyte, sosyalist, din karşıtı bir partinin önderi olmuştur. Bakan olmasına kesin gözüyle bakılmaktadır. Evelyne, onunla evlenmeyi kabul eder. Evlilik töreninde bazı zorluklar çıkar. Evelyne, dini nikah istemektedir. Hippolyte ise medeni nikahta ısrar etmektedir. Sonunda bir orta yol bulunur. Medeni nikahın ardından, dini nikahlarını kıydırırlar.

Hippolyte, politik kariyerini tehlikeye atar aşkı yüzünden.

"Visire Kabinesi"

Cérés ailesi, gösterişsiz bir apartman katına taşınır. Yazarın sorusu önemlidir burada. Demokrasi, önderleri niçin alçakgönüllü olur? İnsanlar, başkalarından artakaldığı miktarda mal götürebilmektedir. Yani onlara pek fazla bir şey kalmaz. Demokrasi önderlerinin bu alçakgönüllü yaşamlarının ardında, para kazandıran gizli kapıların varlığını görürüz. Dipten dibe gelen bir çürüme, bu çürümenin etrafa yaydığı pis kokuyla tanırız yozlaşmış sınıfı.

Sözgelimi Evelyne, fahişelik yapmaktadır. Aracı kurum kilisedir. Eserde Evelyne'in fahişeliği şu cümlelerle anlatılır: *"Vikont Clena ile otomobil gezilerinden bu yana deneyim kazanmış, özellikle evli bir kadının fiyatına erişmişti."* Kilisenin, bir kadının fahişeliğinde aracı kurum olması, yozlaşmanın ağırlıklı olarak hangi kesimlerde başladığına dair ipucu verir bize.

Hükümet sermaye için tehlikeli olabilecek tasarılara girişmiştir. Basın buna karşı çıkmıştır, çünkü bankerler karşı çıkmıştır. Kısa süre sonunda hükümet düşürülür. Visire kabinesi kurulur.

İktidar penguenler arasında saygınlık uyandırmaktadır. Paul Visire ve arkadaşları ılımlı ve kararlıdır. Düzeltim isterler, ancak düzeltimleri tehlikeye atmamak için hiç düzeltim önermezler. Bunun nedeni eserde şöyle açıklanır:

çünkü gerçek politikacılar bir düzeltimin önerildiği anda suya düşeceğini bilirlerdi."

Hippolyte Cérés, yeni hükümette posta telgraf bakanı olur. Hükümetin yaptığı çalışmalar arasında dört zırhlı gemi ısmarlamak ve sosyalistlere karşı dava açmak vardır. Bunun yanında uzak ülkelerde sömürge kapma girişimlerinden söz edilmektedir.

Bakanlar ve eşleri anlatılırken, bürokratlar arası yozlaşmış ilişkileri gösterir yazar. Madam Cerés bakan eşleri arasında en güzelidir. Diğerleri gibi, namusunda leke yoktur. Yakalanıncaya kadar da olmayacaktır.

Başbakan Visire'nin kiraladığı bir şato vardır. Bay ve Bayan Cérés, başbakanın daveti üzerine buraya gelirler. Hippolyte, gün boyu balık tutmaktadır. Bu geniş zaman diliminde başbakan ve Bayan Cérés birlikte olurlar. Birlikte oldukları yer bir kanapedir. Ancak kanapenin bir özelliği vardır. Alca krallarından birinin en gözde metresinindir. Bir ulusun kaderi burada çizilmektedir. Sıradan bir kaçamak gibi görünen bu birliktelik, büyük bir aşka dönüşecektir. Hükümetlerin değişmesinin, alınan kararların altında, kişisel ilişkilerin, oyunların, cinselliğin de bulunduğunun gösterir yazar bize.

Başbakan bu ilişkiyi gizlemeye çalışsa da, Evelyne, umursamaz davranmaktadır. Kısa süre sonunda, Evelyne'in kocası ve cumhurbaşkanı dışında bütün ülke ilişkilerinden haberdar olur. Yabancı devletler de bilgilendirilir.

Hippolyte eşindeki değişiklikleri fark eder, ancak bir çıkarım yapamaz. Bir gün kendi evinde karısı ve başbakanı öpüşürken görür. Kıskançlığın acısını yaşar. Asıl kızdığı şudur Hippolyte'nin; "Karısı hükümetten birileriyle ilişki kurmamalıdır." Onun politik kariyerine zarar verecektir bu.

Yazar, bununla ilişkilerdeki sevgisizliği ve sahteliği gösterir. Yozlaşmış bir toplumun, yozlaşmış üyeleridir onlar da. Hippolyte'nin kıskançlık krizleri işine de yansır. Nasıl mı?

-Sekiz gün içinde posta pullarının rengini on dört kez değiştirir.

-Önce devlet memurlarının sendika oluşturma çabasını onaylar. Daha sonra da devlet memurlarının her türlü sendikal eyleminin yasadışı olduğu gerekçesiyle yasaklar.

-Yüz seksen posta dağıtıcısının işine son verir. Sonra yeniden işe alır. Kınama cezası verir, sonra ödüllendirir. Bunları yaparken bir Baronese de şiirler karalamayı sürdürür.

Ortalıkta savaş dedikoduları dolaşmaktadır. Bankerlerin istediği sömürge savaşlarıdır. Halk ise her türlü savaşa karşıdır. Hippolyte Cérés tekrar eski "güçlü" kişiliğine kavuşmuştur. Ancak hâlâ eşi-

ni sevmekte ve acı çekmektedir. Bu nedenle acı çektirmek ister eski eşine ve başbakana. Başbakanın elinde statü dağıtacak güç vardır ve hiçbir güç, namus bile, statüden daha güçlü değildir.

Başbakan ve sevgilisini ajanlar izlemektedir. Hippolyte Cérés, kadın düşmanı olmuştur. Karısını kıskandırmaya çalışır. Bunu da beceremez. Tüm posta örgütünü, karısının aşk mektuplarını yakalamakla görevlendirir. Tüm posta hizmeti aksar, aşk randevuları kaçırılır, borsa müşteri isteklerini alamaz, insanların işleri bozulur. İntihar ederler

Başbakanın Madam Cérés'le ilişkisini bütün kent öğrenmiştir. Taşra illeri de öyle. Taşranın tutucu olmasını Profesör Haddock bir tek nedene bağlar: Ayakkabı topuklarının alçak oluşuna.

"Gerçekten de, ayakların yere basış açısı vücudun değişik organlarının, özellikle kalçalar, bel ve bunları destekleyen kasların aldığı konumları belirler...İşte bu nedenle, alçak topuklu taşra kadınları pek revaçta olmazlar ve iffetlerini daha kolay koruyabilirler."

Sözün kısası, başbakanın skandal yaşamına karşı taşrada bir kamuoyu oluşmaya başlamıştır. Azize Pembekız tarikatı, kapatılmayla yüzyüze gelir. Ancak bu tarikat ülkeye yılda otuz milyon gelir getirmektedir. Bunun karşılığında Paul Visire yine ödünler vermek zorunda kalır. Kira ve rant gelirlerinden vergi almaz. On sekiz sosyalisti tutuklatır.

Komşu ülkenin şansölyesi (Almanya'da hükümet başkanı) Visire için, onun aşktan esinlenerek ülkenin dış politikasını yürüttüğünü söyler.

Başbakan Nigristan'da seksen bin hektar orman arazisini milletvekillerine paylaştırır. On dört sosyalist tutuklatır. Başbakan ne zaman bir hata yapsa önce bankerlerden aldığı verginin miktarını düşürür, sonra sosyalistleri tutuklatır. Visire hükümeti düşer. Komşu ülkeyle savaş başlar. Savaş evrensel boyutlara ulaşır. Tüm dünya kan gölüne dönüşür. Birinci Paylaşım Savaşı başlamıştır.

"Penguenler Uygarlığının Doruğu"

Bundan yarım yüzyıl sonra Madam Cérés ölür. Azize Pembekız unutulur Peder, at yarışı oynamaktadır. At yarışı bayiliği de yapmaktadır. Ülkenin genel durumu ise eserde şöyle geçer:

"Yaşam için gerekli şeyleri üretenler bu şeylerden yoksundular, üretmeyenlerdeyse bolluk vardı."

Artık Penguenistan'ın geleneği, entellektüel kültürü, sanatı yok olmuştur Uygarlık, öldürücü sanayi ve çirkin lüks düşkünlüğüyle kendisini gösterir. Başkent, karmakarışık bir finans merkezine dönüşmüştür. İşte uygarlık adı altında kapitalizmin doruğudur görünen.

GELECEK ÇAĞ

"Bitmeyen Öykü"

Bu başlığı yazar bilinçli olarak koymuştur. İlk paragrafta yazılanlarla bölüm bitirilir. Ne yaşanırsa yaşansın sistem kendini baştan kurmaktadır.

"Yapılar artık hep daha yüksek yapılıyordu; otuz kırk katlı yapılar içlerinde ofisler, mağazalar, banka şubeleri, şirket merkezleri barındırıyordu...

Kent fabrikalarla doludur.

Penguenistan'ın nüfusu on beş milyondur. Dünyanın en büyük ve en zengin sanayi kentidir. Her şey, kartellerin çıkarları doğrultusunda düzenlenmiştir.

Antropologlar, "milyarder" denen bir insan türü ortaya çıkartmışlardır. Bunlar, karmaşık zihinsel dolaplar çevirebilmektedir.

Devletin çatısı iki büyük kamusal erdem üzerine kurulmuştur:

1-Zengini soymak

2-Yoksulu aşağı görmek

Gizli aşk öykülerinin çağı bitmiştir. "Soylu" kadınlar, kaslı masaj hocaları ya da hizmetçilerle birlikte olmaktadırlar.

Küçük sermayedarların sayısı çoktur. Zenginlerin sayısıysa azdır. Buna karşın zenginlerin işbirlikçileri vardır. Bunlar: memurlar ve fabrika işçileridir. Rekabetçi bakışı onlara benimseterek birbirlerinin kuyusunu kazdırırlar. Böylece küçük pay alabilmek için büyük insanlık suçları işlenir, bu da büyük sermayedarların işine gelir.

Zenginlere göreyse işlenen bir insanlık suçu yoktur. Tam tersi, rekabet, insanları umutlandıran, onları zinde tutan bir kavramdır.

Peki işçiler ne durumdadır? *...hastalıklı ve güçsüzdüler. Boyları çarpık, başları ufak ve ciğerleri dar olup daha birçok fizyolojik özellikleri onları zengin sınıflardan ayırıyordu.*

Kapitalist yasal haklarını bilen işçilerden çekinmektedirler. Ne yaparlar işçilere:

-İşten atarlar.

-Makineler getirirler.

-Kendi yanlarına çekerler.

İşçiler ancak ücretlerini koruyabilmek için greve gidebilmektedir. Üretimdeki dalgalanmalar birçok sanayi kolunda işsizlik yaşanmasına neden olmaktadır. Grev ilan edildiğinde hemen işsizler işe alınır.

A.France, tipik bir noktaya değinmiştir. Bugün de sendika eylemleri farklı bir doğrultuda değildir.

İşsizler, çalışanları denetim altında tutmak için kullanılır. İşsizlerin çalışanlar üzerindeki tehditi, kapitalistin güvencesidir.

Sistem, özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla insanda gelişen iki özelliğe dayanır: açgözlülük ve kibir.

Sanayiciler daha çok kâr elde etmek için aşırı üretimde bulunmaktadır. Başkentte her gün maki-

neler patlamaktadır. Trenler caddelere devrilmekte, madenler, evler havaya uçmaktadır.

Karl Marx, *Kapital* adlı eserinin birinci cildinde bu hareketi şöyle açıklamaktadır:

"...makinenin kullanılmaya başlamasıyla, işçi, sermayenin somutlaşmış şekli olan bu emek aracının kendisiyle savaşmaya başlamıştır. Kapitalist üretim tarzının maddi temeli olduğu için bu özel üretim aracı şekline karşı başkaldırmıştır.

17 yüzyılda hemen hemen bütün Avrupa'da işçilerin, kurdele ve şerit dokumakta kullanılan ve Almanya'da Bandmühle, Schnurmühle, Mühlenstuhl denilen, kurdele dokuma tezgahına karşı ayaklandıkları görülmüştür. Bu makineler, Almanya'da icat edilmişlerdi. Abbe Lancellotti, 1579'da yazdığı ve 1639'da Venedik'te yayınlanan yapıtında şöyle diyor: 'Danzigli Anthony Müller 50 yıl kadar önce, bu kentte, aynı anda 4-6 parça kumaşı birden dokuyan olağanüstü bir makine görmüştü. Ama bu icadın, birçok işçiyi sokağa dökeceğinden kuşkulanan belediye başkanı, icadı yapanı gizlice boğazlattı ya da boğdurdu.' Leyden'de, bu makine, 1629'a kadar kullanılmadı; kurdele dokumacılarının ayaklanması, ensonu, şehir meclisini bu makineyi yasaklamaya zorladı. Bu tezgaha karşı 1632-1639 vb. yıllarında az çok yasaklayıcı çeşitli kararnameler çıkardıktan sonra Hollanda Devlet Meclisi, sonunda 15 Aralık 1661'de yayınlanan bir kararname ile bunun kullanılmasına belirli koşullar altında izin verdi. İngiltere'de kullanılması işçiler arasında huzursuzluklara yol açtığı sıralarda, 1676'da bu tezgah, Kolonya'da yasaklandı. 19 Şubat 1685 tarihli bir imparatorluk kararı ile bütün Almanya'da kullanılması yasaklandı. Hamburg'da ise, senatonun emriyle, halkın önünde yakıldı... Avrupa'yı temelinden sarsan bu makine, aslında, buharlı iplik ve dokuma tezgahının, ve 18. yüzyıl sanayi devriminin öncüsüydü. Bu makinede, hiç deneyimi olmayan bir çocuk, yalnızca bir kolu ileri-geri çekerek bütün makineleri harekete geçirebiliyor ve gelişmiş şekliyle aynı anda 40-50 parçayı birden dokuyabiliyordu.

1630 yıllarında Londra yakınlarında bir hollandalı tarafından kurulan bir yel bıçkı değirmeni halkın taşkınlığı sonucu yıkılmıştı. 18. yüzyılın başlarına kadar su ile çalışan bıçkı tezgahları, parlamentonun desteği olduğu için, halkın direnişi karşısında güçlükle dayanabilmiştir. Everet, 1758 yılında, ilk kez su gücüyle çalışan yün kırpma makinesi yaptığı zaman, işsizliğe itilen 100.000 kişi makineyi ateşe vermişti... Bu yüzyılın ilk 15 yılında, İngiltere'de manüfaktür bölgelerinde görülen ve özellikle buharlı tezgahların kullanılmasının yol açtığı, Luddite hareketi diye bilinen, büyük ölçüde makine tahribi olayları, Sidmouth, Castlereagh ve benzerlerinin, anti-jakoben hükümetlerine, en gerici ve zorlu önlemleri alma bahanesini sağlamıştır. İşçilerin, makine ile sermayeyi birbirineden ayırdetmeleri ve saldırılarını maddi üretim araçlarına değil. bunların kullanılış tarzına yöneltmeyi öğrenmeleri için hem zamana, hem de deneyime gereksinimleri vardı... Yeni manüfaktürlerin kurulmasına karşı direnme , işçilerden değil, loncalardan ve ayrıcalıklı kentlerden gelmiştir. Bu nedenle manüfaktür döneminin yazarları, iş bölümünü, işçileri işlerinden eden bir yöntem olarak değil, işçi noksanlığını kapatan bir yol olarak ele almışlardır. Aradaki fark besbellidir. Örneğin İngiltere'de şimdi 500.000 kişiyle eğrilen pamuğu, eski eğirme çarklarıyla eğirmek için 100 milyon insana gerek vardır, denirse. bu, hiçbir zaman makinenin zaten mevcut olmayan bu milyonlarca insanın yerini aldığı anlamına gelmez. Bu, yalnızca, eğirme makinesinin yerini ancak şu kadar milyon insanın doldurabileceği anlamını taşır...

Emek aracı, makine şeklini alır almaz, bizzat işçinin rakibi olur... Tümüyle kapitalist üretim sistemi, işçinin emek-gücünü bir meta olarak satması olgusuna dayanır. İş bölümü, bu emek -gücünü. belli bir aleti kullanma hünerine indirgeyerek uzmanlaştırır.

...Tarih, İngiliz eldokumacılarının yavaş yavaş yok olmasından daha korkunç bir trajedi kaydetmez... Geride kalanlara gelince, makine durmadan yeni üretim alanlarına el attığına göre, geçici etkisi aslında kalıcı ve daimidir."

Gelişen sanayiyle birlikte makinelerin sayısı artmıştır. Makine sayılarındaki artış, işsizliği getirmiştir. İşçiler, suçlunun makine olduğunu düşünmüşlerdir. Yoksulluklarının, çektikleri acıların, sağlıksızlıklarının tek sorumlusu vardır. O da makinedir. Böylece suçluyu yok etmeye karar verirler. Çelik kartelinin yapısı, Güney Garı, petrol karteli yapısı, katedral, Adalet Sarayı, Merkez Bankası, Posta Sarayı havaya uçurulur. Kent yok olmalıdır. Düşünsel bir temele oturmayan, tepkiyle yola çıkan bu eylemler başarılı olmaz. Yıkılan kent tekrar inşa edilecektir.

Eylemler sırasında piyasa düşer. Bundan en çok küçük esnaf zarar görür. Halk kenti terketmeye çalışır.

Halk öfkelidir. Cezaevlerini basar, tutukluları linç eder. Fabrika işçileri de kundakçılara katılır. Her yer cesetlerle dolar. Gömülemeyen ölüler ve bunlardan yayılan bulaşıcı hastalıklara bir de açlık eklenince çok az sayıda insan kalır geriye. Başkent yok olmuştur.

Avcılar, çobanlar, bahçıvanlar gelip yerleşirler bomboş kente. Önce köy, sonra kent olur gelen insanlarla. Ve en başa dönülür. Bu bir kısır döngüdür.

**Anatole France, Penguenler Adası, Fransızcadan çeviren: Bekir Karaoğlu, Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi, İstanbul, 2000.*

ŞİİR'E MEKTUP

Gülhan DİKME

"Düştükleri yere ağıt etmeye gelmiyorum
Size koşuyorum yaşayanlara:...
Hepinize koşuyorum
Ve göğsümü yumrukluyorum:

Plaza Ölüleri / Pablo Neruda

Göğsümü yumrukladığımda sen çıkmıştın karşıma. koşmaya başlamıştık... uzun zaman oldu yumruk sıkmayalı ve koşmayalı Neruda'nın *"Plaza Ölüleri"* dilimde. usulca koynuna sokuluyorum yine. Göğsümü yumrukluyorum ve koşmalıyım diyorum.

Her saniye kaç çocuk ölü(dürül)düğü geliyor aklıma? Bombalar altında Afganistan, Filistin, Irak, Savaş, açlık, bulaşıcı hastalık, trafik kazaları içinde öldürülüyor çocuklar. Ölüm, bile şaşıp kalıyor. Biz şaşırmıyoruz. Alışıldık ahlanmalarında insan. Şimdi kaç çocuk öldü kımbilir?

"Sizlerden önce ölenler de oldu hatırında mı?
Onların aynı adları ve soyadları vardı.
San Gregorya'da. Lon Qimay'da yağmur
altında,
Ran Qüil'de rüzgarda tökezlenmiş,
İkik'de kumlar arasında
Ve çölde. denizde, yağmurda ve dumanda.
Yarımadada, pampa toprağında
Onlar da öldürüldü senin gibi.
Onların da adı Antonyo idi.
Balıkçı ya da denizciydiler
Hepsi de etiyle kanıyla Şili'li
Yel vurdu yüzlerine,
Açılar damgasını vurdu.
Şehit etti pampa.

Hatırında mı diyor Neruda bana? Hatırımda mı diye soruyorum kendime? Unuttuğum zamanlar olmuş biliyor musun? Katiller ve onların çığırtkanları gazetelerin. televizyonların... *"Trafik canavarı yine can aldı...* "(Çocukları) *teröristleri yok etmeliyiz...*
...Hastanede tedavi masraflarını ödemeyen babanın çocuğuna hastane yetkililerince şimdilik el konuldu... *"Cinnet geçirdi ve boğaz köprüsünden atlamak istedi, evini ateşe verdi"* ...bas bas bağırtılarında geçirdiğim günler olmuş, aylar geçmiş böyle biliyor musun? Katliamlara alkış tutanları, ölümleri televolelerle, paparazilerle uğurlamayı seyretmişim? Gözlerimin önünde çocuklarına ağlayan analar, başlarına bomba yağan, açlığa meydan okuyan, hastanelerde çaresizlik içinde kıvrananlar! Onların acılarından ağıtlarından, ekmeklerine yağ sürenler, göbek yağlarını katladıkça katlayanlar, dişlerinde insan eti, insan emeği görmüşüm. Susmuşum biliyor musun? Kendime susmuşum, insana susmuşum!

Göğsüme kenetlenen ellerim düşüyor. Yumruklarımı sıkıyorum Dövüyorum göğsümü, Yorulabilir mi ayaklarım, susabilir miyim şimdi?

Çıkarmalı güneşi yağlı boya
Resimlerden
Kömür karası
Çocuklara vermeli

Kaydırakta kardan adam
Çocuklara koşarken
Bal çiçeği ilk bahar
Mevsimlere düşmeli

Her yerde onların kirli yüzü ve gün be gün bilemekteler kanlı pençelerini. Paşabahçe'de işçi evlerinin ışıltısını söndürüyorlar. Beykoz'un kırık camlarını bastırıyorum göğsüme. Deniz gibi kabarıyor işçiler, denizi kucaklıyoruz ve göğsümde açıyor bir *Cam Güzeli*:

"Beykoz'da / Cam işçileri / Değdi / Ateşten elleri / Kum tanelerine/ Soluk bir kent / Aydınlandı Sonra / Kırıldı / Beykozun camları / Savruldu gözlerimize / İnsan ağladı / Kent buğulandı / Beykozda / İşçi çocukları / Eylem'ler / Umut'lar / Güneş sesli / Cam güzelleri / İçimde cam kesiği / Kum fırtınası / Deniz bulantısı / İçimde cam sevdası / İçimde / İlle de bir umut Güneşe fırça batırıp / Cam güzeli çizen çocuk."

Uzanıyor pençeleri; insan yüzüne, doğaya. düşün ki ağaçlardan korkuyorlar, korkuyorlar düşünceden. Hatırımda Antonyolar! Gözlerimin önünde yeniden akıyor kanları.

"Yurdumun duvarları önünde.
Karda,
Yeşil kollu ırmağın ötesinde
Billurlaşmış gördüm kanı
Başak altında
Nitrat altında,
Halkımın damlayan kanını gördüm

SANA

Ben seni yeşil mercanlar gibi sevdim
Dalgaların köpükleri gibi
Dupduru, bembeyaz, tertemiz

Karların içinde yeni açmış bir kardelendin
Tek başına
Mavi suya akan nehirdeki nilüfer
Yapayalnız

Ben seni yeşil mercanlar gibi sevdim
Dalgaların köpükleri gibi
Dupduru, bembeyaz, tertemiz.

Kara gözlü yar
Ne senin için Ferhat olup dağları delsem dedim
Ne de Mecnun gibi yansam
Gene gökyüzüne çizdim seni
Kimsenin görmediği çoban yıldızının yanına koydum
Oradan seslendim sana
Duymadın mı?
Duymadın mı senin için söylediğim türkülerimi?
Bazen ağlayıp dertlendiğimi
O billur sesli kuşla gönderdiğim öpücükleri
Hissetmedin mi dudağında?

Ceylan bakışlım
Ben seni yeşil mercanlar gibi sevdim
Dalgaların köpükleri gibi
Dupduru, bembeyaz, tertemiz.

M. Veysel TIRPAN

Ve ateş gibi tutuşuyordu
Her damla"

Ve Neruda gör ve tutuştur diyor, halkının damlayan kanının her damlasını. Hep aynı cellat tepemizde. Ve dünya kanıyor, çocukların yüzünde, kadınların gözlerinde, halk ekmeklerinde, otobüs kuyruklarında, okullarda, hastanelerde, içimde... İçimde çoğalan insan sevgisi. Elimden tutuyor Neruda. Usulca sokuluyorum koynuna. Deviniyorum kelimelerde, çözüyorum dilimi, çözüldükçe insan doluyor içime. Geldim sana. Seninle, yok etmeli celladı, akan her damla kanı tutuşturmalı ve yeniden kurmalı dünyayı.

"DUENDE YOK SAYIN BAYLAR"

İkbal KAYNAR

"Dostları bir gün Lorca'ya bazı şiirlerinin bestelendiğini ve o günlerde yetenekli ünlü bir soprano tarafından söylendiğini, bunun da başta bazı aydın çevrelerde olmak üzere beğeni kazandığını söylerler. Bununla da kalmayıp mutlaka dinlemesi için telkinde bulunurlar... Soprano dinlenir. Lorca'ya sorarlar: Üstad, nasıl buldun şarkıları? Besteler iyi, der Lorca, sopranonun yorumu da hatasız, ama ben tatmin olmuş sayılmam. Niçin? derler dostları. Lorca burada o ünlü yanıtını verir: Duende yok sayın baylar!"

Rafael Alberti'nin 1936 yılında 19 Ağustos şafağında bir şiir mucizesi olan ve gericilerin katlettiği ünlü İspanyol şairi Federico Garcia Lorca'yı anlatan kitabında bu bölümü okuyunca o denli etkisinde kaldım ki, adeta içimde bir şeyler kıpırdadı. Sanat adına içlerinde İspanyolca cin, büyü anlamında kullanılan *duende* olmadan neler yapılıyor düşüncesi beni rahatsız etti. Özellikle eski günlere inat sanatın ve sanatçıların yozlaştığı, yozlaştırıldığı ülkemizde duende olgusu olmadan neler dinliyoruz, okuyoruz dedim kendi kendime.

Hançeresinde duende kuşunu beslemiş büyütmüş bir şarkıcı büyüler bizi. Çünkü sesi, yorumu bizi şarkıda geçen yerlere götürür. Bazen Anadolu'nun bir köyüne konuk oluruz, bazen de Büyükada'da Dil Burnu'na. *"Devrent deresini duman bürüdü"* deyince Denizli'ye gideriz.

"Dil'de yalnız dolaştım hep, gözyaşlarım dinmedi" deyince Büyükada'ya gideriz.

"Yar deyince kalem elden düşüyor
Gözlerim görmüyor, aklım şaşıyor
Lambada titreyen alev üşüyor"(1) derken aşkın güzelliğine, yaratıcılığına tanık oluruz.

"Suya da düşmüş tutamadım kolunu
Kadir mevlam kısmet etmiş ölümü"
Kuruyası çaylar nerelere koydun Ümmü'mü, derken bir genç kızın çaya düşüp boğulmasına, arkasındaki insanların acısına ortak oluruz.

"Şiirlerle duydum seni
Sevda, hasret, kavga, hürriyet
Ülken İspanya, Afrika ne farkeder"(2) derken insanların kardeşliğine, sevdanın, kavganın evrenselliğine tanık oluruz. Ne güzel yakışır bu sözler, duyguları taşımayı bilene. Hiç eğreti durmaz üstünde türküler, şarkılar, şiirler. Çünkü yüreği onları yaşar, yüreği öyle atar.

Yüreğinde duende kuşunu beslemiş, büyütmüş şair büyüler bizi; Usta bir şair sözcüklerle özel bir sempati ilişkisi içindedir. İşte sözcüklerin birbirleriyle öpüşürken çıkardığı o emsalsiz ses şiirin büyüsüdür. Şair, şiirini kurarken ona en uygun ifadeyi yakalamışsa, o şiir büyüler bizi. Çünkü şairin biçemi (üslup) ruhuyla, mizacı ile tam bir uyum içindedir. Çünkü şair bir söz simyacısıdır. En basit bir kelimeden yola çıkarak diliyle, biçemiyle, duygularıyla, yaratıcılığıyla onu altın haline getirmiştir.

"Onlar ki kelimelere can verirler" demişse Şeyh Galip, şiirde bu büyüyü yakalamış, ülkemizde sembolist (simgecilik) şiirin ustası Sedat Umran'dan ateş böcekleri üzerine yazdığı şiirlerden bir bölümünü okumanın zamanı geldi.

Ateş Böcekleri
Karınlarında taşıdıkları meş'alelerle
Tutuştururlar bir geceyi
Bir düğün alayının habercileri
Umudun gözlerine serpilen kıvılcımlar
Gecenin gür ve kara yaprakları arasında
Yanmakla sönmenin sınırında yaşarlar

Bu konuda usta şair Nazım Hikmet'i unutmak mümkün mü? Bakın Nazım toplumcu şiirlerinden *Şeyh Bedrettin Destanı*'nda nasıl sesleniyor.

Yağmur çiseliyor
Gecenin geç ve yıldızsız bir saatidir
Ve yağmurda ıslanan
Yapraksız bir dalda sallanan şeyhimin
çırılçıplak etidir.
Yağmur çiseliyor
Serez çarşısı dilsiz
Serez çarşısı kör
Havada konuşmamanın, görmemenin
kahrolası hüznü
Ve serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü
Yağmur çiseliyor."

Şiire susayınca, kana kana içtiğimizdir şiir.

Türküye ve şarkıya susayınca, kana kana dinlediğimizdir, büyüsü olan türkü ve şarkı zamana direnen, çekiciliğinden bir şey yitirmeyen şiirler, şarkılar büyüler bizi.

(1) Abdurrahim Karakoç
(2) İkbal Kaynar

"SAVAŞ SAVAŞI BESLER"

Medet TURAN

Bugünlerde, özellikle burjuva basınında, şu sözler ön planda tutulmaktadır, *"dünyanın birçok yerinde karmaşa hakim"* Televizyon ve gazetelerde objektiflere yakalanan birkaç kare görüntü; Filistin, Irak... özellikle bu bölgelerde yaşananlar bir karmaşa olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Şunu açıkça görmek ve göstermek gerekir. Bu karmaşa halkların kendi kendilerine yarattıkları bir durum değil. Bu karmaşa emperyalist devletlerin ortaya çıkardığı bir yağmalamadır

Görülen doğrular üzerindeki perdeyi biraz daha aralayalım. Şimdi, savaş bir an mı, yoksa bir olay mı, ya da bunların dışında bir şey mi? Bu sorulara verilecek cevaptan çok, şunu bilmekteyiz ki, savaş her iki taraf için de bir yıkımdır. Tarihten örnek verelim. Atina Sitesi ile Isparta Sitesi arasında çıkan savaş, her iki site için de, uzun süreler hafızalardan silinmeyecek örneklerle doludur. Perikles'in ölümüyle Atina demokrasisinin güven yitirmesi, savaşın Yunanlara getirdiği yıkım, tarih, felsefe kitaplarını birazcık karıştıran herkesçe görülebilir. Tabii ki, burada şu ayrımı yapmak gerekir. Yapılan her savaş olumsuzlanmamalı. Haksız savaşlar olduğu kadar, haklı savaşlar da vardır. Spartaküs'ün Romalılar'a karşı verdiği mücadele... Rusya'da işçilerin... köylülerin... çarlığın baskısına ve burjuvaziye karşı savaşması... bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Görülen odur ki, ezilenler, ezenlere karşı her zaman haklı bir savaş girişiminde bulunmuştur.

Buraya kadar bir kavramı öne çıkarmaya çalıştık. Savaş. Bu kavramın anlamını irdeleyelim. Savaş, "devletler ya da toplumlar arasında silahlı kavga" bunun üzerine durup düşünmek gerekir. Yukarda da örneklerle açıklamaya çalıştığımız gibi savaşın tarihi oldukça eskidir. Düşünürlerin didik didik ettiği bir kavramdır, savaş. Doğadaki haklı savaşa baktığımızda, insan türünün dışındaki bütün canlılar varlıklarını sürdürebilmek için savaşırlar. Ya insanlar? Savaşlarla kendi soyunu yok eden tek tür. Homeros *İliada'da*, *"savaş insanların işidir"* demiştir. Şunu biliyoruz ki, bazı filozoflar insan gelişiminde savaşın öneminin çok fazla olduğunu söyler. Örneğin Herakleitos *"evrenin ya da doğanın bir savaş alanı, bir çatışkılar alanı"* olduğunu bildirir, savaşı *"varlığı var eden temel ilke"* olarak görür. *"Savaş her şeyin anasıdır"* der. Ona göre savaş bir toplumu sarstıkça, o toplumu var eder ve geliştirir. İnsanlık her zaman Herakleitos gibi bakmadı/ bakamadı. Bir Alman atasözü şunu söyler, *"Savaş bir ülkeye üç ordu bırakır; bir sakatlar ordusu, bir ağlayanlar ordusu, bir de hırsızlar ordusu."* Aslında bu Alman atasözü birçok şeyi açıkça ifade etmektedir. Örnegin Schiller'in, *"savaş savaşı besler"* derken pek yanılmadığını görürüz. Savaşın getirisini de bilemeyiz. Bugün Irak'ta yaşananlar da buna örnektir. Daima hırsızlar ordusunu besleyecek yeni savaşlara itiliriz. Burada altını çizmek istediğim bir kavram var. Kapitalizm. Alman atasözünü destekleycesine, halkları kendi çıkarları için ön saflara iter kapitalizm. Ölen insanların gelecekle ilgili düşleri var mıydı, arkasında ağlayanları olacak mı diye düşünür mü sizce? Hayır. Düşünmez. O, sadece rantını düşünür.

Araladığımız perdeyi biraz daha kaldıralım. Bugün Ortadoğu'yu bir çıkmaza sürükleyen emperyalizm ve jandarması ABD'dir. Bu kanlı saldırıyla birlikte arkasında sayısını bilemediğimiz insan cesedi, gözü yaşlı ana ve sakatlar ordusu bırakmıştır. Şu bir realitedir, ABD ve uşakları gözyaşı döken anaların oluşturdukları denizde boğulacaktır. Sadece "düşman" analarının ve çocuklarının gözyaşlarıyla mı? Tabii ki hayır. Kendi bilinçleri dumura uğratılmış, ABD ordusunda ölen asker ailelerinin gözyaşlarında da boğulacaktır. Nazım Hikmet'in şu dizelerini hatırlamakta yarar var, *"kapansın el kapıları, bir daha açılmasın./ yok edin insanın insana kulluğunu./ bu davet bizim.../ yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine./ bu hasret bizim...*

Bugün savaş türküleri birçok ülkede söylenmektedir. Bunun başını da Irak ve Filistin çekmektedir. Neydi sorun? 11 Eylül saldırısıyla ABD "terörist" avına çıkmıştı. Önce Afganistan, ardından Irak. Böylece bu ülkelerde kendi çıkarlarına ters düşecek iktidarları ortadan kaldırıp kendi istediği tipte bir iktidar kurmaktı. Savaş yoluyla da Irak'a demokrasi ihraç edeceklerdi. Gerçekte olan Pandora'nın kutusunun açılmasıdır. Güçlünün düdüğünün öteceği bir ortam yaratıldı. Bu hareketiyle dünyaya "demokrasi" nin nasıl ihraç edilme(me)si gösterildi. ABD ne istiyor Irak'ta? ABD Irak'ta kargaşa istiyor. ABD, Irak'ta katliam istiyor... Bunları istiyor, çünkü ABD ekonomisi savaş ekonomisidir. Mermi sıkılacak, füzeler, bombalar tüketilecek, sanayiye

HEP GÜZEL SÖZLER SÖYLEMELİYİZ

Ebru Oktay'a

Yetersiz kalıyor direncim
Birbirine can olmalı emeğimiz

Yoruldum gönül yaprağımdan
Yetmiyor ah
Yetmiyor canımın gücü
Düzeyli ilişkilerin tümünü korumaya
Zorunlu işlerin kuşatmasındayım

Merakla öğrenen
İnsan araştırmasını kuşanmalıyım
Arına arına yeşermeli ömrümüz
Hep güzel sözler söylemeliyiz.

Mustafa GÖKSOY

canlılık gelecek. Bütün bunlar şunu göstermektedir. Sanayinin işlemesi demek, emperyalistlerin kendilerini finanse etmesi demektir. Proleteryanın uyuması demektir. ABD, Irak'ta kargaşa istiyor. Hakimiyet istiyor. İstiyor. İstiyor... istemenin sonu gelmiyor...

ABD'nin bu isteklerini, bugünün yarattığı koşullarla sınırlamamak gerekir. İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan en kârlı ülke olarak çıkan ABD'nin politikasını H. Truman'ın 1947'de söylediği şu sözler çok iyi açıklamaktadır, *"ABD dünya egemenliği"* doktirini. Böylece bu tarihten itibaren dünyanın neresinde bir kargaşa varsa, orada ABD'nin parmağı var. İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan günümüze soğuk savaş yılları olarak bildiğimiz bu yıllar, Türkiye için üzerinde kara bulutların hiç eksilmediği bir dönem oldu ve olmaktadır. 1947'den itibaren ABD istedi. Türkiye yaptı. Bugün ABD Irak'a asker istiyor. Türkiye hayır mı diye(bile)cek. Sanmıyorum. Emperyalizmin Türkiye'deki kuyrukçuları, bu senaryoyu daha önceleri de tasarlamıştı. Türkiye'nin de içine sürüklenmek istediği bir çıkmaza... Sakatları, ağlayanları barındıracak bir ülke olmaya devam edecektir. Son olarak A. Malraux'tan şu sözle bitirmek isterim, *"Savaş ancak bir defa keşfedilir, ama yaşam bir çok defa keşfedilir."*

Yararlanılan kaynak
A.TİMUÇİN, *Felsefe Sözlüğü*, İnsancıl Yayınları, İstanbul. 1998 , sayfa 298.

Basından...

GÖNÜLDEN DİLE ÖZ SÖZLER
Ruşen Hakkı

Ömer Naci Soykan'ın "Gönülden Dile Öz Sözler" (aşk, felsefe ve diğer şeyler üstüne) adlı kitabını okuyorum bir süredir. *İnsancıl* Yayınları Felsefe Dizisi'nde çıkan 199 sayfalık kitapta: **İnsan, Doğa, Tarih ve Toplum, İktidar, Dil, Dünya, Yaşam, Ölüm ve Ölümsüzlük, Tanrı, Hayal ve Gerçek, Aşk ve Sevgi, Felsefe, Bilim, Sanat ve Edebiyat, Ahlâk, Kendim** bölümleri altında tam 510 **öz söz** bulunuyor.

Ömer Naci Soykan, "Sunuş" yazısının bir yerinde şöyle diyor: "*Özdeyişin öğüt veren, yüksekten konuşan bir yönü vardır. Sevmem öyle şeyleri ben. kimsenin kimseye akıl verme hakkı yoktur. Ama bu, başkalarının deneyimlerinden yararlanmaktan kendimizi alıkoyma anlamına gelmez. Tüm bilgimiz, yalnızca kendi yaşantılarımızla edindiklerimizden, ibaret olsaydı, bilgi dağarımız çok küçük kalırdı. Burada benim yaptığım şey,yaşamı yarım yüzyılı aşkın bir zamandır süren, yazıyla tanış birinin kendisiyle konuşmalarını başkalarının önüne çıkarmasıdır.*"

Sözlerden bir buket sunuyorum

- "**Kendisinden hoşnut olmayan insan, kendisinden uzaklaşamayacağı için bunun yerine başkalarından uzaklaşır.**"
- "Sıradan insanlardaki hatalar, büyük adamlarda 'özellik' olur."
- "**Çoban davarı önüne katar; önder toplumu ardına alır. Hangi sürü daha uysaldır!**"
- "İktidardan kurtulmanın en sağlam yolu, onun nimetlerine yüz çevirmekten geçer."
- "**Her söz bir inançtır ve o, şu soruya karşı hiç bir şey yapamaz: İnanmazsam ne olur?**"
- "Dünyada pek gözü olmayan insanlar, onda çok kalır, uzun yaşar. Dünya kadın gibidir, kendisine aldırış etmeyene yüz verir."
- "**Gerçek sorular, sorun olanlardır. Soru dert açar. Korkma, derde açık ol! Dertle hemhal olmakla o, uysallaşır, evcilleşir.**"
- "Ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığında ölümü göze alırsan kazanacağın metinlik, serin kafayla düşünmeni sağlar. Kurtuluş yolunu bulabilirsin. Unutma: ölümün kırbacı paniktir!"
- "**Aşk, hep söylendiği gibi, birdenbire olur: ama âşık olacak insanın vakti olmalı. Ömrü koşturmaca ile geçen biri, o anı yakalayamaz.**"
- "Yazın dünyasında dost kazanmaya değil, düşman edinmeye bak! Çünkü düşmanın en sadık okuyucundur."
- "**Kime baksan 'Ben yalan söylemem' diyor. Peki, bunca yalanı kim söylüyor?**"

Özgür Kocaeli, 21.09.2003

SUSKUNLUĞUN

Sen okyanuslara kapalısın kıyılarınla
Ben kıyılara açılmış bir okyanus
Ne olur gitme kaçma kıyılarından
Biraz asi biraz hırçınlığım
Ürkütmesin seni
Beklerim bir ömür
Toprağınla birleşmeyi
Yeter ki sen he de
Bu suskunluğun öldürecek beni

VURGUN

Dışarda güleryüzlü bir bahar
Patlatmakta tomurcukları
İçimde zemherinin soğuk yalnızlığı
Nasıl da vurgun yer böyle zamanlarda
benliğim
Dünyada olmak duygusu bile avutamaz
beni
Delik deşik olmuş yaşamım
Bir aşkın bütünlüğünde onarmaya
çalışır kendini

Dilek YILMAZ

Öykü

HAKİKAT APARTMANI*

İnci AYDIN

Adam anahtarı kilide soktu. İki kez çevirip açtı kapıyı. Gürültüyle kapanan kapı, odanın rastgele bir köşesine atılan anahtarlar ve adamın ayak sesleri bozdu evin sessizliğini. Günün yorgunluğunu tabanlarında hissediyordu. Ancak birkaç aydır çektiği şiddetli sırt ağrıları dinivermişti bugün. Ceketini çıkardı, kravatını gevşetti. Salondaki divana bıraktı posaya dönmüş bedenini. Ayaklarını en yakın sehpanın üzerine uzattı. Eline geçirdiği ilk yastığı başının arkasına koydu. Ev eski sessizliğine kavuştu.

Üzerinde bir parmak toz bulunan radyoyla göz göze geldi. Öğrencilik yıllarının, yurt gecelerinin en yakın dostu pilli radyoyla... Umursanmamış, yıllarca aranmamış, hatırı sorulmamış pilli radyo küskün bakıyordu sanki ona. Gönlünü almak istercesine kalktı yerinden. Radyoya doğru attığı her adımda düşündü. Haklıyı, haksızı, çirkini, öfkeyi, öfkenin bir namlu ucundan çıkışını, öfkenin patlayışını... Çevirdi düğmesini radyonun. Bir senfoninin başlangıcındaydı orkestra.

Adam, yere düşmüş yastığı aldı, kafasının altına yerleştirdi, gözlerini kapadı. Müzik yavaş yavaş doldurdu odayı. Adım adım hızlandı. Hızlandıkça sığamadı eve. Sabah açık bırakılan mutfak penceresinden dışarı çıktı. Usulca apartmanın çevresini şöyle bir dolaştı. Giriş kapısında, çantasından anahtarları çıkaran yorgun yüzlü kadına yaklaştı. Ona görünmeden çantanın içine saklandı.

Hacer ya da Zemin Kat:

Kapı açılır açılmaz yoğun bir küf kokusu karşıladı Hacer'i. Oğlunun başını okşadı. Somyanın üzerine bağdaş kurarak oturdu. Eşarbını çıkardı. Terli yüzünü eşarbıyla sildi. Pencereden dışarı bakmaya başladı. Deri, süet, bayan, erkek, topuklu, düz taban... Ayakkabı görmekten tiksiniyordu. Ama oğlu böyle bir pencere karşısında ayakkabı izlemeyecekti. Çantasını açtı. İkiye katladığı para demetine baktı. İnce bir keman sesi dolanıyordu evde.

Başını oğlundan yana çevirdi Hacer. Tek göz odanın neredeyse yarısından çoğunu kaplayan portatif masanın başında ev ödevlerini yapıyordu. Yüzüne rastgele serpilmiş benleri ile babasına ne çok benzediğini düşündü oğlunun. Kaderi benzememeliydi, benzemeyecekti.

İş kazası demişlerdi kocasının ölümü için. Ölüm, randevusunu bu işi başından aşkın kentte bile ertelememişti. "*Başın sağ olsun bacı*"lar faslı bittikten sonra anlamıştı Hacer, başının sağ olmasını istiyorsa gözünü açık tutması gerektiğini. Katil, makineydi. Makine de tutuklanıp mapushaneye konulamazdı ya. Üst kattaki kiracı Rıza bey, kocasıyla aynı fabrikada çalışırdı. Hacer, bir gün böyle konuşurken, ona makinenin de bir sahibi olduğunu, onun mapushanede olması gerektiğini söylemişti. Günlerce düşünmüştü bu lafın üstüne de, bir türlü işin içinden çıkamamıştı.

Rıza bey için "anarşit, kafir" derlerdi ya, kulak asmazdı Hacer. Hem yüreğinde Allah sevgisi, imanı olmayan bir adam hiç iş bulur muydu elin fukara Hacerine...

Kocasının ölümünden sonra Rıza bey, bir gündelik işi bulmuştu Hacer'e. Haftanın iki günü temizliğe gidiyor, hanımının bazı özel günlerinde mutfak işlerine bakıyordu. Bu günlerde, misafirlerden arta kalanlar ile karnını da doyurabiliyordu. Hanımı takıp takıştırmayı seven zenginlerdendi. Takılarının hepsi pırıl pırıl taşlı altındandı. Ufak bir kolye ucunun kaybolması dikkatini çekmezdi bile. Kumsaldan bir avuç kum eksilse kim fark edebilir ki? İki ay önce kafasına giren bu düşünce, başlangıçta vicdanını sızlatmış, zamanla yerini ufak kaygılara bırakmıştı. Şimdiyse, yarını bekleme telaşından başka bir şey kalmamıştı Hacer'in içinde. Zaten iş işten geçmiş, altın kolye ucunu bozdurmuştu. Beklediğinden çok para etmişti. Yarın oğluna en iyisinden bir çift deri kundura alacaktı.

Keman sesi yükseliyordu. Bu sese şimdi klarnetler de eklenmişti. Kapının altından sızarak üst kata çıktı müzik. Rıza beyin hanımı çöpü bırakıyordu kapının dışına. Arkası dönükken içeri hırsız gibi girdi. Klarnetlere, kemanlara arada flüt sesi eşlik ediyordu.

Rıza Beyler ya da Birinci Kat:

Rıza bey kırk beş yaşındaydı. Yaşamının her yılı yüzüne ayrı bir çentik atmıştı. Güldüğünde çizgileri daha da derinleşir, yaşlı bir çocuğa benzerdi.

Görüntüsü, güvenilir bir çınar ağacını andırıyordu. Gölge arayanlara yapraklarını, sırtını yaslayacaklara gövdesini sunan heybetli bir çınarı.

Çalıştığı fabrikada herkes ona "*Rıza bey*" derdi. Tuhaf bir saygınlık uyandırırdı insanlar üzerinde. İşçi temsilcisi seçilmesinin önemli nedenlerinden biri de buydu.

Üst katlarında oturan Halit beyin kiracısıydılar. Evleri alçakgönüllü döşenmişti. Duvarda asılı evlilik fotoğrafı olmasa, gösterişsiz bir otel odasına benzetilebilirdi bu ev. Çocuğu olmamıştı. Rıza, Hacer'in oğlunu kendi çocuğuymuşçasına sevmiş, benimsemişti. Karısının bu duruma pek sıcak bakmadığını bilir, gene de tutumunu değiştirmezdi. Ara sıra bu konu tartışılırdı. Son zamanlarda tartışmaları artmıştı. Birkaç aydır Halit beye kira borcunu ödeyememelerine bağlıyordu bu durumu Rıza.

Keman sesleri bir yükselip bir alçalıyordu. Çok hızlanmıştı müzik. Viyolonseller, keman sesini güçlendirerek eşlik ediyordu. Flüt sesi duyulmuyordu. Bir fırtınanın ortasında, ceviz kabuğu gibi sallanan küçük bir balıkçı teknesi olmuştu artık bu ev.

Bugün de evde, o tartışmalardan biri yaşanıyordu. Tartışmalar hep "*Hacer'in oğlu*" ile başlar, hiç değişmeyen cümlelerle sürdürülürdü. Karısı, Rıza beyin gittiği yolu beğenmediğini, iş verenlerine nankörlük ettiğini, sendikanın karın doyurmadığını, polisin evi basıp onu götürmelerinden korktuğunu, rahat yaşamanın onların da hakkı olduğunu hemen her gece yineler, aynı yanıtları almaktan usanmazdı.

Karısının, örnek alınması gereken kişi olarak ev sahipleri Halit beyi göstermesine katlanamıyordu Rıza. Böyle anlarda, kendini, gelişigüzel inen balta darbelerini gövdesinde hisseden bir ağaca benzetir, yapraklarını dökmemek için toprağa daha sıkı sarılırdı.

Müzik, bu tartışma sürerken, bir hamamböceğinin sırtına bindi. Rıza da, karısı da habersizdi böcekten. Ağır aksak ilerliyordu müzik. Fırtına sesleri dinmiş, bir sessizlik çökmüştü yıkılan binaların, durgun denizin, yerle bir olmuş iskelenin üzerine. Sanki her nesne, fırtınayı çıkaran şeyi bekliyordu gizlendiği yerden. Hamamböceği üst kata ilerliyordu ağır ağır tenor saksafon sesiyle birlikte. Sanki fırtınayı çıkaran gerilimin ayak sesleriydi.

Halit bey ya da İkinci Kat:

Hamamböceği yalnız hamamböceklerinin bileceği gizli bir delikten yukarı tırmanıyordu. Tenor saksafon da tırmanıyordu böcekle birlikte. Kalorifer peteklerinin arkasından çıktılar. Müzik indi böceğin sırtından. Böcek hızla kayboldu peteklerin arkasında.

Halit beyin kafası o kadar büyük ve cılız bedeniyle o kadar zıtlık içindeydi ki, yüz kiloluk bir adamdan emanet alınmış da az sonra geri götürulecekmiş duygusu uyandırırdı insanda. Mercimek tanesi kadar küçük gözleri, birbirine yakın ve kıpır kıpırdı. Neler görmemişti ki bu gozler... Rıza'nın, balık etine dolgun vücutlu karısının yataktaki marifetlerini, iş arkadaşlarının açıklarını, patronların nelerden hoşlandıklarını...

Üst kat komşusu Cengiz sayesinde girmişti işe. İşlerin nasıl yürüdüğünü çözmesi için bir yıl yetmişti Halit'e. İş arkadaşlarının açıklarını patronlara gammazlamış, onlara vıcık vıcık iltifatlar yağdırmıştı. Cengiz, Halit'in bu tavırlarını fark ettikten sonra onu bir kenara çekip konuşmuş, yaptığı yanlışların farkına varmasını istemişti. Doğruları ve yanlışları birbirinden farklı bu iki insanın konuşmaları bir işe yaramamıştı. Halit, bildiğini okumaya devam etmiş, Cengiz ise Halit'in verdiği öğüdü uzun süre zihninden atamamıştı.

Halit, şimdi şirketin yönetim kurulundaydı. İltifat alma sırası ondaydı. Başarısının sırrı, Cengiz'e verdiği öğütte saklıydı. "*Gözün hep açık olacak. Ezilmek istemiyorsan ezeceksin.*" Patron koltuğuna oturduktan sonra, evini, kristal vazolar ve bibolarla doldurmuştu. Evine döşettiği son model teknolojik zımbırtılarla, kış aylarında sıcak yazı, yaz aylarındaysa serin baharı yaşardı. Dört yıl önce çalışmaya başladığı şirkette bu kadar hızla yükselebilmesi Cengiz dışında herkesce hayretle ve beğeniyle karşılanıyordu. Cengiz'in işine dün, patron son vermişti. Tabii bu durumdan, Halit'in şirkette, küskün bakışlı, sümsük bir adamı görmek istememesinin de payı küçümsenmeyecek kadar büyüktü.

Yorganı açmadan fazlaca yumuşak yatağa attı kendini. Ellerini ensesinde kavuşturarak tavana dikti gözlerini. Bebek'teki lüks villayı düşünüyordu. Gülümsedi. "*Nereden nereye...*" diye geçirdi içinden. Anlaşma imzalanmıştı. Anahtarı haftaya teslim alacaktı. Anlaşmayı hemen imzalamamıştı. Bu duraksama, villayı görene kadar sürmüş, kısa sürede iz bırakmaksızın silinmişti zihninden. Nede olsa bu adamlar yasanın ta kendisiydi. Kulak kabarttı Halit. Cengiz gene açmıştı gıy gıy müziğini. "*Saf oğlan*" dedi dişlerinin arasından ve villanın hayalini kurmaya devam etti gömüldüğü yerden.

Müzik iki koldan ilerliyordu. Viyolensellerin sesi koronun sözlerine ayak uyduruyordu. Aralık pencereden sızdı müzik. Pencere kenarındaki güvercinin kanadına atladı. Güvercin, ürkerek yukarı doğru

uçmaya başladı. Üçüncü katı geçerek, öğrencilerin kaldığı dördüncü katın pencere kenarına kondu. Penceredeki kıpırtıyı fark etti Ezgi.

Gençler ya da Dördüncü Kat:

Yerde eğilerek ders çalışmaktan sırtı ve boynu tutulmuştu. İki büklüm kalktı oturduğu yerden. Bayat ekmekleri ufalayarak ıslattı mutfakta. Pencereyi açtı, ekmek parçalarını bıraktı kenara. Müzik, güvercinin kanadını terk etti. Hızla içeri girdi.

Uykulu gözler, yerlere serilmiş fotokopiler, birikmiş bulaşık, ışığın açılmasıyla telaşla kaçışan hamamböcekleri, sıkı bir sınav haftasına göre düzenlenmiş bir sahne dekorunu andırıyordu. Ezgi, Esra ve Güzin aynı evde yaşıyorlardı. Ezgi ve Esra edebiyatta, Güzin felsefede okuyordu. Yaşama bakış açıları yakınlaştırmıştı onları.

Henüz ilk yıllarında, üniversitenin bilimsellikten ne kadar uzak olduğunu görmüş, hayal kırıklıklarını kantine takılarak, derslere girmeyerek onarmaya çalışmışlardı. Kendileri gibi pek çok insanı tanıdıkça, pes etmemeye karar vermişlerdi. Şimdi bir mücadele içindeydiler. Bilimsel, demokratik eğitim için...

Üniversitede, bugün bıçaklı saldırı olmuştu. Allah-u Ekber bağırışlarıyla ne oldukları, nereden çıktıkları anlaşılmayan eli bıçaklı adamlar, üstlerine yürümüşlerdi. Polis, bu olanlar karşısında kılını kıpırdatmamıştı bile. Müdahale, bıçaklı adamlar kaçtıktan, iki kişi de yaralandıktan sonra yapılmıştı. Esra ve Güzin hastanede olmalıydılar. Bugünü anımsadıkça başına ağrılar giriyordu Ezgi'nin. Gözlüklerinin ardından gözlerini ovuşturdu. Ensesinde topladığı kestane rengi saçlarını açtı. Elindeki fotokopileri bir kenara fırlattı. Saat sekize geliyordu. Alt kattan gelen keman sesi içini acıttı Ezgi'nin. Belini ovuştururken, endişelendiğini pek belli etmemeye çalışıyordu. Tırnak kenarlarındaki etleri kemirmeye başladı.

Yaklaşık bir aydır, üniversite ile ev arasındaki yollarda kendilerine eşlik eden davetsiz misafir şimşek gibi parladı gözünde. Bugün görünmemişti siyah gölge. Yalnız, önceki gün, kantinden çay alırken göz göze gelmişlerdi. Telsizinin antenini Ezgi'ye doğru sallayarak, yılışıkça sırıtmıştı herif. Yoksa...

Teras ya da Güvercinler:

Üç polis arabası, siren sesleriyle Hakikat Apartmanı'nın bulunduğu sokağa saptı. Apartmanın önünde durdular. Güvercinler, Ezgi, Halit, Rıza'nın karısı, Hacer dikkat kesildiler. Ezgi, bulduğu her kaseti ve kitabı saklamaya, Halit, yüksek yerlerdeki

GREK ŞİİRİ
PLATON (M.Ö. 427 - 347)

ASTER

Yaşayanlar arasında
sabah yıldızıydın sen
Ama şimdi ölümde
senin akşamın aydınlatır ölüleri

Türkçesi: Anıl MERİÇELLİ

tanıdıklarını aramaya, Rıza'nın karısı yakınmaya, Hacer ağlamaya başladı.

Ayak sesleri üçüncü kata kadar sürdü. Yaklaşık on beş dakika sonra, ayak seslerine bir çift ayak sesi daha eklenerek, üçüncü katın merdivenleri inildi. Apartman eski sessizliğine büründü. Sokaktan gelen fısıltılar, zemin kata, zemin kattan terasa kadar yayıldı. Cengiz... Cengiz patronunu öldürmüş.

Güvercinler, iri ekmek parçalarını gagalayıp, ufakları kursaklarına dolduruyorlardı. Hakikat Apartmanı'nda tüm olanlardan habersiz, üçüncü kattan yükselen senfoniyi dinliyorlardı.

* Bu öykü, İnci Aydın'ın *İnsancıl* Yayınları'ndan çıkan *Yabancı* isimli öykü kitabından alınmıştır.

BİSİKLETE BİNMEYE ÖĞRET BANA

Nalan ÇELİK

Senden uzakta,
gece sığınağında,
hüzün damla damla erirken.
Ayla arama giren bulutları siliyorum.
Resimlerde seyrediyorum geçmişi.
Ve anların sözlerini anımsıyorum.

Kırmızı papuçlarınla
ilk topa vuruşun.
Günlerce futbol oynayışımız,
bezli poponun üstüne düşüp,
dizlerini temizleyişin.

Kırmızı giyemezsin... cinsellik,
top aynamak ayıp.

Bisiklete ilk binişteki,
korkulu sevincin.
Özgürlüğün rüzgarıyla buluşurken,
gururlu gülümseyişin,
bana el sallayışın

Bisiklete binemezsin.
Orospu mu olacaksın.

Sekizinci doğum günün,
arkadaşlarınla, oyuncakları
evin her köşesine yayışımız.
Anneleri unutup,
birlikte oynayışımız.

Erkeklerle oynayamazsın,
Kız arkadaşının ağabeyi var mı.

İlk okuduğun,
Şeker Portakalı öyküsü.
Ağlayışın, bana sarılışın,
anlattıkların,
birlikte ağlayışımız.

Yalnızca ders kitaplarını oku.
Alim mi olacaksın,
alt tarafı bir kadın.

Geç de olsa... ayağımda,
kırmızı papuçlar, elimde resimler.

Senden uzakta,
seni düşünüyorum.

Yeryüzüne uzanan kapatılmış kapılarımı,
Gökyüzüne örtülmüş tozlu perdelerimi,
Seninle araladım oğul.

Bisiklete binmeyi öğret bana.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

4 Eylül Perşembe

Sabaha karşı 05.00'te gökyüzüne baktıkta şunu gördüm. Üşüten bir rüzgar, gökyüzünde bulut devşiriyordu.

Sevindim.

Güneşi severim. Ancak son on gündür, sanki sırtımızda taşıdık güneşi. Soluk almakta bile zorlandı insan. Güneşin bu konumunu sevmedim. Her gün yağmur yüklü bulutları bekledim.

Sabaha karşı saat 05.00'te gökyüzünü tararken sevinçle, *"Bu bulutlar yağmur getirir."* dedim. Sabah kalktıkta, yağmur gelmişti. Giyindim, doğru sokaklara...

Ağaçlar, çiçekler, otlar, hepsi dirilmiş yağmurla. Ben de dirildim. Hiç sakınmaksızın düştüm yollara.

Sevgili yağmurla sarmaş dolaş dolaştık durduk. Sonra ben, yağmuru dışarda bıraktım. Ama o, ordaydı. Pencereden baktıkta görüyordum.

Bilirsiniz Thales'tir suyu evrenin temel maddesi yapan. Thales dendi mi, doğa filozofları gelir akla. Bence felsefenin en heyecanlı bölümüdür bu bölüm.

Ömer Naci Soykan, bu heyecanı duyumsayan bir düşünür. Bakın bu serüveni nasıl izletiyor bize *Ağaçları Tanıyan Filozoflar (Türkiye'den Felsefe Manzaraları I, İnsancıl* Yayınları, İstanbul, 2003) adlı yazısında, *"Yazılı eserlerde 'physis' sözcüğüne ilkin Odysseia, Kitap X, 303'te rastlanır "*

Ömer Naci'nin de sözünü ettiği gibi Odysseia'da o bölüm şöyledir. *"Argos'u öldüren böyle konuştu ve kopardı otu topraktan / uzattı bana ve bir bir saydı özelliğini. / Çiçeği sütbeyazdı, kökü kapkara, / ona 'molü' derlerdi tanrılar arasında / koparamazdı onu hiç bir ölümlü insan / ama yeterdi her şeye tanrıların gücü."* (Homeros, *Odysseia*, Çev. A. Erhat, A. Kadir, *Can* Yayınları, İstanbul, 2000.)

Ömer Naci daha sonra şöyle devam eder, *"Kökte siyah, çiçekte beyaz olarak görünen çiçek bitkisinin doğası, bitkinin ('Moly') belirli bir biçimi olması nedeniyle, aynı zamanda görülebilir biçim olarak da anlaşılır. Bu yoruma uygun biçimde 'physis' daha sonra Platon ve özellikle Aristoteles'çe teknik bir terim olarak başka anlamları yanında, bir şeyin belirli ölçüde zihinsel görünebilir ve kavramsal tanımlanabilir özü diye ifade edilir. Bu öz de o şeyin ilke ve nedenidir."*

Ne demişti Homeros Moly adlı bitki için. *"Kökte siyah, çiçekte beyaz olan doğa."* Ömer Naci şöyle devam eder. *"... bu deyiş, hiç zorlanmadan, felsefi söylem yönüne doğru şöylecene uzatılabilir: 'Doğa kendisini kökte siyah, çiçekte beyaz olarak gösterir ya da 'gösteren şeydir.' Ne yönden bakılırsa bakılsın, Homeros'un sözünün salt bir betimleme olmadığı açıktır. Bunun nedeni yalnızca, onda doğa (physis) sözcüğünün ilk kez kullanılmış olması da değildir. O cümlede 'physis, doğrudan doğruya görünür olan bir şeyin işareti ya da adı olarak verilmiyor. Görülen, doğanın kendisi değil, tersine onun çeşitli halleri (siyah ve beyaz)dir; onlara işaret ediliyor. Demek ki doğa, görünür olanın arkasında olan ve onu görünür kılan, meydana getiren, doğuran, ama kendisi görünür olmayan, ancak zihinsel gözle kavranabilen şeydir."*

Homeros'un bu sözü hiç unutulmuyor.

Bakın, Thales n'apıyor. Thales, Ömer Naci'nin söylediği gibi Homeros'un tam karşısından yola çıkıyor. Doğa Thales için görünür olmayan değil, oluşan, yok olandır. Şöyle der Ömer Naci, *"O, bu çokluğu herkes gibi tensel gözle görüyordu. Ama onun bir bir başka soy gözü daha vardı ki bu Homeros'ta henüz tam olarak yoktu: tinsel, zihinsel göz. Bu tinsel gözüyle Thales, bu çoklar dünyasının ilk- temeli ('arkhe') olan şeyi gördü, kavradı. Ve ona 'su' ('hydos') dedi. Bu su, sözgelimi, denizlerde, ırmaklarda vb. gördüğümüz (tensel gözle) su değildir."*

Peki bütün bunların önemi ne Ömer Naci söylüyor. *"Bana göre Parmenides düşüncesi, doğa (physis) felsefesinin kapısına dışardan kilit vuran, bundan dolayı olumsuzlayıcı bir sınır çekmedir. Bu sınırda doğa felsefesi biter, varlık felsefesi başlar, yani ontoloji (...) Doğa felsefesi, ister Yeniçağ'dan günümüze, ister Antik Yunan'da, hangi biçimde olursa olsun, ne zaman ki doğa (physis)dan, doğduğu yerden, İonya örneğinden uzaklaşmış, daima başka bir şey olmuştur."*

Doğa o zaman fiziktir. Oysa hem Homeros'ta, hem Thales'de 'açıklayıcı bir doğa kavrayışı olmakla birlikte, aynı zamanda da betimleyici bir resimdi.

İşte biz bu betimleyici resmi yitirdik. Doğa fizikçinin elinde açıklanması gereken kuru bir nesne durumuna düştü.

Ömer Naci, doğanın sesını şöyle duyuruyor. *"Ne canlı doğayı ne de bilimi gözlerinizin önünden yitirmeyin. Ben ikisinin bir yay gibi gerili, karşı kar şıya durduğu yerdeyim, ister İ.Ö. 6. yüzyıl İonya'sında ister başka bir zaman ve yerde. Bu antogonizmi, bu gerginliği yitirdiniz mi ya edebiyat olur*

yaptığınız, ya bilim. Sakın birinden şu kadar birinden bu kadar alıp ikisini karıştırarak da antagonizmi yok etmeye çalışmayın, yoksa ne edebiyat olur avucunuzun içindeki ne bilim; sadece rezalet!"

Ömer Naci, felsefi yazı yazmıyor. Sanki öykü yazıyor. Bu öykünün temel karakteri doğa. Yetkin bir öykü yazarı nasıl sağlam bir kurguyla, örge-itki ilişkisiyle karakterini canlandırırsa, doğa-insan ilişkisini öyle anlatıyor.

Doğa, *"insanoğlu"* diyor, *"benim nasıl olduğumu, bilimle öğrenebilirsin. Ama beni ancak 'doğa resimleri' felsefesiyle anlayabilirsin. Bu resim 'doğal dilin içinde oluşan-oluşturulan deyişlerle kafamızda doğa resimleri çizebilen bir metin olabilir."*

Ömer Naci, trajik bir doğa öyküsü yazmış. Trajik bir öykü... doğanın son seslenişi sanki.

Bugün yağmurla kucaklaşırken bunları düşündüm.

9 Eylül Salı

Sağda solda yazılarını okudukça hep acırım onlara... Kimlere mi. Kimlere olacak. Broşürlerle, el kitaplarıyla, kulaktan dolma bilgilerle marksist oldum sananlara.

Şimdi de öyleleri vardır, kuşkusuz. İnsani birikimle bilinci geliştirmeden, Politzer'le marksist olunurdu 1970'lerde... Çok hızlıydılar, çok serttiler. Felsefeyle, estetikle uğraşanları küçümserlerdi. Hele Platon, Aristoteles, Descartes, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd... hepsi fosildi bunların.

Sanatın hiçbir dalı ilgilendirmezdi bunları. Çünkü hepsi burjuva yazarlarının ürünleriydi. Gorki, Sohov dendi mi, zaman yoktu, devrimden sonra okuyacaklardı.

Yürekliydiler. Korkusuzca devrim için öne atıldılar. Yakalandılar. Bu uğurda hapis yattılar.

Şimdi kendi geçmişlerine sövüyorlar. İşte onlara acıdığım yer bu nokta. Ama iş burda kalmıyor. Hiç anlamadıkları marksizme de sövüyorlar. Bir yanlışı, bir başka yanlışla düzeltmeye kalkıyorlar. Bu noktada acınası duruma düşüyorlar.

Bir huyları değişmemiş. Yine çok hızlılar, yine çok sertler.

Peki nedir bu sertliğin, saldırganlığın itici gücü. Haksız çıktılar. "Broşürler"lerle marksizmin anlaşılamayacağı, şimdi dank etti kafalarına. Peki şimdi başlasalar olmaz mı. Olur, ama marksizm moda değil. Moda olmayan bir marksizm için, marksizmi öğreneceğim diye, bilinç geliştirici etkinliklere girişmenin bir anlamı yok.

O zaman alırsın eline kalemi, kendi geçmişine, marksizme, yalın hayatıyla bu yolda devam edenlere söversin.

Alkış da alırsın.

11 Eylül Perşembe

Yağmurlu bir sabah... *İnsancıl*'ın balkonundaki çiçek saksılarından toprak kokusu geliyor... İstanbul'da neredeyse topraksız kaldık... Topraksızlık... betonlaşmış kentler karakterimizi de etkiliyor mu acaba... Bunu yazarken Alaattin Topçu'yu düşündüm. Bakın ne demiş *Damar*'da (Eylül 2003. sayı 150) *"Cengiz Gündoğdu'nun 'İnsancıl'ın Ağustos 2003 sayısındaki 'Yıldız Güncesi' birçok yönüyle tartışılması ve benim görüşümce reddedilmesi gereken yaklaşımlar içeriyor."*

Tartışmayla reddetme, birbiriyle uyuşan kavramlar değildir. Tartışma eşitler arasında olur. Reddetmeye geldikte... burda üst, ast ilişkisi vardır. Alaattin Topçu, *Damar*'ın yayın yönetmeni olduğu için kendini üst sanabilir. Ama ben onun astı değilim.

Alaattin Topçu, olsa olsa benim görüşlerime katılır, ya da katılmaz.

Yazarlığın ilk koşulu dilin inceliklerini bilmektir. Şimdi kırk yaşlarını aştığını söyleyen Topçu'nun, şimdi altmışını yaşayan bana üstlük taslaması kaba bir davranıştır.

Tartışan kişiler, tartışma bittikten sonra da birbirlerine "merhaba" diyebilmelidir. Üstlük tavrıyla tartışma olmaz.

Özgen Seçkin, yayın yönetmenine dilin inceliklerini niye öğretmiyor.

Alaattin Topçu, şöyle devam ediyor, *"Çünkü biliyorum ki, son aylardaki çıkışlarımla birçok çevreyi rahatsız etmiş durumdayım. Rahatsız etmeye de devam edeceğim."*

Topçu, Platon'un tanımladığı mağarada yaşıyor. Gölgeleri gerçek sanıyor. Gölgelerini seviyor Birçok çevreyi rahatsız ettiğini düşünüp, buna seviniyor.

Ben birçok çevrede... ben de Topçu gibi konuşmaya başladım, birçok çevre denir mi, *"rahatsız etmiş durumdayım"* denir mi.

Topçu şunu bilsin. Çok görmüş, çok geçirmiş, altmış yılın damıttığı bir insanım ben. Hiçbir düşünce rahatsız etmez beni. Ne Topçu'nun bozuk Türkçesi, ne de Feridun Andaç'ın görüşleri rahatsız etti beni.

Yol uzundur... Bizler, bu uzun yolun yolcularıyız. Bu yolu kimse bitiremez. İşte Aristoteles, işte Hegel, işte Marks... Yol devam ediyor.

Üstlük taslamakla, çıkışlarla yolu bitireceğini sanıyor Topçu. Bu son derece öznel bir duygudur.

Çok katlı evler, topraksızlık kıskıvrak çevirdi insanı. Kimileri bu yüzden yolun sonuna geldik sanıyor. Bir çıkışla yolu bitirecek bu sanıyla...

Topçu yazını okudum. İki gün önce 1970'lerdeki kimi solcuları anlatmıştım. Sen o anlattıklarımdan biriymişin meğerse. *Günce*'de söylediklerim denk geldi.

Şimdi gülüyorum. Sencileyin kişiler o tarihlerde de kızarlardı bana. Neden kızarlardı biliyor musun.

Tek bir soru sorardım onlara *"Estetik görüşünüz nedir?"*

Sert sert bakarlardı... Hiç kuşku yok, sen de serttin o zaman. Hiç değişmemişsin, baksana yine sertsin.

"Aleme nizamat verme" üstten bakma huyunu pek seviyorsun anlaşılan.

Azıcık sevmesene kendini... azıcık içine baksana... azıcık değişsene.

Alaattin Topçu'yu tanısaydı Herakleitos, *"Her şey değişir"* demezdi, *"kimi şeyler değişir"* derdi.

Sen çok yaşa Topçu, sabah sabah çok güldürdün beni şu üstten bakışınla. Karşımda olsaydın, korkar gibi yapar, *"Amirim yapma reddetme benim düşüncelerimi"* der, şakacıktan eğilirdim önünde.

Neyse, belki bir gün karşılaşırız.

12 Eylül Cuma

Berfin Bahar'da (Eylül 2003, sayı 67) okudum. Samim Güner, *Orhan Pamuk'un Kars'ı* adlı yazısını nasıl okuduğunu anlatıyor. Nasıl okumuş bakın, *"Merakla ve meraktan doğan istekle başladım okumaya. Bu hızla son yüz sayfaya kadar geldim. Son sayfalarda gerçekten çok zorlandım. Öksürük şurubu gibi gitmeye başladı. Bitirmeliydim bu buz gibi kurguyu. Bitirdiğimde, haşlanmış turp otuna azıcık limon sıkılmış zeytinyağlı lezzeti gibi bir tat kaldı damağımda. Süzgecimde takılan hiçbir şeyin olmadığını gördüm."*

Değişik bir kitap okuma. Samim Güner, bir kitaptan bilinciyle değil, damağıyla tad alıyor. Bu yoldan gidersek, şöyle kitap eleştirileri okuyabiliriz. "Yazar cümleleri iyice kavurmamış. Bundan ötürü kitap pişmemiş taze fasulye tadı veriyor. Üstelik tuzunu fazla kaçırmış. Kullandığı zeytinyağı kaliteli değil. Kitabı bitirdiğimde asit damlatılmış kahve tadı bıraktı damağıma."

Şimdi, bir kitaptan damağıyla tad alan Samim Güner'in yazısı okunur mu. Okudum. Okuduğum da iyi oldu.

Samim Güner'e göre Orhan Pamuk Karslılara hakaret etmiş. Bakın, ne diyor, *"Özenle seçilen kentte böylesine betimlemeler yaparken bir yandan orada yaşayanları küçümsemiş, bir yandan da aşağılamıştır."*

Samim Güner, yazısını şöyle bitiriyor. *"Kars'ı ve Karslılara yöneltilen bu betimlemelerin yanıtını gerekenler verecektir. Haydi Karslı dostlar!"*

Ben, *Kar*'ı iki kez okudum. Yüzlerce kez sayfalarını karıştırdım, didik didik ettim. Sonra estetik nesne olmadığını gösteren bir yazı yazdım. Ama ben *Kar*'dan Kars'ı, Karslıları aşağılayan bir anlam çıkarmadım. Çünkü *Kar*, son derece başarısız da olsa kurgudur. Kurguda kim aşağılanıyor düşüncesi son derece yanlıştır.

Ben beğenmiyorum Orhan Pamuk'u. Ama Kars'a, Karslılara Orhan Pamuk'a gereken yanıtı vermeleri için çağrı yapmak. haydi diye ünlemek. bu olmaz. Sami Güner'i kınıyorum.

Sami Güner, belli, bir roman nasıl okunur, nasıl değerlendirilir, bunu bilmiyor. Kendisi de biliyor bunu. Şöyle diyor, *"Romanın içeriğini ve kurgusunu eleştirmeye hakkım olmadığının da bilincindeyim. Çünkü bu iki unsur yazarın kişiliğiyle, alt yapısıyla ilgili konular*

Sami Güner, bilincindeyim dediklerinin de bilincinde değil. Yazarın kişiliğiyle kurgunun ne ilgisi var.

Okur sorumluluğuyla yazmış bu yazıyı Sami Güner. Bilinçli bir okur değil Sami Güner. Her zaman söylerim. Okur olmak. yazar olmaktan zordur

Bu konuda bir örnek vereyim. Bir tarihte Samsun'da söyleşideyim. Bir dinleyen şöyle dedi, *"Siz. şehir içinde otobüse binenleri niçin aşağılıyorsunuz."* Tabii ben de sordum, *"Bunu nerden çıkardın.* Bunu, benim *Kılını Kıpırdatmayan Adam* öyküm*den çıkarmış.* Konuşmaya başladık. O öyküdeki adam ben miyim, ben değilmişim. Peki. ben değilsem, benim otobüse binenleri aşağıladığımı nerden çıkarıyorsun. Bilmezmiş, çıkarmış işte. Bunun üstüne ben şöyle dedim. *"Bir nesneden keyfince bilmeden bir şey çıkarıyorsun, yumurtadan et niye çıkarmıyorsun."*

Şunu söylemem gerekiyor. Roman okumasını. roman değerlendirmesini bilmeyen okur, edebiyatımızı olumsuz etkiler.

13 Eylül Cumartesi

İstanbul'da sonbahar... Sonbahar tetikte yaşatır insanı. Sabah güneşine aldanıp çıktın mı, yarım saat sonra sırılsıklam olursun bardaktan boşanan yağmurda... Sabahın kalın bulutları da aldatır insanı. Sıkı giyinirsin terler durursun gün boyu...

Bu sabah, yerlere saçılmış ıslak yapraklara bakarken içim ezildi... Geçip giden günleri düşündüm.

Pelin... hiç uyumayan, ama uyurmuşcasına duran bir acı. Bir müzikte, bir sözde, dahası bir çatalda, bir köşede, başını kaldırır. Şiirinde söylediği gibi gözlerde güneş arayan bakışla bakar... Böyle yürürken İnci Aydın'ın şiiri geldi.. ne güzel söylemiş İnci Aydın, *Yaprağın Ölümü* adlı şiirinde. *"Ayaklarının altında / çınar yaprakları / sarı, yeşil. kavuniçi / anımsatıyor / yüreğinin nasıl ezildiğini / süzgün yüzün yerde / Acıyorsun / sadece kendine // Biraz kaldırsan yüzünü / Yapraktan yukarı / Göreceksin, / çıplak da kalsa / direnen / heybetli / ağaçları."*

Öyle yaptım, kaldırdım başımı, *"direnen / heybetli / ağaçları"* gördüm. Sonra o kocaman kediye baktım. Saçak altında kıvrılmış yatıyordu. Sevmek için yaklaşırken, seslendim, korkmasın diye. Gözünü açtı, beni gördü, gerindi. Çömeldim. Uzun uzun sevdim. Bedeni ılıktı.

Kedinin ılıklığı, içimin gerginliğini yumuşattı.

16 Eylül Salı

Pazar günü *Cumhuriyet*'de Leyla Tavşanoğlu'nun söyleşisi vardı. Leyla Tavşanoğlu, Türkiye Ziraatçılar Derneği başkanı İbrahim Yetkin'le konuşmuş. Bu konuşmayı okurken içim sızladı.

İbrahim Yetkin şöyle diyor, *Türkiye'nin üretimden uzaklaştırıldığı, üretimden vazgeçirildiği, aslında ipinin çekildiği tarih 24 Ocak kararlarıyla olmuştur. Yani bu Türkiye için milattır. Piyasa ekonomisi adı altında uygulanan bir politikadır bu. 'Devletçilik olur mu?, dediler. Ayda mı yaşıyoruz? Artı dediler ki, 'Devlet üretir mi? Devlet çalışır mı? Devlet buğday satar mı? Devlet faaliyet gösterir mi?' Böyle söyleye söyleye bunlar sadece bir iktidarın söylemi gibi algılandı. Ama iş hiç öyle değildi. Bu, uluslararası sermayenin Türkiye üzerinde oynadığı oyunun bir parçasıdır."*

Leyla Tavşanoğlu soruyor, *"Peki Türkiye pazarını ele geçirmeyi başardılar mı?"* İbrahim Yetkin şöyle diyor, *"Bana göre tamamıyla başardılar. Türkiye şu anda üreten ve ürettiğini kendi iç pazarında değerlendiren, ürettiğini tarımsal sanayiye aktarıp işleyen ve dünyaya açılan bir pencere değil artık. Hatta rakam da vereyim. Türkiye 16-17 yıldır üretimden vazgeçirilmiştir. Şu anda çiftçi, üretici, köylü tarlada değil, artık kahvede; ölümü bekler gibi oturuyor."*

İçim şunun için sızladı. Türkiye'de sol, bu duruma düşülmesin diye mücadele etti. Tam bağımsız, özgür, kalkınmış, eşitlikçi bir ülke için.

Bu mücadelede sol taktik hatalar yapmadı demiyorum. Ama solun bu mücadelesi, önce psikolojik savaşla halka başka türlü gösterildi. Sonra sol ezildi.

Bakın Albertini, *Azgelişmişliğin Mekanizması* adlı eserinde ne diyor, *sömürgecilik, üçüncü dünya halkının kişiliğinin derinliğini hedef alan geniş bir beyin yıkama kalkışımı olmaktadır."*

Albertini daha sonra, azgelişmiş ülkelere Amerikan Hayat Biçimi'nin benimsettirildiğini anlatarak şöyle der, *"Daha sonra aşçılar, Avrupa yemeklerini beğenmek zorunda kalacaklar."*

Burda önemli nokta şu. Bütün bunlar modernleşme, çağdaşlaşma diye gösterildi. Dört bir koldan bir saniye durmaksızın işletilen propagandayla halkın kişiliği yıkıma uğratıldı.

Peki, bizde niçin tarımı çökerten bir politika uygulandı. Albertini bakın ne diyor, *"Ekonomik gelişme tarımda, diğer alanlara oranda çok daha devrimcidir. Bu gelişme gerçekten de, sadece köylünün doğa karşısındaki tutumlarını ve hayatı ve dünyayı kavrayış şeklini değil, tarımı bir sosyal egemenlik biçimi haline getiren sosyal yapıları da hedef alır. / Kırsal dünyayı edilgenlikten kurtarırken eski anlayışların hedef alınması çok temel politik mekanizmaları sarsar. Kırsal bir halk kütlesini canlandırmak, onu, kader karşısındaki tutumuna değiştirerek şekillendirmek, özce, şehir seçkinleri ve burjuvaların kalkınma ve politik hayat üzerindeki toptan kontrollerini engellemek demektir, bu durum, büyük kütleler yoksulluk içindeyken bir takım grupların iktidarı ele geçirmelerini ve zenginlik ve bolluk içinde olmalarını önlemek anlamına gelir."* (J.M.Albertini, *Azgelişmişliğin Mekanizması*, Çev. M. Sener-M. Kum. *May* Yayınları, İstanbul, 1974).

Türkiye'de kendilerine liberal-demokrat diyenler, köylüyü edilginlikten kurtaracak tarım politikalarına şiddetle karşı çıktılar. Böylece köylünün yalnızca oy deposu olarak kalmasını sağladılar.

İşte sonuç ortada. Borç içinde yüzen, kültürüne yabancılaşmış, din diye hurafelerin batağında yaşayan yoksul bir halk.

23 Eylül Salı

İnsancıl Atölyesi'nde, Platon'un *Devlet* adlı eserini incelerken, bakın n'oldu. Sokrates, *Devlet*'de şöyle konuşur, *"Kanunların yaptığı da bu değil mi zaten? Onlar da toplumun bütün teklerine yol göstermiyorlar mı? Çocukları yönetirken de aynı şeyi yapıyoruz; kendi işlerinde, devlette olduğu gibi bir düzen kuruluncaya kadar onları buyruğumuz altında tutuyoruz. Bizim en iyi yanımızı kullanıp onların en kötü yanını geliştiriyor, içlerine bize benzer bir bekçi, bir baş yerleştirdikten sonra serbest bırakıyoruz onları."* (Platon, *Devlet*, Türkçesi Sabahattin Eyüboğlu-M.Ali Cimcoz, (9.Kitap 5-90e) *Remzi* Kitabevi, İstanbul, 1992).

Ne diyor Sokrates, *"çocukları yönetirken"* diyor, *"Bizim en iyi yanımızı kullanıp onların en kötü yanını geliştiriyor"* Burda durduk. Sokrates yine alay mı ediyor. Devam ettik. Hayır. Çocukların kötü yanını geliştirme derken hiç de alay etmiyor Sokrates.

Peki çocukların kötü yanını geliştirmek ne demek.

Bu söz üstüne bir iki yorum da yapılmadı değil. Bu arada bir arkadaşımız *Sosyal* Yayınlar'da bir baskı *Devlet* çevirisi olduğunu söyledi. Bunun üstüne bu bölümü atladık. *Sosyal* Yayınlar'dan çıkan *Devlet* getirildi.

Bakın, bu bölüm *Sosyal* Yayınlar'da çıkan *Devlet*'de nasıl. *"Sitedeki bütün yurttaşlara elini uzatan yasa da aynı amacı gütmez mi? Çocukların yönetiminde bizim amacımız da bu değil mi? Ruhlarında devlet düzenine benzer bir düzen kuruncaya kadar çocukları buyruğumuz altında tutarız, ancak ondan sonra, yani içlerindeki en iyi yanı kendi içimizdeki en iyi yanla besleyip geliştirdikten, kendimiz yerine koruyucu ve yönetici olarak onu geçirdikten sonradır ki onları serbest bırakırız."* (Platon, *Devlet*, Çeviren Hüseyin Demirhan, (9.Kitap 590-e), *Sosyal* Yayınlar, İstanbul, 2002.)

Hüseyin Demirhan'ın çevirisinde şöyle deniyor, *"içlerindeki en iyi yanı kendi içimizdeki en iyi besleyip geliştirdikten, kendimiz yerine koruyucu ve yö-*

netici olarak onu geçirdikten sonradır ki, onları serbest bırakırız."

Devlet'in ingilizcesine baktık. Orda da çocukların en iyi yanını geliştirmekten söz ediyor. Daha sonra bu işi daha iyi bilene danıştık. Daha iyi bilenin araştırması sonucu şu çıktı ortaya. Eyüpoğlu-Cimcoz çevirisi yanlış. Bunun üstüne Eyüpoğlu-Cimcoz çevirisinin *İş Bankası*'ndaki baskılarına bakıldı, *"onların en kötü yanı geliştiriyor"* duruyor. Yanlış devam ediyor.

Elinde Eyüpoğlu-Cimcoz'un çevirisi *Devlet* olanlar, sözünü ettiğim bölümü düzeltsinler.

Bu yanlış, bizim ne kadar dikkatsiz olduğumuzu gösteriyor.

26 Ekim Cuma

İzmir'de beni seven bir karı-koca, benim portremi yapmışlar. Portre, bin derecelik fırında çamurdan yapılmış. Çamur sertleşmiş tabii. Bir de yaprak var portrenin yanında. Bir arkadaş, *"Sizin ortanız yok. Ya seviliyorsunuz, ya nefret ediliyorsunuz"* dedi.

Sağda solda benle ilgili tartışmalar yapıldığını biliyorum. Ama hem sevenler, hem nefret edenler beni belli bir yere koyamıyor.

Sevenlerin kimine göre ben felsefeciyim, kimine göre eleştirmenim. *"Ataç'tan sonra tek eleştirmen"* diye yazanlar var benim için.

Geçen gün biri geldi. Benle ilgili bir yazı yazmış bir dergide. *"Kusura bakmayın, elbette sizin derinliğinizi kuşatmam"* dedi.

"Sayın profesör" diye mektup gönderenler de var bana.

Benden nefret edenlere geldikte, kimine göre Stalinist, kimine göre revizyonist, kimine göre burjuva hümanistiyim. Tabii iş burda bitmiyor. Bana kuduz köpek, kerberos, geceleri altını ıslatan domuz, o kafa, dar kafalı, sığ, marksizmi çarpıtan idealist fillozof diyenler de var.

Bu kadar değil benim için söylenenler. Şimdi yazarken aklıma gelenleri söyleyiverdim.

Hem beni sevenler, hem benden nefret edenler belki hayal kırıklığına uğrayacaklar. Ama deyiveriyim. Ben, o benim için söylenenlerin hiçbiri değilim.

Hele kendimi felsefeci diye görürsem, bunu kabul edersem, yetkin felsefecileri, hem incitirim, hem kendime güldürürüm. Ben eleştirmen de değilim.

Peki, ben neyim. Hani derler ya, in misin, cin misin. Şimdi ne olduğumu söylüyorum. Üç birincil niteliğim var benim. Biri şu, yazı emekçisiyim ben. Yazı emekçiliği dilbilgisi kurallarına göre yazı yazmak değildir. Yazı emekçisi tür bilincine ulaşan kişidir. Birçok yazardan beni ayıran nokta burasıdır işte.

Öbür birincil niteliğime geldikte... Çok meraklı birliyim ben. Çok az insan benim kadar meraklı olabilir. Ben, edebiyat, felsefeye salıvermeseydim kendimi, bir numaralı dedikoducu olurdum.

Ama felsefe de dedikodu değil mi... düşünce dedikodusu. Aristoteles, Platon için ne demiş. Descartes, Aristoteles için ne demiş, Locke Descartes'i nasıl eleştirmiş, Kant'ı dogmatik uykusundan kim uyandırmış. Gazali, Farabi'ye İbn Sina'yı nasıl eleştirmiş. İbn Rüşd, Gazali'ye karşı felsefeyi nasıl savunmuş.

Ebediyat da estetik de dedikodu değil mi. Sennur Sezer'in şiirinde tematik derinlik nasıl oluşur Adnan Özyalçıner'in öykülerinde kurgunun çizgisi. *Güven* niye estetik özne olamadı.

Hep merak işte. Yalnız şu var. Ben dedikoduyu gizli yapmam, oturur yazarım.

Meraklıyım dedim ya, bu merakımı kendime saklamam, benle ilişkiye girene bulaştırırım. Benle ilişkiye girene kadar rahatça yaşayan kişi, benle ilişkiye girdikten sonra ciddi bir sarsıntı geçirir Doğru sorularla bilincini sarsarım önce. Ona da bulaşır merak etme. Başlar vıdı vıdı soru sormaya. Meraklı olur çıkar.

Dingin bir koyda demirlenmiş gemi değilim ben. Kaptanım meraktır. Durmadan dolaşırım. Bağlanmam bir kişiye, ya da kurama...

Kimsenin beni izlemesini istemem. Dolanıp durmam yanlıştır belki. Belki bütün hayatım yanlıştır

Olsun, n'apayım. O yanlış benim yanlışım.

Herkes kendi yolunu kendi çizsin. Bunu isterim ben. Değil bir başkasının yanlışını yaşamak, doğrusunu yaşamak bile yanlıştır

İşte ben buyum. Benim için merak *summum bonum* derecesindedir. En yüksek iyidir bir anlamda.

Üçüncü birincil niteliğim şu. Küçük, büyük hiçbir iktidara dolaylı olsa bile göz kırpmadım.

29 Eylül Pazartesi

1 Ekim Çarşamba günü Berrin Taş'la Batman'a hareket ediyoruz.

Şimdi Batman nerden çıktı.

Batman Belediyesi, "Kültür Günleri" düzenlemiş. Bana da sordular. Bir hafta sürecek bir *Felsefe Atölyesi* çalışması yapabilir miyim.

İnsancıl Atölyesi 1-13 Ekim tarihlerinde tatilde olduğu için, böyle bir atölye çalışması yapabilirdim. Kabul ettim.

Aslında bu, hem benim için, hem Berrin Taş için tatil olacak. Bir hafta değişik bir yer... değişik insanlar...

Felsefi disiplinler üstüne genel bilgiler vereceğim. *İnsancıl Atölyesi*'ndeki çalışmalardan ötürü dışarı çıkamıyorum. Bu, bizler için iyi bir deney olacak.

İzleksiz, suya sabuna dokunmayan,
karşı gerçekçi o şiirlerden,
öykülerden bıktınız değil mi?
Biz de bıktık.
İşte size İnsancıl'dan üç yeni eser...
Hepsi sanki bir fırtına...

Berrin TAŞ / KARANFİL ALEVLERİ / ŞİİR 5.000.000 TL.
Gülhan DİKME / KAR SUYU / ŞİİR 4.000.000 TL.
İnci AYDIN / YABANCI / ÖYKÜ 5.000.000 TL.

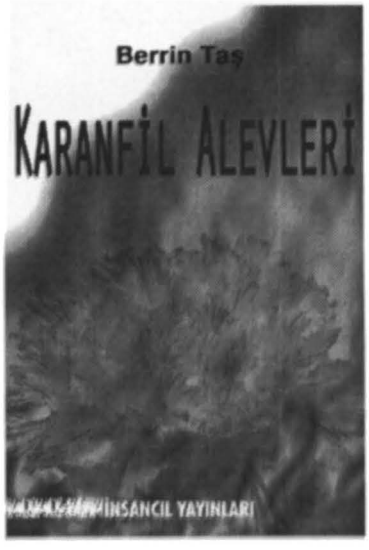

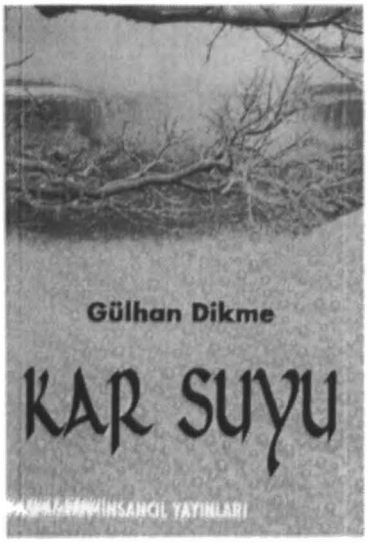

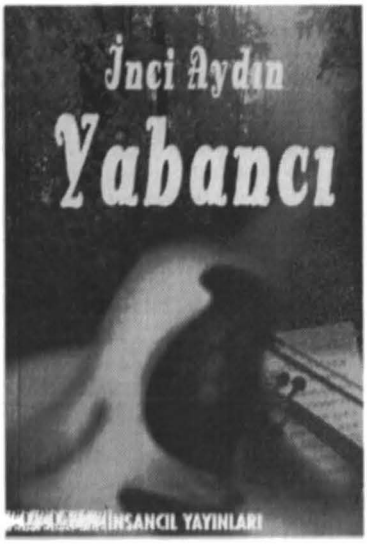

Topçular / Sami Yetik

Ressam Şevket Dağ ve Ben / İbrahim Çallı

Ayakta Duran Kadın / Namık İsmail

Balkonda Oturan Hanımlar / İbrahim Çallı

T.B. M. M.'nde Kadın / Melek Celal Sofu

Yeni Mektep / Malik Aksel

Atatürk Köylülerle / Ruhi Arel

İnönü / Hakkı Anlı